1998 ـ يىل
14 ـ فېۋرال
شەنبە
№4
(4091)

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 ـ يىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

داپ چالىمەن، ئۇسسۇل ئويناپ ھارمايمەن،
ئارتىست ئاكا، ھەدەلەردىن قالمايمەن.

ئەلنىڭ كۆڭۈل ئارامىنى ئىزدەپ ھەم،
ناخشا ئېيتىپ، ساز ياڭرىتىپ ئالمايمەن.

رۇستەم يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرى

دۆلەت باشلىقى نۇرسۇلتان نازارباييۇ گرۇزىيە پرېزىدېنتى ئېدۇئارد شېۋاردنادزېغا، ئۇ-نىڭغا سۇيىقەستلىك قىلىنىشقا باغلىق تېلېگرامما ئەۋەتتى. قازاقستان رەھبىرى-ئى. شېۋاردنادزېنى مەنۇۋىي جەھەتتىن سەممىي قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى ئىزھار قىل-دى. ئۇ ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان سۇيىقەستلىك ئاقىۋىتىدە ھالاك بولغان ۋە زەرداپ چەككەن گرۇزىيە پرېزىدېنتى خادىملىرىنىڭ ئۇرۇق ـ تۇققانلىرى بىلەن يېقىنلىرىغا ھېسداشلىق بىل-دۇردى.

* * *

ئەرەپ ئەللىرى قازاقستانغا مالىيە ياردىمىنى بېرىشكە ۋەدە قىلدى. بۇ توغرىلىق يېقىندا پرېمېر ـ مىنىستىر ئۇرلان بالغىمباييۇنىڭ ھوزۇرىدا بولۇپ ئۆتكەن ئۇچرىشىشتا بىر قاتار ئە-رەپ دۆلەتلىرى دىپلوماتىك مىسسىيەلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بىلدۈردى. ئۇچرىشىشقا دىپلوماتىك كورپۇس تەرەپتىن پالېستىنا دۆلىتىنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد ئابدۇللاخ تارشاخانى، لىۋان جۇم-ھۇرىيىتىنىڭ ئەلچىسى ئاسىپ ناسىر، مىسىر ـ ئەرەپ جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەلچىسى ئايمان ھەم-دى ئەل ـ كونى، سەئۇدىيە ئەرەبىستانى كوروللىقىنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەد ئىبراھىم مۇسىل-لى، لىۋىيە سوتسىيالىستىك ئەرەپ جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەلچىسى رامادان ئەل ـ مەبرۇق مۇھەم-مەد ئەل ـ جەدى قاتناشتى.

* * *

جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك كۈچكە ئىگە «قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدى-كى سايلام توغرىلىق» پەرمانىنىڭ 73 ـ ماددىسىغا مۇۋاپىق ب. غ. جۇسىپوۋ ۋە ئا. ۋ. بېلوگ-لازوۋ پارلامېنت سېناتىنىڭ دېپۇتاتى بولۇپ سايلاندى.

* * *

يېقىن چەت ئەلنىڭ سەككىز دۆلىتىنىڭ ۋەكىللىرى «م د ھ ئەللىرىدىكى ئاممىۋىي ئەخ-بارات ۋاستىلىرىنىڭ ئەھۋالى ۋە مۇئەممالىرى» ناملىق ئىككى كۈنلۈك خەلق ئارا كونفېرېن-سىيەگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئالمۇتىغا كەلدى. كونفېرېنسىيەنى قازاقستان مەتبۇئات كلۇبى ۋە فرىدرىخ ئېبېرت (گېرمانىيە) نامىدىكى فوند ئۇيۇشتۇردى.

* * *

دۈشەنبە كۈنى كەچقۇرۇنلىغى گرۇزىيە پرېزىدېنتى ئېدۇئارد شېۋاردنادزېنىڭ ئاۋتوموبىل كورتېژى رېزىدېنسىيەگە كېتىپ بارغان يولدا تېررورىستلار توپى تەرىپىدىن ئوققا تۇتۇلدى. پرېزىدېنتنىڭ كۈزەت خىزمىتى جاۋاپ ئوق ئاتتى. شىددەتلىك جەڭ نەتىجىسىدە بىخەتەر-لىك خىزمىتىنىڭ بىر نەچچە خادىمى ئۆلتۈرۈلدى ۋە جاراھەتلەندى، بىر تېررورىستمۇ ھالاك بولدى. بەختكە يارىشا شېۋاردنادزېنىڭ ئۆزى زارداپ چەكمىدى. ئامما ئۇنىڭ «مېرسېدېس» خېلە زەخىملەندى.

* * *

گرۇزىيە پرېزىدېنتىغا سۇيىقەستلىك قىلىنغان ۋاقىتتا ھالاك بولغان تېررورىستىنىڭ پاسپور-تىدىن داغىستاننىڭ خاساۋيۇرت شەھىرىدە تۇغۇلغان چېچەن گراۋدانى دەپ يېزىلغان پاسپورت تېپىلغان. بۇ توغرىلىق ژۇرنالىستلارغا گرۇزىيە پارلامېنتىنىڭ دېپۇتاتلىرى خەۋەرلىدى. خەۋەرنى گرۇزىيە ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ ژۇقۇرى لاۋازىملىق ۋەكىللىرىمۇ تەستىقلى-دى. ھازىرچە تېررورىستنىڭ ئىسمى ـ جىنى مەلۇم قىلىنمايۋاتىدۇ.

* * *

رىگوندا كەڭ مىقياسلىق ئۇرۇشقا ھەقىقىي تەييارلىق كورۇلۇۋاتىدۇ. ئا ق ش مەمۇرىيىتى ئىراقنى ئاممىۋىي قىرىش قوراللىرىنى ئۇجۇقتۇرۇش بويىچە ب م ت مەخسۇس كومىسسىيەسى-نىڭ ئىشىغا قارشىلىق كورسەتكەنلىكى ئۈچۈن جازالاش پىلانلىرىدىن كەچمىدى. پارىس قول-تۇغىغا كۈچلۈك ھەربىي تېخنىكىنىڭ كېلىشى بۇ قېتىم ئىشنىڭ پەقەت خوۋۇپ بىلەنلا چەك-لەنمەيدىغانلىقىنىڭ ئىسپاتىدۇر. ھازىر بۇ يەردە ئا ق ش نىڭ ژىكرمە جەڭگىۋار كېمىسى ۋە 400 گە يېقىن سامولېوتى بار.

* * *

ئەگەر پەيدا بولغان ئەخباراتلارغا ئىشىنىدىغان بولساق، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا ئۇرۇش ھەرى-كەتلىرى باشلىنىدىغان كۈن بەلگۈلەندى. ئۇرۇش 17 ـ فېۋرالدا باشلىنىشى مۇمكىن. دەسلەپ-كى بومبا ۋە راكېتا زەربىلىرى بېرىلىدىغان يۈز ئوبيېكتمۇ ئېنىقلاندى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى خىمىيە ۋە باكتېرىيولوگىيە قوراللىرىنىڭ ئامبارلىرىدۇر. ئەگەر ئەھۋال شۇنداق بولسا ۋە ئامبار-لارغا زەربە بېرىلسە، ئۇنىڭ ئاقىۋەتلىرى چېرنوبىل ھالاكىتىدىنمۇ خەتەرلىك بولۇشى مۇمكىن دەپ ئەكىتلەيدۇ ئېكسپېرتلار.

* * *

تۈركىيە ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى چېگارا ئەتراپىدا «بىخەتەرلىك زونىسىنى» قۇرۇش ئۈچۈن شىمالىي ئىراق تېررىتورىيەسىگە 50 مىڭ ئەسكىرىنى كىرگۈزدى.

* * *

يەر تەۋرەش يۈز بەرگەن شىمالىي ئافغانىستانغا كەلگەن ب م ت نىڭ دەسلەپكى ۋەكىللى-ئاقىۋەتنىڭ پەرەز قىلغاندىنمۇ ئېغىر ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. كام دېگەندە تورت مىڭدىن ئو-شۇق ئادەم ھالاك بولغان.

ب م ت ۋە ياردەم قىلىش ئاگېنتلىقىنىڭ ۋەكىللىرى يەر تەۋرەش يۈز بەرگەن تاخار ئولكى-سىگە ئاۋتوموبىللاردا ئاتلانغان ئېدى. ئامما يول بۇزۇلغان بولۇپ چىقتى. ئاتلاردا مېڭىشقا توغرا كەلدى. ئولكە تولۇق يوق قىلىنغان جايدا يۈزلىگەن جەسەتلەر تېپىلدى.

ھاۋا رايىنىڭ ناچارلىقى تاجىكىستان ۋە خەلق ئارا قىزىل كرېستنىڭ ياردەم توپىغا ۋېرتو-لېوتلاردا كېلىشكە ئىمكانىيەت بەرمەيۋاتىدۇ. ئامما تاجىكىستان چېگارىسى ئوچۇق ۋە بۇ ئوپېر-اتسىيەنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ياردەم قىلىدۇ.

* * *

چېچەنىستاندا پولشانىڭ بەش پۇخراسى بوشىتىلدى. ئۇلار ئوتكەن يىلى 17 ـ دېكابىردا گو-رۇگە ئېلىنغان ئېدى.

چېچەنىستان مىللىي بىخەتەرلىك خىزمىتىنىڭ دىرېكتورى ل. خۇلتىگوۋنىڭ ئىنتېرفاكس مۇخ-بىرىغا خەۋەرلىشىچە، پولەكلار مىللىي بىخەتەرلىك خىزمىتىنىڭ خادىملىرى ئەمەلگە ئاشۇرغان ئوپېراتسىيە نەتىجىسىدە بوشىتىلغان. ئوپېراتسىيە گرۇزىيىنىڭ شىمالىي قىسمىدا ئەمەلگە ئا-شۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ نەتىجىسىدە گۇمان تۇغدۇرغان ئىككى ئادەم قولغا ئېلىنغان.

* * *

تاشكەنتتە فرانسىيەدىكى ئەڭ چوڭ بانكىلارنىڭ بىرى بولغان «سوساتى ژېنېرال» بانكىسى-نىڭ شوبىسى ئېچىلدى. بىرلەشكەن كارخانا سۈپىتىدە ئېچىلغان يېڭى بانكىنىڭ 70 پروت-سېنتى فرانسىيە شىركىتىگە، 30 پروتسېنتى بولسا مەملىكەتتىكى ئەڭ چوڭ ئوزبەكىستان مىل-لىي بانكىسىغا تەئەللۇق.

فرانسۇزلار ئوزبەكىستاننىڭ ئىقتىسادىي ئىستىقبالىنى ژۇقۇرى باھالايدۇ. 25 مىللىون ئا-ھالىسى بار موشۇ مەملىكەت دۇنيادا پاختىنى چەت ئەلگە چىقىرىشتا ئىككىنچى ۋە ئالتۇن قې-زىشتا ئالتىنچى ئورۇننى ئېگىلەيدۇ. ئوزبەكىستان شۇنداقلا ئۇران، مىس، نېفت ۋە تەبىي گاز-نىڭ خېلە زاپاسلىرىغا ئىگە.

بۈگۈنكى ھايات كورۇنۇشلىرى

بىز قانداق ياشاۋاتىمىز؟

[illegible]

تەگكىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئەندى بۇ ئاخچە-نىڭ بەش جان ئادەمگە قانداق يېتىشىنى پە-رەز قىلىپ كورۇڭ؟ بۇ پۇل گاز، ئېلېكتر، سۇ ۋە ھاكازىلارغا ئاران يېتىدۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ يەرگە مەن چوڭ ئوغلۇمغا ۋە ئۆزەمگە بىرەر ئىش تېپىشقا ياردەم بېرەمدىكىن دەپ كەل-دىم. خۇدايىم كەچ قويسا قويىدۇ، ئاچ قويماي-دۇ، ـ دەيدۇ خەلقىمىز، قىشتىن چىقىۋالساق

بولدى، ـ دەپ سۆزىنى تاماملىدى ئۇ ئايال.

مەن ئىختىيارسىز ئۇ ئايالنىڭ قىسمىتى ھەق-قىدىكى بايانىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ يېقىندا بىر گېزىتتا ئوقۇغان مونۇ بىر فاكت يادىمغا كەلدى. ئا ق ش ئەلچىخانىسى مەتبۇئات خىزمى-تىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، 1995 ـ يىلى-نىڭ مەلۇماتلىرى بويىچە ئا ق ش ئاھالىسى-نىڭ 11 پروتسېنتى نامراتلىق ئولچىمىدىن تو-ۋەن ياشايدىكەن. ئا ق ش تا نامراتلىق دەرى-جىسى ئېنىق بەلگۈلەنگەن ۋە ئۇ يەردە ئائىلى-نىڭ ئومۇمىي يىللىق داراميتى 13 مىڭ دول-لاردىن ئاشمىسا ـ ئۇلار نامراتلىق دەرىجىسى-دىن توۋەن ياشايدىغانلار دەپ ھېساپلىنىدى-كەن! ـ ئەندى مۇنداق، دېمەك، ئامېرىكىلىق-لار ئاچلىقتا ياشاۋاتىدۇ دېگەن سوز ئەمەس، دەپ ئەكىتلەيدۇ شۇ گېزىت. ئەگەر نامراتلىق-تىن توۋەن دەرىجىدە ياشاۋاتقان ئائىلىنىڭ بىر ئايلىق داراميتى مىڭ دوللاردىن ئوشۇق دېسەك، ئۇنىڭ 300 دوللىرى ئوزۇق ـ تۇلۈك-كە يېتىپ ئاشىدۇ، ئەندى قالغان پۇل ئويى ئىجارە ھەققى، كىيىم ـ كېچەك ۋە ھاكازىلارغا سەرىپ قىلىنىدۇ دېگەن سوز.

يېقىندا پرېزىدېنت ن. نازارباييۇ كەسپىي ئىتتىپاقلار ۋە ئىش بىلەن تەمىنلىگۈچىلەر بى-لەن بولغان ئۇچرىشىشىدا ھازىر دۇنيادا 1 مىل-لىيارد ئادەمنىڭ ئاچلىقتا ياشاۋاتقانلىقىنى تە-كىتلەپ ئوتتى.

يەنە شۇ گېزىتلاردىكى مەلۇماتلارغا قارىغان-دا، ھازىر جۇمھۇرىيەت ئاھالىسىنىڭ 20 پرو-تسېنتىدىن 80 پروتسېنتىغىچە نامراتلىقتا يا-شىماقتا. نامراتلار قاتارىغا پېنسىونېرلار، ستۇ-دېنتلار، ئىشسىزلار، كوپ باللىق ئائىلىلەر، نا-كاللار كىرىدۇ. ھازىر جۇمھۇرىيەتتە ئوتتۇرا ھې-ساپتىكى پېنسىيە مىقدارى 3449 تەڭگىنى، يېشىغا قاراپ بېرىلىدىغان پېنسىيەنىڭ ئەڭ توۋەن دەرىجىسى 2488 تەڭگىنى، ئىشسىز-لىق بويىچە بېرىلىدىغان نەپىقىنىڭ ئوتتۇرا ھې-ساپتىكى مىقدارى 2700 تەڭگىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇنىڭغا نېمە كېلىدىغانلىقىنى ھەر بىر ئادەم ياخشى بىلىدۇ.

يېقىندا بىر ئاغىنەم بىلەن پاراڭلىشىپ قال-دىم. پاراڭ يەنە شۇ تىرىكچىلىك توغرىلىق بو-لدى. ئۇ بىر قورۇلۇش فىرمىسىدا ئىشلەۋېتىپ-تۇ. ئايلىق مائاشى 12 ـ 13 مىڭ تەڭگە ئې-كەن. ئايالى ئىشسىز. ئىككى بالىسى بار. ئۇ-لارنىڭ بىرى ستۇدېنت. تورت جان ئائىلىگە 12 ـ 13 مىڭ تەڭگە يېتەمدۇ؟ ـ دېگەن سو-ئالنى بېرەرسەن، ـ دەپ ئەكىتلىدى بۇرادى-رىم. ھازىر كازغا ئېيىغا 3 ـ 3,5 مىڭ تەڭگە، ئېلېكتر ئېنېرگىيەسىگە 500 ـ 600 تەڭگە، شۇنداقلا سۇ، ئەخلەت ۋە ھاكازىلارغا تولەش كېرەك. دېمەك، بىز ھازىر مائاشىمىنىڭ ئاسا-سىي قىسمىنى ئوزۇق ـ تۇلۈككە سەرىپ قې-مىز.

ـ ھە، ھازىرچە بىز ئويگە بىرەر قىممەتلىك جابدۇق ـ جېھاز ئېلىش، ياكى سىرتقا چىقىپ دەم ئېلىپ كېلىش ئوخشاش ئىمكانىيەتكە ئې-گە ئەمەسمىز. ئەندى خۇدا ساقلىسۇن ئاغرىپ قېلىشتىن. لېكىن يازدا ئەھۋالىمىز خېلە ياخشى تەرەپكە ئوزگىرىدۇ. كېكەش دەۋرىدە ئېلىپ ئاۋاتلاشتۇرغان داچىمىز بار. داچىدا كوكتات ئوستۇرىمىز، مېۋىلىك باغمۇ يېتىلىپ، جانغا ئەسقاتىدۇ. يازدا دەم ئېلىش كۈنلىرى، بىر ئاي-لىق ئوتپۇسكام شۇ داچىغا ئىشلەش بىلەن ئو-تىدۇ، ئەندى ئويدىكىلەر داچىدىن ئېلىنغان مەھسۇلاتنى بازارغا ئاپىرىپ ساتىدۇ. ئويى خى-راجىتىنىڭ مەلۇم قىسمىنى موشۇ قوشۇمچە دا رامىتىمىز كوتىرىدۇ. ھەر ھالدا بىر تىرىكچىلىك قىلغان ئادەم ھېچ قاچان ئاچ قالمايدۇ، ـ دەپ سوزىنى يەكۈنلىدى بۇرادىرىم.

ھازىر بىز ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلارنىڭ ئې-غىر ئاقىۋەتلىرىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىمىز. ھەم-مە ئىش بىلەن تەمىنلەنگەن، ئايلىق مائاش ھېچ كېچىكتۈرۈلمەي ئوز ۋاقتىدا بېرىلىدىغان س س س ر مەۋجۇت دەۋرىدە ئاھالى تۇرمۇ-شى بىر قېلىپتا، نورمال بولۇپ، ئادەملەر ئارى-سىدا ھازىرقىدەك كەسكىن پەرىق، يەنى ئاھا-يىتى بېيىپ كەتكەن ۋە نامراتلىشىپ كەتكەن-لەر يوقتىنىڭ ئورنىدا ئېدى. ئايلىق مائاش ئوت-تۇرا ھال ھايات كەچۈرۈشكە يېتەتتى. دولەت-نىڭمۇ كوپ باللىق ئائىلىلەرگە، تۇرمۇشى نا-چار قاتلاملارغا بېرىدىغان ئىمتىيازلىرى بار ئې-دى. ھازىر ئەھۋال ئوزگەردى، ئىلگەرىكى دو-لەت تەرىپىدىن بېرىلىدىغان ئىمتىيازلارنىڭ كوپچىلىكى يوقىتىلدى. دېمەك، ھەر بىر ئادەم، ھەر بىر ئائىلە ئوز غېمىنى ئوزى قىلىدىغان، ئوز كۈچىگە تايىنىدىغان زاماندا ياشاۋاتىمىز.

يادىكار سابىتىي.

خەيرىخاھلىق كورسىتىلدى

تاراز شەھىرىدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەر-كىزى بىر نەچچە يىلدىن بېرى كوپچىلىكنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى بىلەن قېرىلار ۋە يېتىم باللار ئويلىرىگە بېرىپ، ئۇلاردىن ھال سو-راپ، ماددىي ياردەم قىلىشنى ئەنئەنىگە ئاي-لاندۇرۇپ كەلمەكتە.

بېيلمۇ روزا ھېيتىنىڭ ئىككىنچى كۈنى مەر-كەز ئەزالىرى قېرىلار ئويىدە ياشاۋاتقان ئىك-كى يۈزدىن ئارتۇق ئادەمگە 30 كىلوگرام گۈ-رۈچ ۋە 30 كىلوگرام گۈش بىلەن پولو بېسىپ دەستىخان يېيىپ، 96 جۈپ ئاياق كىيىم، 104 دانە رومال ۋە پاياق سوغا قىلدى.

ـ بۈگۈنكى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قا-رىماي، بىزنىڭ قېرىلار ئويىگە ئۇيغۇر مەدەنى-يەت مەركىزى يەنى ئۇيغۇرلارنىڭ مۇنداق دەستىخان يېيىپ، ماددىي ياردەم كورسىتى-شى بەشىنچى قېتىم بولۇۋاتىدۇ، ـ دەيدۇ قېرى-لار ئويىنىڭ دىرېكتورى روزاكۇل بايقازاقوۋا.

ـ مەركەزنىڭ بۇ خەيرىخاھلىق ئىشلىرىنى مەمنۇ-نىيەت بىلەن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيمىز ۋە ئۇلار-غا چوڭ رەھمەتلەرنى ئېيتىمىز.

مەركەزنىڭ رەئىسى ئومەرجان ئىبراگىموۋمۇ ئوز نۆۋىتىدە ئۇلارنى روزا ھېيت بايرىمى بى-لەن قىزغىن تەبرىكلىدى. ئاخىرىدا ھەۋەسكار سەنئەتكارلار تەرىپىدىن تەييارلانغان كون-سېرت كورسىتىلدى.

ئەخمەتجان رەخىموۋ.
تاراز شەھىرى.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىدە

بىيورونىڭ ئىككى مەجلىسى ئۆتكۈزۈلدى

ئۆتكەن ژىلنىڭ ئاخىرىدا بولۇپ ئۆتكەن جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ھېساۋات - سايلام كونفېرېنسىيەسىدە جەمىيەت رەھبەرلىگىنىڭ ئۆزگەرگەنلىگىدىن گېزىتخانلار ياخشى خەۋەردار بولسا كېرەك. مانا شۇنىڭدىن كېيىن ئۆتكەن ۋاقىت ئىچىدە جەمىيەت بىيوروسىنىڭ ئىككى مەجلىسى ئۆتكۈزۈلۈپ، ئۇلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ ئاممۇۋي تەشكىلاتىنىڭ پائالىيىتىگە ئائىت مۇھىم مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىندى. جەمىيەت رەئىسى پەرھات ھاسانوۋنىڭ رەئىسلىگىدە ئۆتكەن دەسلەپكى مەجلىستە جەمىيەت پائالىيىتىنىڭ سترۇكتۇرىسى تەستىقلىنىپ، رەئىسنىڭ مۇئاۋىنلىرى سايلاندى. ئىشنىڭ ئۈنۈملۈك بولۇشىنى قولغا كەلتۈرۈش مەخسىتىدە رەئىسنىڭ خەلقىمىز ھاياتىنىڭ ئەڭ مۇھىم دېگەن ساھالىرىغا ۋاكالەتلىك قىلىدىغان تۆت مۇئاۋىنىنى سايلاش ئورۇنلۇق دەپ تېپىلدى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى رەئىسىنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىنى بولۇپ «بېنت» ئاكسىونېرلىق جەمىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى دىلمۇرات قۇزىيېۋ (مالىيە ۋە ئىختىسات مەسىلىلىرى)، قازاقىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى يېنىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق مەركىزىنىڭ رەھبىرى، گېوگرافىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى شېرىپجان نادىروۋ (ئىلىم - پەن، مائارىپ ۋە ئۇمۇمىي مەسىلىلەر)سايلاندى. ئەندى رەئىسنىڭ مۇئاۋىنلىرى بولۇپ جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترىنىڭ دىرېكتورى مۇرات ئەخمەدىيېۋ (مەدەنىي - ئاممۇۋي ئىشلار)، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ (مەتبۇئات ۋە ئاممۇۋي - ئەخبارات ۋاسىتلىرى)، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى خەمىت ھەمرايېۋ (خەلىق ئارا مۇناسىۋەتلەر)، «نازۇگۇم» فوندىنىڭ پرېزىدېنتى دىلبىرىم ساماقوۋا (ئاياللار ئارىسىدا ئىش ژۈرگۈزۈش)، ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى 153 - ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى شاۋكەت ئۆمەروۋ (ياشلار ئارىسىدا ئىش ژۈرگۈزۈش)، مەزكۇر جەمىيەت ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەھبىرى توختاسۇن بېيشانوۋ ۋە ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ماكېلان شەرىپوۋ سايلاندى.

رەئىسنىڭ تۆرىزىم ئىشلىرى بويىچە ئورۇنباسارىنى كېيىنرەك سايلاش قارار قىلىندى.

بىيورونىڭ ئىككىنچى مەجلىسىدە جەمىيەت رەئىسى مۇئاۋىنلىرىنىڭ ئۆز ساھالىرى بويىچە تەييارلىغان بىر ژىللىق ئىش پىلانلىرى مۇھاكىمە قىلىنىپ، تەستىقلەندى.

بىيورو پائالىيىتىنىڭ تەسىرچانلىغىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇش مەخسىتىدە ھېساۋات - سايلام كونفېرېنسىيەسىدە تەستىقلەنگەن 25 ئادەمدىن ئىبارەت بىيورو تەركىۋىنى كېڭەيتىش قارار قىلىندى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە جامبۇل ۋە جەنۇبىي قازاقىستان ۋىلايەتلىك، تالدىقورغان شەھەرلىك، پانفىلوۋ، ئۇيغۇر، ئەمگەكچىقازاق، تالغىر، جامبۇل ناھىيەلىك ۋە چېلەك رېگىوناللىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ رەئىسلىرى بىيورو تەركىۋىگە كىرگۈزۈلدى.

بىيورو مەجلىسىدە شۇنداقلا جەمىيەتنىڭ يورىدىك خىزمىتى تەشكىل قىلىنىپ، ئۇنىڭ رەھبىرى بولۇپ ئىلمىرا قۇربانوۋا بەكىتىلدى.

ياخشى باشلانمىلار

يېقىندا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى مالىيە - ئىختىسات بولۇمىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئالمۇتا شەھىرىدىكى كارخانىلار، تەشكىلاتلار بىلەن چوڭ - چوڭ فىرمىلارنىڭ رەھبەرلىرى، ئايرىم تىجارەتچىلەر ۋە جامائەتچىلىك ئىشلارنىڭ ئاكتىۋىستلىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولۇپ ئۆتتى.

ئۇچرىشىشتا جەمىيەت رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ جەمىيەتنىڭ كەلگۈسى ئىش پائالىيىتىگە توختىلىپ، كوپچىلىكنى ئۇنىڭ يېڭى سايلانغان بىيوروسىنىڭ تەركىۋى بىلەن تونۇشتۇردى.

كۈن تەرتىۋىدىكى مەسىلە بويىچە جەمىيەت رەئىسىنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىنى دىلمۇرات قۇزىيېۋ مالىيە - ئىختىسات بولۇمىنىڭ پائالىيىتى،ئۇنىڭ رولى، ئاتقۇرىدىغان ئىش پىلانلىرى توغرىلىق ئېيتىپ ئۆتتى.

ئۇچرىشىشقا قاتناشقان كارخانا، ئېگىلىك رەھبەرلىرى ھەمدە تىجارەتچىلەر تەرىپىدىن جەمىيەتنىڭ ھېساپ - چوتىغا ئۈچ مىللىوندىن ئوشۇق تەڭگە ئاغدۇرۇلىدىغانلىغى ئېلان قىلىندى.

***

خۇددى شۇنداق ئۇچرىشىش چېلەك يېزىسىدىمۇ بولۇپ ئۆتتى. ئۇچرىشىشتا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ جەمىيەتنىڭ ئالدىكى ۋەزىپىلىرى، مىللىتىمىزگە ئائىت مەسىلىلەرنى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇن - قائىدىلىرىغا مۇۋاپىق ھالدا خەلىق بىلەن بىرلىشىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇش يوللىرىغا تەپسىلى توختالدى.

ژىغىن جەريانىدا ئا. ساتتاروۋ نامىدىكى يېزا ئېگىلىگى ئىشلەپ چىقىرىش كوئوپېراتىۋىنىڭ رەئىسى مارات ساتتاروۋ ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ھېساپ - چوتىغا 1 مىللىون 200 مىڭ تەڭگە ئاغدۇرىدىغانلىغىنى بىلدۈردى.

***

يېقىندا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى رەئىسىنىڭ مۇئاۋىنى شېرىپجان نادىروۋ ۋە دىلبىرىم ساماقوۋا ئۇيغۇر ناھىيەسىدە بولۇپ، چونجا يېزىسىدىكى تورت مەكتەپ ۋە ياتاقخانىدىكى بالىلارغا جەمى 300 مىڭ تەڭگىلىك ئىسسىق كىيىم - كېچەك ھەدىيە قىلدى. شۇنداقلا قەدىر كېچىسى ئالدىدا ناھىيەنىڭ 40 ئاقساقالىغا چوڭ ھورمەت بىلدۈرۈپ، تون كىيگۈزدى.

بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى ئۇيۇشتۇرغان بۇ خەيرىخاھلىق ئىشتا بىزنىڭ ئايرىم ئاكلىق تىجارەتچىلىرىمىز مۇناسىپ كۈچ چىقاردى. مەسىلەن، ناھىيەگە بېرىلگەن ياردەمنىڭ تەڭ يېرىمى ئالمۇتا شەھىرى «قازاقفىلم» مىكرورايونىنىڭ تۇرغۇنى، تىجارەتچى رىسالەت يۇسۇپوۋاغا تەئەللۇق. شۇنداقلا ئالماگۇل مىكرورايونىنىڭ تۇرغۇنى پېنسونېر گۇلشەن ھەمرايېۋا، تىجارەتچىلەر سەيدۇللام ئىمىنوۋ، سېيتۋالدى قاسىموۋ، تۇرسۇن ئىسمائىلوۋ ۋە باشقىلار ئۆزلىرىنىڭ خالىسانە ياردىمىنى كورسەتتى. موشۇ ئىشنى ئۇيۇشتۇرۇشتا «نازۇگۇم» ئاياللار فوندىنىڭ كوپ كۈچ چىقارغانلىغىنى تەكىتلەشكە ئەرزىيدۇ.

ئولىمپىيادا ئويۇنلىرى قىزغىن تۈس ئېلىۋاتىدۇ

ناگانودىكى چوڭ تەنتەنە بىلەن ئېچىلغان 18 - ئاق ئولىمپىيادىنىڭ بەس - بەستە ئوتىدىغان ئويۇنلىرى باشلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭغا قاتنىشۋاتقان سپورتچىلار بۇ قېتىمقى ئولىمپىيادىدا سپورتنىڭ 14 تۈرى بويىچە رىقابەتكە چۈشىدىغان بولىدۇ. ئولىمپىيادىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان ياپون ئېلىنىڭ سپورت مۇتەخەسسىلىرى ئويۇنلار باشلىنىش ئالدىدا ياققان قارنىڭ ئازلىغىدىن خاۋاتىرلىنىپ قالغان ئېدى. لېكىن سپورت ئويۇنلىرى باشلىنىشى بىلەن ئىككى كۈن توختىماي ياققان قار بۇ ئەندىشىنى يوقاتتى. دەسلەپكى ئويۇنلارنىڭ بىرىدە 30 چاقىرىملىق چاڭغۇ مۇسابىقىسىدا قازاقىستانلىق ئاتاقلىق سپورتچى ۋ. سمىرنوۋ 12 - ئورۇننى ئىگەللىدى. لېكىن ئۇنىڭدىن كەلگۈسىدە يەنىمۇ چوڭ ئۈمۈت كۈتۈلمەكتە.

Казакстан-2030

ژۇقۇرى بىلىملىك مۇتەخەسسىلەر ھەل قىلىدۇ

ھەر قانداق دولەت ئۆزىنىڭ تەرەققىيات چوققىلىرىغا يېتىشىدە بىرىنچى نۆۋەتتە ژۇقۇرى مەلەكىلىك مۇتەخەسسىلەرنى يېتىشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ كەشپىياتلىرىنى ئىشلەپ چىقىرىش ساھالىرىغا جارىي قىلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. چۈنكى مۇنداق مۇتەخەسسىلەر ئىجتىمائىي - ئىختىسادىي ۋە پەن - تېخنىكا مۇئەممالىرىنى ژۇقۇرى، خەلىق ئارا ستاندارتلار دەرىجىسىدە ھەل قىلىشقا قادىردۇر. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ قازاقىستاننىڭ 2030 - ژىلغىچە بولغان ستراتېگىيەلىك تەرەققىياتى توغرىلىق خەلققە قىلغان مەكتۇبىدە جۇمھۇرىيەت ئىختىسادىنى ئىسلاھات قىلىشنىڭ يېڭى باسقۇچىدا يېپىپاھا كاپىتال - ئىلىم - پەن ئەھلىگە ئالاھىدە دىققەت بولۇپ، ئالىملارنىڭ ئويناۋاتقان رولىغا، يەنى ئۇلارنىڭ ئەمگىگىگە ژۇقۇرى باھا بەردى. ھە. جەمىيەتنىڭ پاراۋەنلىگى كوپ جەھەتتىن تەبىي رېسۇرسلارغىلا ئەمەس، بەلكى ئەينە شۇ بايلىقنى قانداق قىلىپ خەلىق ئېگىلىگىگە خىزمەت قىلدۇرۇش يولىدا تىنماي ئەمگەك قىلىۋاتقان كەشپىياتچى ئالىملارغىمۇ باغلىق.

ئەينە شۇنداق كەشپىياتچى ئالىملارنىڭ بىرى،قازاقستان مىللىي تېخنىكىلىق ئۇنىۋېرسىتېتى تاغ - كان فاكولتېتى ئەمگەكنى ۋە ئەتراپ مۇھىتنى قوغداش كافېدراسىنىڭ يېتەكچى مۇتەخەسسى،تېخنىكا پەنلىرىنىڭ نامزىتى غاممار ئىسخاقوۋدۇر. كان ۋە پارتلاش ئىشلىرى بويىچە مۇتەخەسسىس غ. ئىسخاقوۋ كانلاردىكى مەدەنلەرنى بېسىش ۋە چۈشىرىش، ترانسپورت - سكلاد ۋە پارتلاش ئىشلىرى ساھاسىدا 17 كەشپىياتنىڭ مۇئەللىپىدۇر، ئۇلاردىن 5 شى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پاتېنتلىرى بىلەن ھىمايە قىلىنغان ۋە كەشپىيات ئىشلەپ چىقىرىشتا جارىي قىلىندى. دولەت مىقياسىدا كەشپىياتلارنىڭ پەقەت تورت پروتسېنتىلا جارىي قىلىنىشى مۇمكىن ئېكەنلىكى مەلۇم. ھەر قانداق كەشپىياتنىڭ ئەھمىيىتى ئۇنى جارىي قىلىش زورۇرىيىتى بىلەن بەلگۈلىنىدۇ. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ،ناھايىتى ئۇرغۇن خام ئەشيا زاپاسلىرىغا ئىگە قازاقىستان ئۈچۈن بۇ ساھانى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ھەر دايىم مۇھىمدۇر. موشۇ نۇقتەئىي نەزەردىن قارىغاندا، غ. ئىسخاقوۋنىڭ كەشپىيات ساھاسىدىكى ئەمگىگىنىڭ قانچىلىك ئەھمىيەتكە ئىگەلىكىنى بايقاۋېلىش تەس ئەمەس. يەر ئاستى پايدىلىق قېزىلمىلىرىنى چىقىرىش ئىشلىرىنى مېخانىكىلاشتۇرۇش، كانچىلارغا يېنىكچىلىكلەرنى يارىتىش غاممار ئىسخاقوۋ پائالىيىتىنىڭ ئەڭ ئاساسىي ئاسلى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ھەر قانداق كەشپىياتچى - كونسترۇكتورنىڭ مەخسىتى، بۇ ئەمگەك ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت. غاممار ئاكىنىڭ ماشىنىلىرى ئەينە شۇ تەلەپلەرگە جاۋاپ بېرەلەيدىكەن، ئۇنىڭ پاتېنتلىرىغا روسسىيە ۋە باشقا م د ھ ئەللىرىدىن بۇيرۇتمىلارنىڭ كېلىشى بىكار ئەمەس. قازاقىستان دۇنيادىكى پايدىلىق قېزىلمىلارغا باي دولەتلەرنىڭ بىرى بولغانلىقتىن ئۇ دايىم كان ماشىنىلىرىنىڭ كوپ ۋە خىلمۇ - خىل بولۇشىغا مۇھتاج. ئەندى بۇ بولسا مۇنداق ماشىنىلارنى داۋاملىق مۇكەممەللەشتۈرۈش، ئاۋتوماتلاشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى قويىدۇ. ماشىنىلارنى مۇكەممەللەشتۈرۈشنىڭ چېكى بولمايدۇ. ھەممىمىزگە ياخشى مەلۇم، تېخىچىلا بەزى كانلاردا ئىش جوتۇ - كوچەكلەردە ژۈرگۈزۈلىدۇ، بەزى كانلاردا ئىش توغرا ئۇيۇشتۇرۇلمىغانلىقتىن ھەر خىل ھالاكەتلەر يۈز بېرىپ كانچىلارنىڭ مەيىپ بولۇشى ۋە ھەتتا ھالاك بولۇشى ئوخشاش ھادىسىلەر يۈز بېرىدۇ. ماشىنا قىلالمىغان ئىشنى قولدا قىلىشقا، بەزى كانلاردا 50 كىلوگراملىق مىشكاپلارنى قول بىلەن ترانسپورتيورلارغا بېسىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەندى غاممار ئاكا ئوخشاش كەشپىياتچى ئالىملار ئەينە شۇنداق ئىشلارنى مېخانىكىلاشتۇرۇشقا تىرىشىدۇ.

غاممار ئىسخاقوۋنىڭ كانلاردا ژۈك بېسىش چۈشىرىش، توشۇش ۋە پارتلىتىش ئىشلىرىنى - مېخانىكىلاشتۇرۇش بويىچە كومپلېكسلىق ماشىنىسى قازاقىستاننىڭ لېنىنوگورسك، كېنتاۋ، قاراتاۋ كانلىرىدا، روسسىيەنىڭ كرىۋوي روگ، ژەراق شەرق كانلىرىدا جارىي قىلىنغان.

دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ يېقىندا قازاقىستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى، پروفېسسورلىرى ۋە ستۇدېنتلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا قازاقىستاننىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك تەرەققىيات ستراتېگىيەسى توغرىلىق توختىلىپ، بۇ مۇھىم ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتا كەشپىياتچى ئالىملارنىڭ ئالاھىدە ئورۇنىدا تۇرىدىغانلىغىنى تەكىتلەپ، ۋەتەن ئالدىدا تۇرغان ئىجتىمائىي - ئىختىسادىي ۋە پەن - تېخنىكىلىق مۇئەممالارنى ژۇقۇرى بىلىملىك، ژۇقۇرى مەلەكىلىك مۇتەخەسسىلەر ھەل قىلىدۇ، - دېگەن ئېدى.

ھە. غاممار تېمىرغەلى ئوغلى ئەينە شۇنداق مۇتەخەسسىلەرنىڭ بىرى. ھەر قانداق كەشپىياتچىلىق ئوخشاش، ئۇ ھېچ قاچان ئۆز دائىرىسىدىكى ھەر قانداق ئىشقا بېپەرۋا ئەمەس، ئۇنى ھەممە نەرسە قىزىقتۇرىدۇ. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ قازاقىستاننىڭ بارلىق كانلىرىدا دېگىدەك بولۇپ، كانچىلارنىڭ ئېغىر ئىش جەريانىنى كوزىدىن كەچۈرۈپ، ھەر بىر سەپىرىدىن كېيىن كان ماشىنىلىرىغا بىرەر يېڭىلىق كىرگۈزۈشكە ئادەتلەنگەن. ئەينە شۇ ئىشچانلىق ۋە باشقىلارغا ياردەم بېرىشكە دايىم تەييار تۇرۇش ئوخشاش پەزىلەتلىرى ئۈچۈن ئۇنى ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە ستۇدېنتلىرى ئۇنى ھورمەتلەيدۇ. غاممار تېمىرغەلى ئوغلى ئىسخاقوۋىيۇزدىن ئوشۇق ئىلمىي ئەمگەكنى يازغان بولۇپ، ئۇلار قازاقىستان ۋە باشقا م د ھ ئەللىرىدە، چەت ئەللەردە نەشىر قىلىنغان. ئەندى ئالىم ئۈچۈن ئۆز كەسىپداشلىرى ئارىسىدا ئېتىراپ قىلىنىشى ۋە شاگىرتلىرى ئارىسىدا ھورمەتكە ئېگە بولۇشتىن ئارتۇق مۇكاپات بولمىسا كېرەك.

يادىكار سابىتى،

سۈرەتتە: غاممار ئىسخاقوۋ ئوزى كەشىپ قىلغان كان ماشىنىلىرىنى سىناقتىن ئوتكەزمەكتە.

پانفىلوۋ ناھىيەسىدىن خەۋەرلەر

ئۇ ئەمگەكتىن قول ئۈزمەيدۇ

قورغاس:

ھەربىي خىزمىتىنى تامامالاپ كەلگەن تۇرغان ئىمىنوۋ خېلە ژىللار مابەينىدا كالىنىن نامىدىكى كولخوزنىڭ تېرىلغۇ برىگادىسىدا شوفيور بولۇپ ئىشلىدى. تاپشۇرۇلغان ھەر قانداق ئىشنىڭ ھوددىسىدىن چىقىپ، ئۆزىنىڭ ئەمگەكتىكى تىرىشچانلىغى بىلەن كوزگە چۈشتى. تېرىلغۇ برىگادىسىغا برىگادىر تالاش مەسىلىسى كوتىرىلگەندە ئېگىلىك رەھبەرلىكى تۇرسۇن ئىمىنوۋنى برىگادىرلىققا سايلىغان ئېدى. ئوئون ژىلدىن ئارتۇق بۇ جاۋاپكەرلىك خىزمەتنى ئاتقۇردى. ئۇ باشقۇرغان ژىللىرى دېخانچىلىق مەھسۇلاتى ھەسسىلەپ ئاشتى. قورغاس ئىلغار برىگادىلار قاتارىغا كوتىرىلدى.

1995 - ژىلى تۇرسۇن ئۆزىنىڭ 60 - باھارىنى قارشى ئالدى.كولخوز رەھبەرلىكى ئۇنى دەم ئېلىشقا ئۇزاتتى. بىراق ئۇ ئەمگەكتىن قول ئۈزمىدى. ئۆتكەن ژىلنىڭ بېشىدا بىر قانچە دېخانلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، 30 گېكتار كۆزلۈك بۇغدايىنى كۆتۈملىرىگە ئالغان ئېدى. ئۇ پەرۋىش ئىشلىرىنى ياخشى ئېلىپ باردى. پ. تۇرسۇن، ب. ئىمىنوۋ، س. خۇدابەردىيېۋ ئوخشاش تەجرىبىلىك سىچىلارنىڭ نەمىڭگى نەتىجىسىدە ھەر گېكتار يەردىن ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 30 سېنتېردىن ھوسۇل ئېلىندى. تۇرسۇن ئىمىنوۋ باشقۇرغان كوللېكتىۋ بېيىلمۇ ژۇقۇرى ھوسۇل ئېلىشنى كوزلىمەكتە.

دېخان - ۋاقىتنى قىممەت بىلىدۇ

تۇۋەنكى پەنجىم:

ئۆتكەن ژىلنىڭ بېشىدا تۇۋەنكى پەنجىم ئىشلەپ چىقىرىش كوئوپېراتىۋى تەشكىل قىلىنىپ، ئۇلار ئىش - پائالىيىتىنى باشلىۋەتكەن ئېدى. بۇ ھەقتە ئېگىلىكنىڭ باش ئاگرونومى ئىۋرايىم تېيىپوۋ مۇنداق دەيدۇ:

- كوئوپېراتىۋ قۇرۇلغاندا 700 گېكتارىغا بۇغداي، 450 گېكتار كومۇقوناق، 30 گېكتار ئاپتاپپەرەز، 75 گېكتار يەردە بېدە ئوستۇرۇلدى. بۇ ئىشلار زۆرنولار بويىچە ياخشى ئېلىپ بېرىلغانلىقتىن نەتىجىدە ھوسۇلدارلىق خېلە ئاشتى.

كوئوپېراتىۋ ھازىردىن باشلاپ ئۆزلىرىنىڭ كەلگۈسى ئىشلىرى ئۈچۈن ھەر تەرەپلىمە پۇختا تەييارلىقنى قىلىۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ ئىشەشلىك قەدىمى

چولۇقاي:

بىرلىك ئىشلەپ چىقىرىش كوئوپېراتىۋىدا تەجرىبىلىك دېخانلار ئاز ئەمەس. ئەينە شۇلارنىڭ بىرى توختاخۇن ئىبراھىموۋتۇر. ئۇنىڭ ئېگىلىك ئىشلەپ چىقىرىشىغا قاتنىشىپ كېلىۋاتقىنىغا ئوتتۇز ژىلدىن ئاشتى. كېيىنكى ژىللاردا ئۇنىڭ زۆرنوسى بۇغداي ئوستۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ. ئۆتكەن ژىلى ئۇنىڭ زۆرنوسى 78 گېكتار كۆزلۈك بۇغدايىنىڭ ھەر گېكتارىدىن ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 20 سېنتېردىن ھوسۇل ئالدى. بۇ ئىشلارنىڭ ئوتتۇرۇق ژۈرگۈزۈلۈشىدە: پ. موسايېۋ، ئا. نەمەتوۋ، ن.ناماتوۋ، ئې. قايسىبېكوۋلارنىڭ كورسەتكەن خىزمەتلىرىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

ئابدۇكېرىم تۇدىياروۋ،
پانفىلوۋ ناھىيەسى

ئويلاندۇرىدىغان مەسىله

ئىختىساتقۇ كېرەك، مەنئىي بايلىقچۇ؟

ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان «زامان ساڭا باقمىسا، سەن زامانغا باق» دېگەن گەپ بار. ئەگەر ئۇنى تەلقىن قىلىپ كۆرسەك، زامان دېگىنىمىز — بىز ياشاۋاتقان ماكان، تەبىي بارلىق بولغىنى ھالدا، ئۇنىڭ شەكىل، دەرىجىسىنى بەلگۈلەيدىغان ئاكتىپ ئىنسانلاردۇر. شۇنداق ئىكەن، زاماننى ياخشى ياكى يامان دېيىش يەنىلا تەبىئەتنىڭ ئەڭ ئالىي مەھسۇلى — ئىنسان دەپ ئاتالمىش ئۆزىمىزگىلا بېرىلگەن باھا دېمەكتۇر. بۇ چۈشەنچىنى يەنىمۇ ئاشكارىلايدىغان بولساق، زاماننىڭ يۈنىلىشى بىلەن كۆرۈنۈشىنى بەلگۈلەيدىغان ئۇقۇرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلاردۇر.

ھەممىمىزگە روشەنكى، ئەمەلدارلارنىڭ غايىلىرى (ئاددى پۇقرالارنىڭ ئەمەس) كېيىنكى ۋاقىتلاردا دۆلەتنىڭ ئىچكى - تاشقى سىياسىتىنى بۇندىن بەش - ئون ژىل مۇقەددەم تەسەۋۋۇر قىلىسىڭىز ئاغزىڭىزغا ئۇچۇق چىقىدىغان دەرىجىدە ئۆزگەرتتى. بۇنىڭدىن: «زامان ساڭا باقمىسا...» ئەمەس، «ئەمەلدارلار ساڭا باقمىسا، سەن ئۇلارغا باق» دېگەن مەنتىق كېلىپ چىقىشى چۈشىنىشلىك. نېمە دېگەننىمۇ، ئۆتمۈشتىن قالغان خەلق ماقال - تەمسىللىرىنى مۇناسىلىدىن چىقىرىۋېتىش بىزنىڭ قولىمىزدىن كەلمىگىنىدەك، ئەمەلدارلارنىڭ قىدىمىدىن ئاددى پۇقرالارنىڭ خاھىشى بىلەن ھېسابلاشماسلىقىنىمۇ دۆلەت باشقۇرۇش تارىخىدىن چىقىرىۋېتىش قولىمىزدىن كەلمەيدۇ. دېمەك، بىز خالايمىزمۇ، يوقمۇ شۇلار شەكىللەندۈرگەن مۇئەييەن زامانغا باقماي ئىلاجىمىز يوق.

مانا بىز ھازىر ئەينە شۇنداق ئاددى پۇقرالار قاخشاۋاتقان، ئاز ساندىكىلەر ماختاۋاتقان زاماندا ياشاۋاتىمىز. زامانىمىز بۇرۇنقىدەك سىياسەتكە ئەمەس، ئىختىساتقا قاراپ يۈزلەندى. نەتىجىدە بىزمۇ ئۆزىمىز خالىمىغان ھالدا ئىختىساتقا بېقىندى بولۇپ قالدۇق. ئەينى كۈنلەردە كىم بىلەن قەيەردە نېمە توغرىلىق پاراڭلاشماڭ، سۆز ئىقتىساتقا بېرىپ تاقىلىشى ھاياتى ھەقىقەتكە ئايلاندى. دەرۋاقە، ئاغرىپ دوختۇرغا بارسىڭىزمۇ، مەلۇم مەسىلە يۈزىسىدىن قايسى بىر ئەمەلدارغا ئىشىڭىز چۈشسىمۇ ئۇنىڭ قانداق ھەل بولۇشى پۇلغا باغلىنىۋاتقاندىن كېيىن باشقىچە كۆز قاراشنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەستە؟ شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ھازىر پۇل تېپىشقا بېشىمىزچە كىرىپ كېتىپ بارىمىز. نە ئىلاج، ئىنسان ھاياتقا بىر قېتىم كېلىدۇ، ياشاش كېرەك. ئۇنىڭ ئۈچۈن يەنىلا بايىقى پۇل دېگەن نەرسە كېرەك.

تارىختىن شۇ نەرسە ئايانكى، ئىنسانىيەت ئۆز بېشىغا چۈشكەن ھەر قانداق كۈلپەت، ئېغىرچىلىقلاردىن ھەممە ۋاقىت چىقىش يوللىرىنى تېپىپ كەلگەن. ئەندىلىكتە بىزمۇ ئۆتكۈنچى، دەپ تەسەۋۋۇر قىلىنىۋاتقان بۈگۈنكى قىيىنچىلىقلار، قالايمىقانچىلىقلارنىڭ چىقىر يوللىرىنى ئىزدەپ، ئۆزىمىز تېخىچە تولۇق كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرەلمەيۋاتقان مەنزىلگە قاراپ كېتىپ بارىمىز. توختىماي ھەرىكەت قىلىۋاتقىنىمىزغۇ ياخشى، بىراق، ئەپسۇسلىنارلىقى، پۇل، دەپ [illegible] خالتا كوچىلارغا كىرىپ كېتىپ بارغانلار سانىنىڭ بارغانسېرى كۆپىيىۋاتقانلىقى.

جەمىيىتىمىز بازار ئىقتىسادىغا قەدەم قويۇش بىلەن [illegible] دەھشەت!

بۇ دەھشەتكە بەرداشلىق بېرەلمىگەن بەزى قىز - ژىگىت، ئاياللىرىمىز ئۇنىڭدىن بەتتەرەك دەھشەتكە — ئوغرىلىق، ئالدامچىلىق، بۇلاڭچىلىق، قاتىللىق، قىزلىق، ئاياللىق ئار - نومۇسىنى سېتىش كەبى، ۋىژدانسىزلىق، نىرادسىزلىق ئادەملەر ئاچتىن ئۆلسىمۇ ئىختىيار قىلىشى ئەسلا مۇمكىن بولمىغان ئىستىقبالسىز يوللارغا قەدەم تاشلىماقتا. شۇنداقلارنىڭ كاساپىتىدىن ئەندىلىكتە ھويلىغا يېيىپ قويغان كىر، قاتىمىز، ئىشىكتىن چىقىپ كەتكەن مال - ۋارانىمىز «خاكىسر» قىلىنىدىغان بولدى. بۈگۈنكە كېلىپ «ئالمۇتا پايتەخت سۈپىتىدە ئىككىنچى، جىنايەتچىلىك جەھەتتىن بىرىنچى شەھەرگە ئايلاندى» دېگەن گەپلەر تارقالدى. ئالمۇتا ئەتراپى، ئۇنىڭ ۋىلايىتىچۇ؟ ئۇلارمۇ خۇددى ئالمۇتىلىقلار ئوخشاشلا ئاتىنىچ ئۆمۈر سۈرمەكتە. قېيىمىدىن مال - ۋارانىنى تاغ - دالاغا ھايداۋېتىپ، ھويلا ئىشىككە غورا سېلىپ كەلگەن، ئۇنىڭ ئىشىككە لاتا باغلاپ ياكى سۈپۈرگىسىنى يۆلەپ قويۇپ كىرەلىك جايىغا كېتىدىغان يېزىلىقلىرىمىزمۇ ئەندىلىكتە تۆمۈردىن دەرۋازا ياساپ، كۈندۈزىمۇ ئىچىدىن ئىلىپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولماقتا. نەتىجىدە، بايمۇ، گادايمۇ تۈنىنى تاشلاپ كېتەلمەي، ژىراق - يېقىندىكى تۇرۇق - تۇققان، ئەل - ئاغىنىلەرنىمۇ يوقلاشلاردىن قېلىپ كېتىپ بارىمىز. بۇ ھالەتنى بەزىلەر «ئادەملەردە مېھرى - شەپقەت قالمىدى...» دەپ جورۇشماقتا. ئەگەر ھەقىقەتەن شۇنداق بولغان بولسا، توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - ژىتىملىرىمىز يۇرت - جامائەتسىز، ئۇنىڭ ئېگىلىرىگىلا تاشلاپ قويۇلغان بولار ئىدى. خۇداغا شۈكرى، بۇ جەھەتتىن بىزباشقا مىللەتلەرگە ئۈلگە بولارلىق دەرىجىدە. ئەسلىنى ئالغاندا، بىزگە يېتىشمەيدىغىنى مېھرى - شەپقەت ئەمەس تېچلىق، خاتىرجەملىك.

— ھوقۇق قوغداش ئورۇنلىرىنىڭ ئاجىزلىقىدىن جىنايەتچىلىك كۆپ، تېچلىق يوق، — دەيدۇ بەزىلەر.

بۇ بىر تەرەپلىمە ھەق گەپ. ئىككىنچى تەرەپتىن ئېلىپ قارىغاندا، بۈگۈنكى جىنائىي ئىشلارنىڭ ئوۋ ژ ئېلىشىغا موشۇ ماكان، زاماندا ياشاۋاتقان سىز بىلەن بىزمۇ ئەيىپدار. دەرۋاقە، ئىختىسات بىرىنچى ئورۇنغا چىقىش بىلەن بىردىنلا ئويلۇك، ماشىنىلىق بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ جىنايەتچىلىككە قول ئۇرۇۋاتقانلار كىمنىڭ پەرزەندى؟ تەبىيكى، ئۇلار مېنىڭ، سىزنىڭ، ئۇنىڭ پەرزەندى، تۇققىنىمىز، تونۇشىمىز. ئەگەر ئەكسىچە بولغاندا، مېنىڭ ياكى سىزنىڭ قانچىلىك بايلىقىغا ئېگىلىگىمنى، ئۇنى قەيەردە ساقلىشىمنى، نەگە قاچان ئېلىپ مېڭىشىمنى تامامەن بېگانە، ھېچ قاچان ئالاقە قىلمىغان ئادەم نەدىن بىلگۈلۈك؟ پاش قىلىنغان جىنايەتلەرمۇ «يېغا ياندىن...» ئېكەنلىكىنى كۆرسىتىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۆزى، بازار ئىقتىسادى تۈپەيلى پۇل تېپىش كويىدا ژۈرۈپ باللىرىمىزنى نازارىتىمىزدىن چىقىرىپ قويغانلىغىمىزنىڭ ئىسپاتى دېمەكتۇر.

بۇرۇنلاردا چوڭلار كىمنىڭ بالىسى بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، كوچا - كويىدا بىرەر ناتوغرا ئىش - ھەرىكەت، ئەخلاقسىزلىق قىلىۋاتقىنىنى كۆرسە پەندى - نەسىھەت قىلىپ، تەرتىپكە چاقىرىدىغان. تونۇش بولسا، ئاتا - ئانىسىنى ئۇنىڭ قىلمىشىدىن خەۋەردار قىلىپ قويىدىغان. بۇنىڭغا ھېچ كىم رەنجىمەيتتى. ئەكسىچە، رەخمىتىنى ئېيتىدىغان. ھازىر مانا شۇ خىل ياخشى مۇناسىۋەتلىرىمىز سۇسلىشىپ، يوقاپ كېتىپ بارىدۇ. بۇنىڭ سەۋەۋى ئاددىيلا: «ئۆزەڭنى بىل، ئۆزگىنى قوي» ئەكس ھالدا، ئۆزەڭگە دۈشمەن كۆپەيتىپ ئالسەن. بىز ھازىر مانا شۇنداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدۇق.

ئەسلىدە پەرزەنتلەرنىڭ مىجەز - خۇلقى، پەزىلىتىگە ھەقىقىي باھا بېرىدىغان ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى ئەمەس، ئەتراپتىكى ئادەملەر بولغىنىمىز ھالدا سۈكۈت ساقلاپ ژۈرۈشىمىز ئۆزىنى تۇتالمىغانلارنىڭ جىنايەتچىلەر سېپىگە قوشۇلۇشىغا ئېلىپ كەلمەكتە. شۇ تۈپەيلى، جىنايەتچىلىكنىڭ ئۆزىمۇ، تۈرىمۇ كۆپىيىپ كېتىپ بارىدۇ. قىلمىشلارنىڭ ئاساسى ئىختىساتقا بېرىپ تاقالماقتا. ئەڭ خەتەرلىكى، ئەينە شۇ خىل سەلبىي خىسلەتلەرنىڭ چوڭلاردىن مەكتەپ يېشىدىكى باللىرىمىزغا ئۆتۈپ كېتىپ بارغانلىغى.

بۇ ھالەت بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئوقۇشىغا بولغان قىزىقىشىنىڭ سۇسلىشىپ كېتىپ بارغانلىغى، پۇلغا بولغان مايىللىقىنىڭ ئۈستۈنلىگىدە يارقىن كۆرۈنمەكتە. بۇنىڭغا ژۈقۈردا تەكىتلىگەندەك، بىرىنچىدىن، تاشقى مۇھىت تەسىر قىلىۋاتقان بولسا، ئىككىنچىدىن:

— ئوقۇغانلارنىمۇ كورۈۋاتىمىزغۇ...

— ئۇيغۇردىن مىنىستر چىقىپتەكمۇ...

— «پۇل بولسا، جاڭگالدا شورۋا» — كەبى تېز - تېز تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان بىز چوڭلارنىڭ چىراق تۈۋىدە ئېيتىپ ژۈرگەن سوزلىرىمىز تۈرتكە بولماقتا.

دەر ھەقىقەت، ھازىر ژىياللارنىڭ تۇرمۇش — ئەھۋالى ئانچە ياخشى ئەمەس. ئەنە شۇنداق كىشىلىرىمىز بىلەن بايلارنىڭ ۋە ئەمەلدارلارنىڭ يۇرت - جامائەت، ھەتتا سالاھىيەتلىك ژىغىنلاردىكى ھورمەت — ئىززىتى ئۇلارنىڭ بىلىم، تالانتىغا قاراپ ئەمەس، بەلكى بايلىغىنىڭ دەرىجىسى، مىنگەن ماشىنا، ئۆيىنىڭ تۈرى بىلەن ئولچىنىدىغان ھالەتكە كەلدى. چوڭلارنىڭ ئارىسىدا شەكىللەنگەن بۇ مۇناسىۋەت باللىرىمىزنىڭ ئاڭغا ئوتۇپ، ھەممە نەرسىنى پۇل بىلەن ئولچەيدىغان قىلىپ قويۇۋاتىدۇ. بۇ ئولچەم بۈگۈنلا ئويلىساق ئاتا — ئانا ئۈچۈنمۇ، پەرزەنت ئۈچۈنمۇ مۇناسىپ. كېلەچەكنى ئويلىساقچۇ؟ كېلەچەكنىڭ ئۆزى نېمە؟

كېلەچەك — بۇ ئەتە ياكى ئوگۈنىمىزلا ئەمەس، پەرزەندىمىز، نەۋرە، چەۋرە، ئەۋرىلىرىمىز، قىسقىسى ئەۋلاتلىرىمىز دۇنيا تۇرغىچە ياشايدىغان زامان دېمەكتۇر. تارىخقا نەزەر تاشلىساڭىز، دانا مىللەتلەر ئەينە شۇنداق ژىراقلارنى كوزلەپ ئىشلەپ، ئەۋلاتلىرىنىڭ پاراۋان، ھاكىم بولۇپ ياشىشىغا زەمىن تەييارلاپ كېتىدىكەن. بىز بولساق ھەتتا يېقىن كېلەچەكنىمۇ كورەلمەيۋاتىمىز.

كېلەچەكنى، كېلەچەكنىڭ ئېگىلىرى بولمىش پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئەدەپ - ئەخلاقى، تەلىم - تەربىيىسىگە بولغان دىققەت - ئېتىۋارىمىز سۇسلەرلىك ھالدا سۇسلىشىپ كەتتى. ئەگەر بۇ مۇناسىۋىتىمىزنى جىددىي رەۋىشتە ئۆزگەرتمەيدىغان بولساق، ئۇزاق ئەمەس، يەنە ئون — ژىگىرمىلا ژىلدىن كېيىن ئۇلارنىڭ تەغدىرى نېمە بولغۇسى؟

ئەگەر زاماننىڭ يۈنىلىشى موشۇنداقلا داۋام قىلىدىغان بولسا، يېقىن كېلەچەكتە يەردىن باشلاپ زاۋود — فابرىكىلارغىچە بارچە ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنىڭ باي — ئەمەلدارلارنىڭ قولىغا مەركەزلىشىشى گۇمان پەيدا قىلمايدىغان ھەقىقەت. ئەگەر بىز «ئوقۇغاندا مىنىستر بولارمىدى...» كەبى ئۆمۈتسىزلىك بىلەن باللىرىمىزنى ئۆز مەيلىگە تاشلاپ قويىدىغان بولساق، ئوقۇتمىساق، ئۇلار مەۋجۇت بايلارنىڭ چاكارىغا ئايلىنىدۇ. بىز — بۈگۈنكى چوڭ ئەۋلات ئۆزىمىزدىن ئۆزگىلەر ئۈچۈن ئەرزەن ئىشچى كۈچى قالدۇرۇپ كەتكەن بولىمىز. شۇ چاغدا ئۇلار — پەرزەنتلىرىمىز بىزنى كەچۈرەمدىكىن؟

دېمەك، بىز بۈگۈنلا ئويلاپ كېلەچەكنى كورەلمىسەك، پەرزەنتلىرىمىزنى قۇللارغا ئايلاندۇرۇۋالىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ئارتۇقچە ئاقچا تاپساق قەۋەتلىك ئۆي، قوشلاپ ماشىنىلىق بولۇشنىلا ئويلىماي، باللىرىمىزنى ئالىي مەكتەپلەردە — چەت ئەللەردە ئوقۇتۇپ ئەڭ زامانىۋىي بىلىملەرنى ئېگەللىشىگە، ۋەتىنىمىز، ئەۋلاتلىرىمىزنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن مۇناسىپ كادرلارنى تەييارلاشقىمۇ ھەرىكەت قىلايلى.

بىزنىڭ مىللىتىمىزنىڭ بۈگۈنكى تەغدىرى ھەممىمىزگە ئايان. دېمەك، بىزگە پارلاق كېلەچەك كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ياشاشتا ئىقتىساتلا كېرەك دەپ كېلەچەكنى ئۇنتۇپ قالمايلى.

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

ياش ئەۋلاتلار — بىزنىڭ كېلەچىگىمىز.

ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئۇستاز ھەققىدە سوز

كەسپىگە چىن بېرىلگەن ئۇستاز

ئۇستاز توغرىسىدا سوز بولغاندا ئىنسان قەلبىگە ئەڭ دەسلەپ بىلىمدىن چىراق ياندۇرغان كىشى كوز ئالدىڭىزغا كېلىدۇ. ئۇلارغا نىسبەتەن ئۆزىڭىزدە سويگۈ — ئېھتىرام ھىس قىلىسىز. ژىللار ئوتكەنسېرى سويۈملۈك ئۇستازىڭىزنىڭ ئاقارغان چاچلىرى بىلەن قورۇق باسقان ئۈزلىرىنى كورۇپ، قەلبىڭىزدە ئۇنىڭغا بولغان ھورمەت — ئېھتىرامىڭىز يەنىمۇ ئاشىدىكەن.

شۇنداق ئۇستازلارنىڭ بىرى كوپ ژىللاردىن بۇيان ھېزىم ئىسكەندەروۋ نامىدىكى ئاۋات ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئىشلەپ كېلىۋاتقان ئىمىنجان روزباقىيېۋتور. ئەشۇ ئۇستاز بىلەن پات — پات ئۇچرىشىپ، قىزغىن سوھبەتتە بولۇپ قالىمىز. يېقىندا ئۇنىڭ 60 ژىللىق مەرىكىسى كەڭ نىشانلىنىپ، پېداگوگىكىلىق پائالىيىتىدىكى بېسىپ ئوتكەن ھايات يولى خاتىرلەندى. شۇندىكى سوھبىتىمىزدە ئۇنىڭ ئېيتقان سوزلىرى كەسپىگە چىن بېرىلگەن ئۇستاز ئېكەنلىكىدىن دەرەك بەردى.

— ژىللارنىڭ قانداق تېز ئوتۇپ كەتكەنلىگىگە ھەيرانمەن، — دەيدۇ ئىمىنجان ئاكا روزباقىيېۋ. — ئولتىرىپ ئويلىسام بىر مەكتەپتە ئۇستازلىق قىلىۋاتقىنىمغا ئاردىن ئوتتۇز بەش ژىل ئوتۇپ كېتىپتۇ. لېكىن ژىللارنىڭ ئوتۇشىلا ھېساپ ئەمەس، ئەكسىچە شۇ ژىللار داۋامىدا بېسىپ ئوتكەن يولۇڭدا نېمە قىلالىدىم دېگەن سوئالغا ئوزەڭ قانائەتلەنگىدەك جاۋاپ بېرەلەيدىغان بولۇشىڭ كېرەك...

ئالىي كاتېگورىيەلىك ئۇستازنىڭ ئېيتقىنىدەك، ئوتكەن ئوتتۇز بەش ژىل جەريانىدا ئۇنىڭ ياش ئەۋلاتلارغا سۈيەتلىك بىلىم ۋە ئاڭلىق تەربىيە بېرىشتە سىڭدۇرگەن ھەسسىسى زور. ئى. روزباقىيېۋنىڭ ئۇستازلىق خىزمىتىدىكى ئەڭ ئەۋزەل خۇسۇسىيىتى ئۇنىڭ ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئوزىگە خاس خۇلقى — مىجەزىنى ئوزلەشتۇرۇپ، ئىش ئېلىپ بارىدىغانلىغىدۇر. بۇ، ئەلۋەتتە، ھەر بىر ئۇستازنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى. شۇنداقلا ئۇنىڭ ئوتىدىغان ھەر بىر دەرسىنى كورنەكلىك قۇراللار بىلەن ئوتىدىغانلىغى ئوز ئىشىدا مۇۋاپپەقىيەتكە يېتىشىنىڭ كاپالىتى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر تىلى، ئەدەبىياتى دەرسلىرىنى پۇختا ئوقۇتۇش ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلىرىنى ئوز خەلقىنىڭ تىلى، ئەدەبىياتى، مەدەنىيىتى، مىللىي مەنپىيەتلىرىنى قەدىرلەيدىغان ياشلار قاتارىدا تەربىيلەشتە ئۇ بارلىق كۈچ — غەيرىتىنى سەرىپ قىلىپ ئىشلەپ كېلىۋاتقانلىغى تۈپەيلى بۇ ساھادا ئۇنىڭ شاگىرتلىرىدىن ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىنى تاماملاپ مۇتەخەسسىسلەردىن بولۇپ يېتىلگەن. ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارنى كوپلەپ ئۇچرىتىشقا بولىدۇ.

ئى. روزباقىيېۋ ئاباي نامىدىكى قازاقىستان پېداگوگىكىلىق ئىنستىتۇتىنى تاماملىغان 1962 — ژىلى بۇ مەكتەپكە كېلىپ ئىشقا ئورۇنلاشقان ئىدى. ئۇ ئىشقا كىرىشىشى بىلەنلا دەررۇ مەكتەپتە ئەدەبىيات كرۇژوكىنى تەشكىل قىلىپ، ئۇنىڭغا ئوقۇغۇچىلارنى جەلىپ قىلدى. بۈگۈنكى كۈنگىچە ئۆزۈلمەي چىقىپ كېلىۋاتقان «ياش ئەدىپ» تام گېزىتىنىڭ دەسلەپكى سانىمۇ شۇ مۇناسىۋەت بىلەن چىقىرىلغان ئىدى. كرۇژوك ۋە گېزىتنىڭ ياش تالانتلارنى يېتىلدۈرۈپ چىقىشتا مۇناسىپ رول ئويناۋاتقانلىغىنى ئۇنىڭغا قاتنىشىپ ژۈرۈپ تەلىم ئالغان بىر نەچچە شاگىرتلىرىنىڭ بۇ كۈنلەردە ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ ژۈرگەنلىگىدىن كورۈشكە بولىدۇ.

تەجرىبىلىك ئۇستاز كەسپىي مەسئۇلىيەتلىكنى ئابرويى بىلەن ئورۇنلاشنىڭ سىرتىدا جەمىيەتلىك ئىشلارغىمۇ پائال ئارىلىشىپ، يۇرتداشلىرىنىڭ ھورمەت، ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن. شۇنداقلا ھەر ژىلى قەرەللىك نەشرلەرگە دەسلەپكىلەردىن بولۇپ مۇشتىرى بولىدىغان ئۇستاز، ئائىلىمىزدا چىقىدىغان گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرىلارنى ئۇيۇشتۇرۇش بىلەن بىللە ئۇلارنىڭ ئىختىيارى مۇخبىرى سۈپىتىدە ماقالىلىرىنى يېزىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ئوز ئىش تەجرىبىسىنى ياش ئۇستازلارغا ئۆگىتىش بىلەن بىللە ناھىيەلىك، ۋىلايەتلىك پېداگوگىكىلىق ئوقۇشلارغا ئىشتىراك قىلىپ، ھەر خىل ماۋزۇلاردا لېكسىيەلەر ئوقۇدى.

ئۇنىڭ 1994 — ژىلى ئالمۇتا ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەرنىڭ بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۇرۇش ئىنستىتۇتىدا «ئوقۇغۇچىلارغا يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ ئىلىم - پەن ھەققىدىكى كوز قارىشىنى ئوقۇتۇش» ماۋزۇسىدا ئوقۇغان دوكلادى ژۇقۇرى باھالىنىپ، بىلىم مىنىسترلىگىنىڭ پەخرى يارلىغىنى ئېلىشقا سازاۋەر بولدى. ئۇ مەكتەپتە يۇزدىن ئوشۇق كورنەكلىك قۇراللار ھازىرلاپ، تىل - ئەدەبىيات كابىنېتىنى تەمىن قىلىشتىمۇ پۇتكۇل ناھىيە مەكتەپلىرىگە ئۇلگە بولۇپ قالدى. مەكتەپتە يۇرتدىشى شائىر ھېزىم ئىسكەندەروۋنىڭ مۇزېيىنى ئۇيۇشتۇردى. ئۇنىڭ پېداگوگىكىلىق، تەشكىلچانلىق بۇ خىل پائالىيىتى، ئىش تەجرىبىسى ۋىدېو لېنتىسىغا ئېلىنىپ، ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەرنىڭ بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۇرۇش ئىنستىتۇتى ئارقىلىق تارقىتىلدى. شۇ ئۇلگىلىك ئىشلىرى تۈپەيلى 1987 — ژىلى «چوڭ مۇئەللىم» دېگەن نامغا ئېگە بولسا، 1992 — ژىلى ئىبراي ئالتىنسارىن مېدالى كوكسىگە قادالدى.

ئۇزىنىڭ ئاڭلىق ھاياتى بىلەن ئۇستازلىق بىلىم ۋە مېھرىنى ياش ئەۋلاتلار تەربىيىسىگە سەرىپ قىلىپ كېلىۋاتقان ئى. روزباقىيېۋ چىن مەنادىكى بىلىم بېغىنىڭ باغۋەنلىرىنىڭ بىرىدۇر.

تۇرسۇنجان نىزاموۋ.
ئۇيغۇر ناھىيەسى.

يارقىن سىمالار

خەلقىمىزنىڭ ۋەتەنپەرۋەر پەرزەندى

شەرقىي تۈركىستان يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتـ
نى 30 ـ 40 ـ ژىللاردا مەيدانغا كەلگەن دېموكراتىك
ئىنقىلاۋىي ئەدەبىياتسىز تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئە-
مەس. بۇ دەۋىردىكى ئەدەبىي مۇھىت خاراكتېرى مۇ-
رەككەپ بولۇپ، ئۇ ھەر تۈرلۈك ئەمەلىي شارائىت ئار-
قىسىدا مەيدانغا كەلگەن. «ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن» كېيىن
ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە دادىل قەدەم بېسىپ تا-
لانت ئېگىلىرى: ئەنۋەر ناسىرى، زۇنۇن قادىر، زىيا سە-
مەدىي، قاسىمجان قەمبىرى، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، لۇتپۇل-
لا مۇتەللىپ، خېلىل ساتتارى، مەرۇپ سەئىدىي، ئا-
يۇپ مەنسۇرى، ئابدۇرېھىم يۈسۈپى، ئابدۇرېھىم ئەيـ
سا (دەرتمەن) ۋە باشقىلار بولدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە
خەلقىمىزنىڭ ۋەتەنپەرۋەر پەرزەندى، ئەدىپ ئابدۇرې-
ھىم ئەيسانىڭ ئۆز ئاۋازى ۋە مۇناسىپ سالمىقى بار ئې-
دى. ئۇنىڭ بېسىپ ئۆتكەن ھايات يولى ۋە ئىجادىي
پائالىيىتى ئۇيغۇرلار زېمىنىدا بولۇپ ئۆتكەن ئۆزگىرىش-
لەر ۋە ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەر بىلەن چەمبەرچاس مۇ-
ناسىۋەتلىك بولدى. ئۇ تەڭسىز جەمىيەتتىكى ناھەق ئې-
زىلىشنى، زۇلۇم ۋە ئۇقۇبەتلەرنىڭ كىملەرنىڭ ئۈستى-
دىن ئېغىر ژۈك بولۇۋاتقانلىقىنى كورۇپ، شۇ مۇھىتتا
تاۋلاندى. شۇڭلاشقا ئۇ ئەشۇ دەۋرگە بېيەرۋا قارى-
غىنى يوق. ئۆزىگە تەسىر قىلىۋاتقان مۇھىتنىڭ سىرلى-
رىنى سىنچىلاپ ئۆگەندى ۋە شۇ دەۋر روھىغا ئۆز كۆز
قاراشلىرىنى بىلدۈردى. بولغۇسى ئەدىپنىڭ ئالدىدا خە-
لقىنىڭ بېشىغا چۈشۈۋاتقان قارا بۇلۇتنى يېرىپ تاشلاش-
قا مۇناسىپ ھەسسە قوشۇشتەك ئېغىر ۋە ئۇلۇق ۋەزىپە
تۇراتتى.

1912 ـ ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ
غالجات يېزىسىدا تۇغۇلغان ئابدۇرېھىم ئەيسا 30 ـ ژىل
لارنىڭ بېشىدا ئاتا ـ ئانىسى بىلەن ئىلى تەۋەسىگە ئۆ-
تۈپ كېتىدۇ. شۇ ژىللاردا جاغىستاي يېزىسىدا مەدە-
نىي ـ مائارىپ، مەرىپەت ئىشلىرى تەرەققىي تېپىش بې-
لەن بىللە ھۆرلۈككە ئىنتىلگۈچى تەرەققىيپەرلىك روھ
ئۈستۈن بولغان ئىدى. ياش ئابدۇرېھىم غالجات يېزى-
سىدىكى مەكتەپتە ئوقۇپ ژۈرگىنىدە ئۆگىنىۋالغان ئىن-
قىلاۋىي روھتىكى ناخشا ـ مارشلارنى يېزا بالىلىرىغا
ئۆگىتىپ ژۈرگەن شۇ مەزگىلدە مۇتەئەسسىپ ۋە ھاكىمـ
دار كۈچلەر تەرىپىدىن تەقىپلىنىشكە ئۇچرايدۇ.

1935 ـ ژىلى غۇلجا شەھىرىدە ئېچىلغان مۇئەللىمـ
لەرنى تەييارلاش كۇرسىدا تەھسىل كورگەن ئا. ئەيسا
تېز ئارىدا ئۆز قابىلىيىتى ۋە ئىختىدارى ئارقىلىق كوپ-
چىلىككە تونۇلغان ئىدى. ئۇ ئەندى پىداگوگىكىلىق
ئىش پائالىيىتى بىلەن بىللە شېئىرىي ئىجادىيەت بىلەن
مۇ قىزغىن شۇغۇللىنىپ ژۈردى. شائىر پارلاق كېلە-
چەككە ئىستىقلال چوققىلىرىغا ئۈمۈتلۈك ئىنتىلگەن ھال
دا خەلقنى ئەرك ـ ئازاتلىققا دەۋەت قىلىدىغان شې-
ئىرلارنى يازدى. ئۇ شۇ مۇددىئاسىنى «ئويغان خەلقىم»
ناملىق شېئىرىدا مۇنداق ئىپادىلىدى.

ئويغان خەلقىم، تۇرغۇن قالماي ئورنىڭدىن،
قايتما ھەرگىز باسقان پارلاق يولۇڭدىن.
ئەي ۋەتەن، ئەي ئېلىم، ئەي بولغۇن ئازات.

دېيىلىدىغان مىسرالىرى ئارقىلىق كۈرەشچىلەر، مەرىپەت
چىلەر قوشۇنىغا قوماندانلىق قىلغان ئابدۇرېھىم ئەيسا-
نىڭ ئەي ۋەتەن، بولغۇن ئازات دېگەن مارشىنىڭ ئا-
ۋازلىرى ھېلىغىچە بىزنىڭ قۇلىقىمىزغا ئاڭلىنىپ تۇر-
غاندەك بىلىنىدۇ.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئۈستىدىكى ئېغىر كۈلپەت
لەر ۋە ئىستىبدات ھاكىمىيەتنىڭ زۇلۇملىرى تۈپەيلى
بىچارە خەلقنىڭ ئىلىم ـ پەندىن مەھرۇم بولۇپ كېلى-
ۋاتقانلىقى ئۇنىڭغا بەك ئېغىر تەسىر قىلدى. بۇ مۇش-
كۈل ئەھۋاللار ئا. ئەيسانى قايسى يول بىلەن مېڭىپ،
خەلق ئۈستىدىكى قارا بۇلۇتنى يىمىرىپ تاشلاش كې-
رەكلىكىگە ئويلاندۇراتتى. ئۇ ئۇيغۇر خەلق مائارىپىنى
يۈكسەلدۈرۈپ، مائارىپ خادىملىرىنى تەربىيىلەشكە
جان دىلى بىلەن كىرىشتى. ئۇنىڭ دىننى قورال قىلىپ
ئوقۇش، ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا توسالغۇلۇق قىلغان خۇرا-
پەت ۋە مۇتەئەسسىپ كۈچلەر بىلەن كۈرەش قىلغانلى-
غى، پەن، مەدەنىيەت كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىل-
دۈرۈشكە كوپ كۈچ چىقارغانلىقى ھەممىگە ئايان. ئۇ
مەكتەپلەردە تۈرلۈك پەنلەردىن، بولۇپمۇ خەلق ئارا
ۋەزىيەت، سىياسىي ـ ئىختىسات پەنلىرىدىن دەرس
بېرەتتى. مائارىپچىلارغا سىياسىي ۋە ئىلمىي لېكسىيە-
لەر ئوقاتتى. ئەندى ئويلاپ باقساق، ئابدۇرېھىم ئەيسا شۇ زا-
مانىڭ كەسكىن ۋەزىيىتىدە دادىل تۇرۇپ خەلقنى
ئويغىتىش ئۈچۈن تەرغىبات ئىشلىرىنى قىزغىن ئېلىپ
بارغان ئىكەن.

ئۆز خەلقىنىڭ دەرت ـ ھەسرىتىنى، پۇغانىنى ئارزۇ-
ئارمىنىنى ياشلىغىدىن چۈشىنىپ، ئۇلارنىڭ يات باس-
قۇنچىلارغا يەم بولماسلىغىنى شۇ يولدا خەلقنى ئوي-
غىتىشتىن تارتىپ تا تەرەققىيات ئالىي چوققىسىغا قە-
دەر كوتىرىشنى مەخسەت قىلغان ئاتەش ژۈرەك ئا. ئەي
سا ئۆز مۇددىئاسىنى «شىنجاڭ گېزىتىدە» بېسىلغان
دەرتمەنىنىڭ ئىلىكى» ناملىق شېئىرىدا «دەرتمەن» تە-
خەللۇسى بىلەن ئېلان قىلدى.

كوڭلى سۇنۇق، مىسكىن ھالدا ياتقان ئەلنى،
گۆدۈك چېلىپ تاڭ سەھەردە ئويغاتقىم بار.
كەڭ تاشالىق بۇ ئۆلكىنىڭ گوزەل قوينىدا،
بىلىم يۇرتى، چوڭ مەكتەپلەر ئورناتقۇم بار.

ئا. ئەيسا 30 ـ ژىللارنىڭ ئۆزىدىلا رۇس ۋە كېيىن [illegible]

ئۇ غۇلجىدا بىرىنچى بولۇپ «ئىنتېرناتسونال» گىمنى-
نى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغان ئىكەن. ئۇنىڭ دەسـ
لەپكى يازغان شېئىرلىرىدىلا ئىنسانپەرۋەرلىكنى، خە-
لىققە، ۋەتەنگە بولغان چىن مۇھەببەتنى كۈيلەيدىغان
مىسرالار ئورۇن ئالغان. بۇنى ئۇنىڭ «قىزىل گۇلستۇك»
«بۇلبۇلغا»، «ئاتا يالدامىسى»، «قىزىل كۈلكە»، «تاپتىم»
دېگەن شېئىرلىرىدىن كۆرۈش مۇمكىن. ئەدىپ «تولۇن»
دېگەن ھېكايىسى بىلەن بالىلارنى ئوقۇشقا، بىلىم ئې-
لىشقا دەۋەت قىلىدۇ. ئۇ بۇ ھېكايىسى بىلەن شەرقىي
تۈركىستاندا بالىلار ئەدەبىياتىنىڭ ئىزىنى سېلىپ كەت-
تى.

ئابدۇرېھىم ئەيسا غۇلجا «ئۇمۇت» مەكتۇپىدە 1941
ژىلى كۈزگىچە مۇئەللىم ۋە مۇدىر بولۇپ ئىشلىدى. ئۇ
بۇ ژىللاردا پۇتكۈل كۈچى بىلەن خەلقنى ئويغىتىشقا،
بىلىملىك قىلىشقا تىرىشتى. ئۇ ھۆرلۈك ۋە يېگىلىكنىڭ

[illegible]

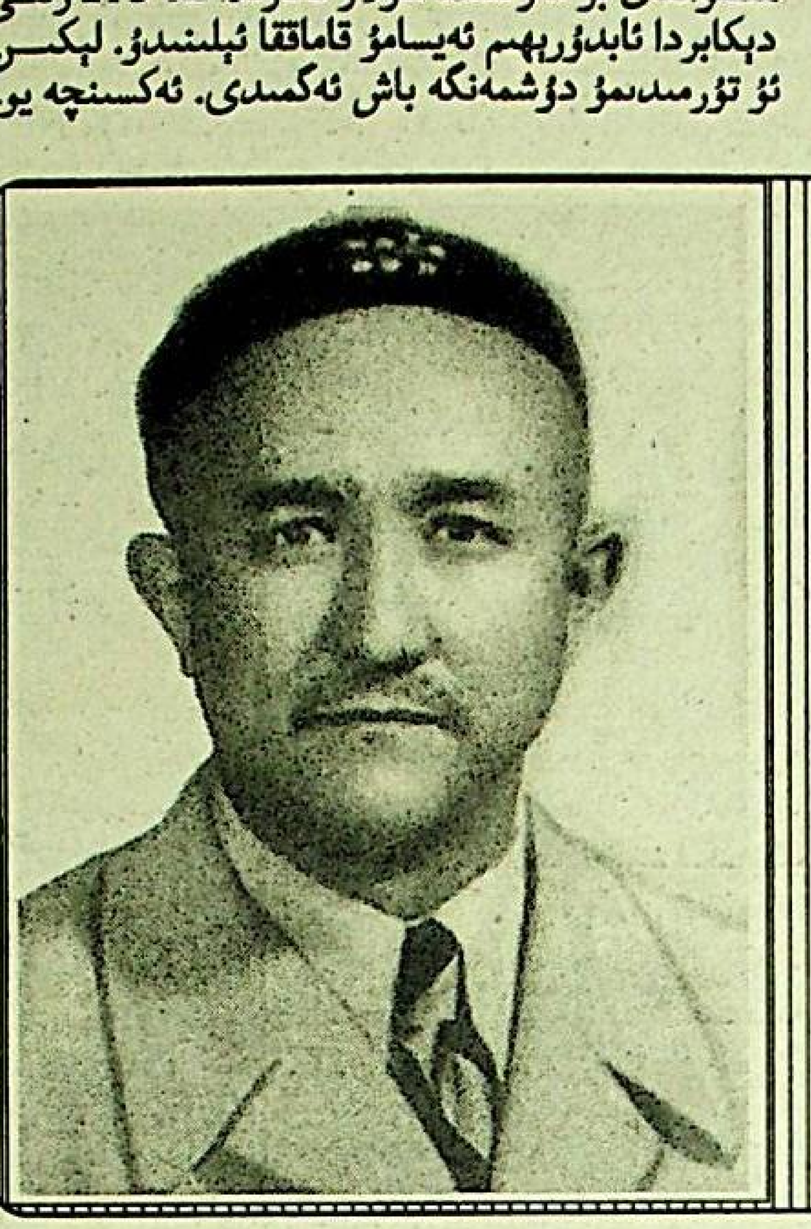

ھەقىقىي ناتىق پىداكار جەڭچىسى ئىدى. ھېمىشەم ئۆ-
زىنى كەمتەر، ئاددىي تۇتىدىغان ئا. ئەيسا خەلقىنىڭ
غېمىنى، كىشىلەرنىڭ ئاھۇ ـ زارىنى تىڭشايدىغان بول
دەتتى. شۇڭلاشقا ئۇ شېئىرلىرىدا «ئىزدىگىن سـ
ەن، ئىنسان بولساڭ ھەقىقەتنى»، «تەكەببۇرلۇق بالاـ
سىدىن ژىراق بول»، «مەن ـ مەنلىك تۈيغۇسىدىن پە-
قەت يەرگىن» دەپ كۈيلەيدۇ.

[illegible]

شۇرۇن ھالەتتە «باھار» تەشكىلاتىنىڭ پائالىيىتىنى
جانلاندۇرۇپ، ئۇنىڭغا باشچىلىق قىلدى. ئۇ ئىلى ئىن
قىلاۋى توغرىلىق خەۋەرنى خوشاللىق بىلەن كۈتۈپ
ئالدى. بۇ خەۋەر بىلەن ئۇ شۇ ئىنقىلاپ دولقۇنىغا قو-
شۇلماق بولۇپ تۈرمىدىن قاچقىنىدا ئۇنى گومىنداڭچى-
لار ماناس تېغىدىن ئۇتتۇۋېلىپ، تېخىمۇ دەھشەتلىك
كامېرىغا سولاپ، قاتتىق ئازاپلايدۇ. شۇندىمۇ ئۇ ئۆز ئى-
رادىسىنى بوشاتماي، ئازاتلىقنى زور ئىشەنچە بىلەن
كۈتىدۇ. بۇ ژىللىرى شەرقىي تۈركىستاندا مۇستەملىك-
چىلىكلەرگە قارشى كۈرەش ھەرىكەتلىرى ئۇلغىيىپ،
مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ ئۇچقۇنلىرى پۈتكۈل
ئۇيغۇر زېمىنىغا، جۈملىدىن ئۈرۈمچىگىمۇ يېرىپ يەتـ
كەن ئىدى. ئۇ يەردە بىر تۈركۈم زىيالىلار، ياشلار، ستۇ-
دېنتلار ئۆزلىگىدىن ئۇيۇشۇپ، گومىنداڭ ھاكىمىيىتـ
نىڭ سىياسىتىگە ۋە زۇلۇمىغا قارشى تۇرۇپ، ئىلى ئىن
قىلاپچىلىرىغا ھىسداشلىق بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭغا قوشۇلـ
ماقچى بولۇۋاتاتتى. شۇ مەخسەتتە ئۇلار «باھار» تەشـ
كىلاتىنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشتى.

1945 ـ ژىلى 27 ـ ئاپرېلدا ئا. ئەيسانى ئىككىنچى
قېتىم ئۈرۈمچىدىكى 4 ـ تۈرمىگە ئالدى. ئۇ تۈرمە ئىچـ
دە بۇ قېتىممۇ دۈشمەنگە باش ئەگمىدى. ئۇنىڭغا كـ
ۆشەن، قولىغا كويزا سېلىپ، ھەر تۈرلۈك ئازاپلار بىلەن
قىيناپ، تەشكىلاتنىڭ سىرىنى پاش قىلىشقا مەجبۇر
قىلدى. خەلقى ئالدىدا قەسەمياد قىلغان ئا. ئەيسا: «بۇ-
گۈن ماڭا ئۆلۈم كەلسىمۇ، سىلەرگە (گومىنداڭچىلارغا)
باش ئەگمەيمەن، نامۇسىمنى ساتمايمەن» دەپ قەتـ
ئىي تۇردى...

1947 ـ ژىلى ئا. ئەيسا غۇلجىغا قايتىپ كېلىدۇ.

ئۇئەندى ۋەزىيەت تەلۋى بويىچە سىياسىي مەيدانغا ئاتلىنىپ، شۇ ژىلنىڭ كۈزىدىن باشلاپ 1949
ژىلىنىڭ كۈز ئايلىرىغىچە ئىلى ۋالىي مەھكىمىسىنىڭ
باش كاتىبى، «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى
ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىنىڭ» بولۇم باشلىقى ۋە باش
كاتىپ بولۇپ ئىشلىدى. ئۇنىڭ خەلقى ئالدىدىكى
كورسەتكەن چوڭ خىزمەتلىرى ئۈچۈن شەرقىي تۈر-
كىستان ھوكۈمىتى ئۇنى «ئازاتلىق»، «ئىستىقلالىيەت
ئۈچۈن كۈرەش» ئوردېنلىرى بىلەن مۇكاپاتلىدى. ئا. ئەي
سا تا 1958 ـ ژىلنىڭ 17 ـ يانۋارىغىچە شىنجاڭ ئىش-
چىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى، خىتاي خەلق جۇمھۇ-
رىيىتى مىللىي ئىشلار ھەيئىتى ئىشخانىسىنىڭ مۇئا-
ۋىن مۇدىرى ۋە ئىلى قازاق ئاۋتونوم ئوبلاستلىق خە-
لق كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى خىزمەتلىرىدە
بولدى. 1957 ـ ژىلى خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى
ۋەكىللەر ئومىكى بىلەن بىر قاتار ئەرەپ دولەتلىرىنى،
1958 ـ ژىلى شىنجاڭ خەلقىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە
كورېيەگە بېرىپ زىيارەت قىلىپ قايتتى.

لېكىن پەيتنى كەلتۈرۈپ مىللىي ئەرباپلارنىڭ پېيـ
نى قىرقىشنى ئويلىغان غوجايىنلار ئۇنىڭ پائالىيىتىـ
نى باشتىنلا كۈزىتىپ باردى. ئوچۇغىنى ئېيتقاندا،
ئۇلار ئۇنى زو زۇكتاگىدىن قالغان «ئەنگە ئېلىپ يوقـ
ىتىش» دەپتىرىنىڭ شىڭ شىسەي ئاچقان بېتىگە يې-
زىپ قويغان ئىدى. ئۇنىڭ خەلقى ئۈچۈن قىلغان
خىزمەتلىرىنى مىللەتچىلىك تارازىسى بىلەن ئولچەپ،
نەتىجىدە ئۇنى ھالاكەتلىككە ئۇچراتتى. شەرقىي تۈر-
كىستان خەلقىگە تۈگىمەس بالايى ـ ئاپەتلەر ئېلىپ
كەلگەن باسقۇنچىلار 1958 ـ ژىلنىڭ بېشىدا بېسىقـ
تۇرۇشنى مەخسەت قىلغان «ستىل تۈزىتىش»، «يەر-
لىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىدە ئوز
ئىرادىسىدا مەھكەم تۇرغان. شائىر ۋە ئىنقىلاپچى ئاب-
دۇرېھىم ئەيسانى ئەيىپلەپ، ئۇ ئەشۇ مۇدھىش ھەر-
كەتنىڭ قۇربانى بولدى. بۇ پاجەنىڭ سىرى ھازىرغى-
چە ئېچىلغىنى يوق.

30 ـ 40 ـ ژىللاردىكى رىيالىستىك ئۇيغۇر ئەدەبىياـ
تىنىڭ باشلامچىلىرىدىن بىرى بولغان ئابدۇرېھىم ئېبرا-
ھىم ئوغلى ئەيسا (دەرتمەن) ئەدەبىياتىمىزغا چوڭقۇر
مەزمۇنلۇق ئەسەرلىرىنى قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇ پەقەت
شېئىر ۋە پۇبلىستىكىلىق ماقالىلار يېزىپ قالماي، چوڭ
ھەجىمدىكى نەسرىي ئەسەرلەرنى يازغانلىقىمۇ مەلۇم.
مەسىلەن، «تۇربان ۋادىسى»، «ژېتىم ئوغلاق» (ئۇلار
قولىيازما ھالدا قالغان)، ئەپىزوتسكى، ئەسەرلەر كىملەر-
نىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتكەنلىكى بىزگە نامەلۇم. ئا. ئەي
سا تۈرمىدىكى ۋاقتىدا «ئوغلۇمغا خەت» دېگەن داسـ
تان يازغان. ئۇ بۇ داستانىدا ئوز بېشىدىن ئوتكەن سەر
گۈزەشتىلىرىنى قەلەمگە ئېلىش بىلەن دۈشمەنگە باش
ئەگمىگەن ئۇيغۇر قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى يارىتىپ
بېرىدۇ. مۇئەللىپ ئوغلىغا خىتاپ قىلىپ، دۈشمەنـ
دىن ئىنتىقام ئېلىشنى ۋەسىيەت قىلىدۇ. «بىزگە ئا-
زاتلىق كېرەك! ئازاتلىق!» دەپ خەلقنى ئازاتلىققا،
ھۆرلۈككە ئۈندەيدۇ. 1958 ـ ژىلى 11 ـ يانۋار كۈنى
ئىلى ئوبلاستلىق خەلق كومىتېتى «خىزمەت گۇرۇپ-
پىسى» ئا. ئەيسانىڭ ئۆيىدىن ئۇنىڭ قول يازما ماتې-
رىياللىرى بىلەن مەزكۇر داستانىنىڭ ئىككى نۇسخىـ
نى ئېلىپ كەتكەن (مەزكۇر «خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ»
داستاننى ئالغاندا بەرگەن ھوججىتى ھازىر قولۇمىزدا).
شۇندىن كېيىن بۇ قولىيازمىنىڭ تەغدىرى نېمە بولۇپ
كەتكەنلىكى ھازىرغىچە مەلۇم ئەمەس. شەرقىي تۈركىسـ
تان خەلقلىرىنىڭ ئۇزۇن ژىللىق ئىنقىلاۋىي كۈرەشـ
لىرىدە جېنىنى قۇربان قىلغان، يېڭى زامان ئۇيغۇر ئە-
دەبىياتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا چوڭ ئۈلۈش قوشقان،
شۇنداقلا ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە دۈشمەنگە باش ئەگمـ
ىگەن ئىنقىلاۋىي كۈرەشچى ئابدۇرېھىم ئەيسانىڭ
ئۇنىڭ يالقۇنلۇق سىماسى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ
كۈرەش تارىخىدا مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

تۇرسۇن قاھارىي.

باشقا نەشرلەر سەھىپىلىرىدىن

كونگرېس ئەزاسى بىلەن بولغان ئۇچرىشىش

جىددە. ئا ق ش كونگرېس ئەزاسى دانا روھرار
باچىر كونگرېسنىڭ قارار چىقىرىش پالاتىسى تەرىپىدىن
خىتاينىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا ياشاۋاتـ
قان ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ئەركىنلىكى دەپسەندە قىلى-
نىۋاتقانلىقىغا ئا ق ش نىڭ نارازىلىق بىلدۈرۈشكە
ئۈزىنىڭ ھەسسە قوشىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى.

بۇ توغرىلىق ئوتكەن ژىلى 8 ـ سېنتەبىر كۈنى
ئا ق ش كونگرېس ئەزاسى دانا روھرا باچىر ئەپەندى
ۋاشىنگتوندا تۇرۇشلۇق شەرقىي تۈركىستان مىللىي ـ
ئازاتلىق مەركىزىنىڭ رەئىسى ئەنۋەر يۈسۈپنى قوبۇل
قىلىپ سوھبەتلەشكەندە، موشۇ مەۋقەنى ئىپادىلىگەن
ھەمبۇ ھەقتە مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ نەشر ئەپكارى ئەخـ
بارات ئېلان قىلغان ئىدى.

مەزكۇر ئەخباراتتا ئا ق ش كونگرېسنىڭ قارار چى-
قىرىش پالاتىسى شىنجاڭنىڭ «سابىق مۇستەقىل شەر-
قىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» ئېكەنلىكىنى قەيت
قىلغان ھالدا، ئۇ يەردە مۇسۇلمان دىنى شۇ زېمىنىنىڭ
ئېگىسى ئۇيغۇر مىللىتى بىلەن چەمبەرچاس باغلىق
ئېكەنلىكىنى تەكىتلىگەن. ئۇ يەنە شۇنى تەكىتلەپ
ئۆتكەنكى، خىتاي زوراۋانلىرى ئۇزاق ژىللاردىن بېرى
ئۇيغۇرلار ئۈستىدىن زوراۋانلىق سىياسىي ھوكۈمرانلى-
غىنى ژۈرگۈزۈشى بىلەن بىللە ئۇلارنىڭ دىنىي ئەر-
كىنلىكىنىمۇ داۋاملىق چەكلەپ، نازارەت ئاستىغا ئې-
لىپ كەلدى. خىتاي كوممۇنىستىك باسقۇنچىلىرى
كوپلىگەن مەسچىتلەرنى تاقاپ، مەدرىسلەرنى تارقى-
تىۋەتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي ۋە مىللىي ئورپى ـ ئا-
دەتلىرىنى ئوتەشكە ھەر خىل يوللار بىلەن توسالغۇلۇق
قىلماقتا... قانۇن بويىچە مەسچىت ياكى دىنىي مەھـ
كىمىلەرگە بېرىلىدىغان ئىختىسادىي ياردەمنى تاما-
مەن توختاتتى. دىنىي كىتاپلارنى سېتىشنى قەتئىي
مەنئى قىلىپ، دىنىي كىتاپ نەشرىياتىنى ۋە كىتاپ
دۇكانلىرىنى يېپىۋەتتى.

ئۇچرىشىش جەريانىدا ئا ق ش كونگرېس ئەزاسى
روھرار باچىر بىلەن ئەنۋەر يۈسۈپ سوھبەت ئارا ئۇي-
غۇرلار دىيارى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئازاتلىغى ھەقـ
قىدىمۇ سوز قوزغىدى. سوھبەتتە شۇنداقلا ئومۇمىي
خىتاي بويىچە ئىنسان ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىشقا
ئوخشاش ھادىسىلەرنىڭ يۈز بېرىۋاتقانلىقىغا ئالاھىدە
دىققەت بولدى.

سوھبەت ئاخىرىدا ئەنۋەر يۈسۈپ دانا روھرار با-
چىر ئەپەندىگە 1995 ـ 1997 ـ ژىللىرى شىنجاڭ
ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ خوتەن ۋە غۇلجا ئولكىلىرى-
دە يۈز بەرگەن قانلىق ۋاقەلەرنى ئوز ئىچىگە ئالغان
ئىككى دانە ۋىدېوكاسسېتنى تەغدىم قىلدى.

مەزكۇر ۋىدېوكاسسېتلاردا شۇ ژىللىرى خىتاي ھو-
كۈمرانلىرىغا قارشى نارازىلىق بىلدۈرۈپ نامايىش قىل
غان ئۇيغۇر ياشلىرىنى خىتاي قوراللىق ساقچىلىرىنىڭ
قانداق دەھشەتلىك تۈردە باستۇرۇۋاتقانلىغى، ئۇلارنى
تۈركۈملەپ قولغا ئېلىپ، قانداق قىيىن ـ قىستاق قى-
لىپ سوراق قىلىۋاتقانلىغى ۋە ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن
ناھەق جازا ھوكۈم چىقىرىۋاتقانلىغى (بەزىلەرگە ئولۈم
جازاسى، بەزىلەرگە ئۇزاق مۇددەتلىك تۈرمە جازاسى
ئېلان قىلىۋاتقانلىغى) نەق مەيداندا چۈشىرىۋېلىنغان.

(ئىنگلىزتىلىدا چىقىدىغان «ئاراب نيۇس» ـ «ئە-
رەبىستان يېڭىلىقلىرى» گېزىتىدىن تەرجىمە قىلغان
يۈسۈپ خوجايېۋ.)

مۇلاھىزە

ھەقىقەتنى بۇرمىلىغۇچىلارغا رەددىيە

ھازىرقى زامان خىتاي سوتسىال جاھانگىرلىرىنىڭ مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى تەشۋىق، تەرغىپ قىلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان خ ك پ ش ئۇ ئا ر تەشۋىقات بۆلۈمى «شىنجاڭ گېزىتى» دە 1988 - ژىل ئاۋغۇست، سىنتەبىر ئايلىرىدا ئۇيغۇرلارغا قارشى 8 پارچە ماقالە ئېلان قىلدى، 1990 ۋە 1996 - ژىللىرى بۇ ماقالىلارنى ئىككى قېتىم كىتابچە قىلىپ تارقاتتى.

مۇستەملىكىچى خوجايىنلارنىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان بۇ خىل «تەربىيە قۇراللىرى» يېرىم ئەسىردىن بېرى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان «تەربىيە ئارقىلىق ئۆزگەرتىش، قۇللۇق پسىخولوگىيەنى شەكىللەندۈرۈش، تېز سۈرئەت بىلەن خىتايلاشتۇرۇش» تىن ئىبارەت چوڭ خىتايچىلىق، چوڭ دۆلەتچىلىك گېگېمونىيەسىنىڭ ھازىرقى زاماندىكى سىياسىي ئىدېئولوگىيەلىك چارە تەدبىرىدۇر، خالاس.

بۇ كىتابچە ئۇلارنىڭ 1988 - 1990 - ژىللىقچە بېسىپ تارقاتقان: «مىللىي تەربىيە خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەيلى!»، «ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى قوغداپ مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرايلى»، «مىللىي بۆلگۈنچىلىك شىنجاڭدىكى ئاساسىي خەۋىپ»، «شىنجاڭنى مۇقىملاشتۇرۇش خىزمىتىنى ئۇتۇقلاشتۇرايلى!»، «مىللىي مەسىلە توغرىسىدىكى ئۆگىنىش تېزىسى» كەبى بىر تۈركۈم كىتابچىلارنىڭ بىرىدىن ئىبارەت.

مەزكۇر كىتابچىغا كىرگۈزۈلگەن 8 پارچە ماقالىنىڭ مەزمۇنلىرىنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇش بىلەن بىر ئاز تەھلىل قىلىپ، ئۆز پىكىرلىرىمىزنى ئېيتماقچىمىز.

بىرىنچى ماقالە: - «ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيەسى ۋە پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنى چوڭقۇر ئۆگىنەيلى!» دەپ ئاتالغان. مانا موشۇنداق مىللىي مەسىلىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈنمۇ «مىللەت نەزەرىيەسى بىلەن مىللىي سىياسەتنى ئۆگىنىشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا ھاجەتمەن بولغان. بىراق ئۇلار ھەقىقەتنى يوشۇرغان ھالدا: «مىللەتچىلىك ئىنتايىن ئاز ساندىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەردە ئېغىر دەرىجىدە ساقلانغان» (2 - ب) دېيىشى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا قارشى ئېلىنمايۋاتقانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشتىن قاچقان. ئەگەر ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازچىلىقى بۆلۈنۈشنى خالاپ، كۆپچىلىكى خالىمايۋاتقان بولسا، ئۇ ھالدا بۇ كۆپچىلىكنىڭ مىللىي تۇيغۇسى يوق ھايۋان سىمان بىر مەخلۇق بولۇپ چىقامدۇ؟ بۇنداق بولۇشى يەنى مۇستەقىل بولۇشنى خالىماسلىقى نادان ئۈچۈنلا ئەمەس، ھەتتا مەخلۇق ئۈچۈنمۇ مۇمكىن ئەمەس.

تەربىيەنىڭ نىشانى: «شىنجاڭ نەزەلدىن خىتاينىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى ئىكەنلىكىنى يوشۇرماي ئېيتىش» تىن ئىبارەت ئىكەنلىكى قەيت قىلىنغان. (4 - ب) دېمەك، ئۇيغۇرلارنى بۇرژۇئامىللەتچىلىكتە ئەيىپلەش، ماركسىزملىق مىللەت نەزەرىيەسى بىلەن تەربىيىلەش ھەمدە خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ مۇستەملىكىچىلىك مىللىي سىياسىتىگە ئەمەل قىلدۇرۇشلارنىڭ بارلىقى مانا موشۇ يەر داۋاسىغا باغلىق ئىكەنلىكى ئېنىق بولماقتا. مەيلى بىز ئۇيغۇرلار «بۇرژۇئامىللەتچىسى» بولساق بولايلىكى، بۇنىڭدىن قورقۇپ مۇستەقىللىق داۋايىمىزدىن ۋاز كەچمەيمىز...

كىتابچىغا كىرگۈزۈلگەن ئىككىنچى ماقالە: «شىنجاڭنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئىشىكنى كەڭ ئېچىۋېتىش كېرەك» دەپ ئاتالغان. بىرىنچى ماقالىدا ئۇيغۇرلارنى «مىللەتچىلىك قىلماسلىققا» كوندۇرۇشنى كوزلىگەن بولسا، ئىككىنچى ماقالىدا زورلۇق بىلەن ۋەتىنىمىزنى بۇلاپ تالاشنىڭ قانۇنلاشتۇرۇلغانلىقى چۈشەندۈرۈلگەن. ئۇ مۇنداق: «دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنىنىڭ 1 - باپ 9 - ماددىسىدا كان بايلىقى، سۇ، ئورمان، تاغ، يايلاق، بوز يەر، سايلىق يەر قاتارلىق تەبىي بايلىقلار دۆلەت مۈلكى» دېيىلگەن. لېكىن بۇ بايلىقنى بۇلاپ - تالاشنىڭ مۇستەملىكىچىلىك ھوقۇقىنى ئۆزئىختىيارىغا قالدۇرۇشتا: «شىنجاڭ ئۇلۇق ۋەتىنىمىزنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى، شىنجاڭ پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ شىنجاڭى» دېگەن ھوكۈمنى چىقىرىۋېلىشقان. (7.ب) ئۇيغۇرلارنىڭ بۇنىڭغا بولغان نارازىلىقىنى بېسىشتا تۆۋەندىكىچە ئالداش ھىيلىسىنى ئىشلەتكەن: «تەبىي بايلىقنى ئېچىشتا دۆلەت ئورغۇن مەبلەغ سالىدۇ... يەرلىك ئورۇنلارغا تېخنىكا ۋە باشقۇرغۇچى خادىملارنى يېتىشتۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ يەرلىك ئورۇنلار ئۈچۈن ئاسان ئېرىشكىلى بولمايدىغان پۇرسەت» (8. ب) بۇنداق ھاماقەت قىلىشقا كىچىك بالىمۇ كونمىگەن بولاتتى. يەنى بىر نېفت قۇدۇغىدىن ئېلىنىدىغان نېفتنىڭ خۇنىغا تېخى يەرلىك خەلققە ئۆتكۈزۈپ بېرىلمىگەن ئەرزىمەس تېخنىكا بىلەن قارشى ئېلىنمىغان خىتايلارنى تېگىشىش كېرەكمىش، ئۇلارنىڭ «ئۆتكۈزۈپ بېرىشتا» كوزدە تۇتۇۋاتقان «يەرلىك خەلق» دېگىنى ھەرگىز ئۇيغۇرلار بولماستىن بەلكى شۇ نېفتلىككە يەرلەشتۈرۈلگەن كوچمەن خىتاي ئىكەنلىكى بۇ يەردە يوشۇرۇلغان، ئىچكى خىتايغا توشۇۋاتقان نېفتتىن كورە ئەينە شۇ يەرلەشتۈرۈلگەن كەلگىندىلەرنىڭ ش ئۇ ئا ر ئۈچۈن بولغان تارىخى زىيىنى كوتىرىپ قويغۇسىز ئېغىر ئەمەسمۇ؟ مەسىلەن، قارغىلىق ناھىيەسىگە تەۋە نېفتلىككە يەرلەشتۈرۈلگەن خىتايلار ھازىرنىڭ ئۆزىدە بۇ ناھىيەنىڭ يەرلىك خەلقى ئۇيغۇرلارنىڭ يېرىمىغا يېتىپ قالغان. (يەنى 150 مىڭ ئەتراپىدا ئىكەن).

خوجايىنلار «شىنجاڭنى ئېچىش» باھانىسى بىلەن شەرقىي تۈركىستاننى خىتايلاشتۇرۇشتا تۆۋەندىكى ئەپسانىلارنى ھەقىقەتكە ئايلاندۇرۇپ ئالغان: «ئۇيغۇرلار خىتايلاردىن ئايرىلالمايدۇ»، «خىتايلارمۇ ئۇيغۇرلاردىن ئايرىلالمايدۇ» (4. ب) «شىنجاڭ خىتايلارسىز تەرەققىي قىلالمايدۇ»، (11. ب) بۇنداق دېيىش ئۇيغۇرلارنى كەمستىش ھەم ھاقارەتلەش بىلەن باراۋەردۇر.

«مىللىي كەمستىشمۇ ياكى مىللىي باراۋەرلىكمۇ؟» دەپ ئاتالغان 3 - ماقالىنىڭ مەزمۇنى: «شىنجاڭدا مىللەتلەر سىياسەت ھەم قانۇندا باراۋەر، لېكىن ئىختىسات ھەم مەدەنىيەتتە باراۋەر ئەمەس، ھەم باراۋەر بولمايدۇ» دېگەن ساختا ھوكۈمدىن ئىبارەت. (20 - 26 - بەتلەر) موشۇمۇ گەپمۇ؟ شۇنى ئاجرىتىپ بىلىش كېرەككى، بىز ئۇيغۇرلار خىتاي مۇستەملىكىچىلەردىن ھەر قانداق باراۋەرلىكنى تەلەپ قىلمىغانىمىز يوق. بەلكى، ئەشۇ ھەر قانداق تەلەپنى قويۇپ خىتايلار ئالدىدا قىزىرىپ تۇرماسلىق ئۈچۈن مۇستەقىل دولەت بولۇش ئارزۇسىدا كورەش قىلماقتىمىز. خىتايلار دەۋاتقان «مىللىي باراۋەرلىك»، «سىياسىي ھەم قانۇنىي تەڭلىك» نىڭ مەۋجۇتلۇقىنى قەغەز يۈزىدىلا تۇرۇپ، ئىش يۈزىدە بۇ تەڭلىكلەرنىڭ تامامەن يوق ئىكەنلىكىنىڭ گۇۋاچىسى بولماقتىمىز. ئۇلار سىياسىي ھەم قانۇن تەڭلىكىگە مىسال رېتىدە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ھوكۈمەت رەئىسى مۇئاۋىنلىرىنىڭ ئۈچى خىتاي، قالغان تورتى ئاز سانلىق مىللەت بولغانلىقىنى كەلتۈرگەن. بىراق بۇ يەتتە مۇئاۋىن رەئىسنىڭ ئىككىسى ئۇيغۇر، قالغىنى باشقا مىللەتلەردىن بولغانلىقتەك قانۇنسىزلىقنى، يەنى سىياسىي تەڭسىزلىكنى يوشۇرغان. ھەتتا ئاپتونوم يەر ئىگىسى ئۇيغۇردىن بىر خىتاي رەئىسنىڭ ئارتۇق بولۇشىدەك تەڭسىزلىكنى ئېغىزغا ئېلىشتىن قاچقان. ئۇلار يەنە ئاپتونومىيە خەلق قۇرۇلتايى دائىمىي كومىتېتى رەئىسلىرىنىڭ تورتى خىتاي، قالغىنى «ئازسانلىق مىللەت» بولۇشى بىلەنمۇ «تەڭلىكنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى» ئاساس كورسەتمەكچى بولغان. بىراق بۇ ئون ئۈچ نەپەر رەئىسلەرنىڭمۇ ئۈچى ئۇيغۇر، قالغان ئونى غەيرى مىللەت ئىكەنلىكى يوشۇرۇلغان. 30 مىڭ تەلەبەنىڭ 17 مىڭى «ئاز سانلىق مىللەت» بولۇپ، 56,7 پائىزنى ئىگەللەيدۇ. (19. ب) دېگەن مىللىي باراۋەرلىك مىسالىغا كەلسەك، بۇ سانىنىڭ 9 مىڭى ئۇيغۇر، 13 مىڭى خىتاي، قالغان 8 مىڭى باشقا مىللەتلەر ئىكەنلىكى «مىللىي تەڭلىكتە» خىتايلار ھەر جەھەتتىن ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەنلىكى [illegible] تىن، ئاتالمىش شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنى خىتاي ئاپتونومىيەسى دېيىشكىمۇ بولىدۇ...

بۇ ماقالىدا ئۇيغۇرلارنى ئامېرىكىدىكى نېگىرلارغا سېلىشتۇرۇپ، مۇنداق دەيدۇ: «ئامېرىكىدا نېگىرلار ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 11 پروتسېنتىنى ئىگەللەيدۇ. 1 - نۆۋەتلىك دولەت مەجلىسىدىن تارتىپ تا ھازىرغىچە بولغان 100 - نۆۋەتلىك دولەت مەجلىسىگىچە كېڭەش پالاتىسىدا باشتىن ئاخىر بىرمۇ نېگىر ئەزا بولمىغان. شىنجاڭغا كەلسەك، ھەر نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ئاز سانلىق مىللەت ۋەكىللىرى نىسبىتى ئۆز نوپۇسىنىڭ نىسبىتىدىن ژۇقۇرى بولىدى». (18. ب). تارىخى ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستاننى ماكانلىغان ئۇيغۇرلارنى ئا ق ش دىكى نېگىرلارغا سېلىشتۇرۇشقا بولامدۇ؟ بۇ ئۇيات ۋە رەسۋاچىلىق ئەمەسمۇ؟! ئا ق ش دىكى نېگىرلارنىڭ توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان تېررىتورىيەسى يوق. بەلكى تارقاق ياشايدۇ. شۇڭا سايلام ئاۋازىنىڭ ھەل قىلغۇچى ئۈلۈشكە ئېرىشەلمەيدۇ. بۇ ھەقىقەت ئېمىشكە خوجايىن جاناپلارغا كورۈنمەيدۇ؟ شۇنى ئېيتىش كېرەككى، بۇ مۇتەھەملەر ئۇيغۇرلارنى تاتارلار بىلەن ئېمىشكە سېلىشتۇرمايدۇ؟ مەلۇمكى، خوجايىنلار بۇ ماقالىنى ئېلان قىلغان 1988 - ژىلدىكى 500 ژىللىق روسسىيە مۇستەملىكىسى بولمىش تاتارىستاننى ئالساق، بۇ ئاپتونومىيەدە رۇسلار سانىنىڭ كوپلىكىگە قارىماي تاتارىستان ئالىي كېڭەش دېپۇتاتلىرىنىڭ 70 پائىزى، ئۈچ رەئىسنىڭ ئىككىسى، مىنىسترلار كېڭەشى مەھكىمىسى خادىملىرىنىڭ 70 پائىزى تاتار مىللىتىدىن بولۇشى قانۇندا يېزىلغان. ھازىر تېخىمۇ ئەركىنىرەك ھەم مۇستەقىللىقراق. تايلىق خوجايىنلار خىتاي بىلەن روسسىيەنىڭ «ئوخشىماسلىقىنى» مىسال قىلىپ جاھىللىق قىلىشلىرى تۇرغان گەپ. لېكىن، ئەينى زاماندا بۇ مەسىلە ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ روسسىيەدىكى تاتار مىللىتىدىن پەس ھېساپلىنىشى بولۇپ سانالامدۇ؟ خىتايلارنىڭ مىللىي سىياسىتىنىڭ موشۇنچىلىك پۇچەكلىكى ئەسلىنى ئالغاندا جاھانگىرلىكنىڭ ماھىيىتى بولماي نېمە؟!

بۇ ماقالىدا يەنە: «ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىنىڭ ئىچكى ئولكىلەر بىلەن ئىختىسات، مەدەنىيەت تەرەققىياتى جەھەتتىكى بەزى پەرقلىرى تارىختىن قېپ قالغان» (91. ب) بېيىش ئارقىلىق ھازىرقى شەرقىي تۈركىستاندىكى «خىتايلار باي، ئۇيغۇرلار كاداي» بولۇش پەرقىنى تارىخقا دوگەپ قويغان. ئەسلىدە شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىختىساتنىڭ قان تومۇرى بولغان قېزىلما بايلىقلار بىلەن سانائەتنىڭ بارلىق تۈرىنىڭ خىتايلار قولىدا بولۇشىنىڭ ئۆزى «خىتايلار باي، ئۇيغۇرلار كاداي» بولۇشىنىڭ تۈپ سەۋەۋى ئەمەسمۇ؟ قىزىل خىتاينىڭ ئۇيغۇرلار دىيارىنى بېسىپ ئالغانلىقىغا يېرىم ئەسىر بولۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى، يەنە «ئىختىسادىي، مەدەنىي تەڭسىزلىكنى تارىخقا يوتكەش» كىمنىمۇ ئىشەندۈرەلەيدۇ؟

ئىچكىرىدىن قۇرۇق قول كەلگەن قارامايدىكى بىر خىتاي ئىشچىسىنىڭ يېقىنقى 20 ژىل ئىچىدە ئامانەت كاسسىغا 20 مىڭ يۈەن ئېشىنىپ قويۇشنى تارىختىن كەلگەن بايلىق دېيىشكە بولامدۇ؟ 30 ژىل شىنجاڭغا ھوكۈمرانلىق قىلغان ۋاڭ ئېنماۋنىڭ مىللىونىر بولۇشىمۇ تارىختىن كەلگەن مىراس دۇنيامۇ؟ ۋاڭنىڭ ئورنىغا شىنجاڭ پادىشاسى بولغان سوڭ خەنلىياڭنىڭ 4 تونىنا ئالتۇننى ئېلىپ قېچىشى تارىختىن قالغان بايلىقمۇ؟

تۆۋەنتىكى ئۇيغۇرلارغا قارشى ماقالە: «بۇرژۇئا مىللەتچىلىكىگە قەتئىي قارشى تۇرايلى» - دەپ ئاتالغان. مىللەتچىلىك ھەققىدە سوز بولىدىكەن، بۇ ئەيىپ ئالدى بىلەن ئۇيغۇرلار زېمىنىنى بېسىۋالغان چوڭ خىتاي مىللەتچىلىكىگە قارىتىلسا ئادالەتلىك ھوكۈم بولغان بولار ئېدى. بىرەۋنىڭ زېمىنىنى بېسىپ ئېلىپ، ئاندىن بېسىپ ئېلىنغان مەھكۇم مىللەتنىڭ مىللىي ئازاتلىق تەلەپلىرىنى مىللەتچىلىككە چورۇپ تەتۈرلۈك قىلىش پەقەت خىتاي جاھانگىرلىكىگىلا خاس خۇسۇسىيەتتۇر...

خوجايىنلار: «ئېلىمىزدە سوتسىالىستىك تۈزۈم ئورنىتىلغاندىن كېيىن ھەر مىللەت خەلقى دولەتنىڭ خوجايىنى بولدى، باراۋەرلىك ئاساسىدىكى يېڭىچە مىللىي مۇناسىۋەت ئورنىتىلدى... لېكىن بۇرژۇئا مىللەتچىلىكى بىر خىل ئىجتىمائىي ئاڭ سۈپىتىدە كونا تۈزۈمنىڭ يوقۇلۇشى بىلەن دەرھال توگەپ كەتمەيدۇ» (26. ب) دېگەن يالغاننى توقۇش بىلەن مەڭگۈ يوقالمايدىغان مىللىي زىددىيەتتىن كوز ژۇمۇش بىلەن خىتاي زوراۋانلىقىنىڭ ئاقىۋەتلىرىنى كورمەسكە تىرىشقان. ئۇلار دەۋاتقان ئەل - خىتايدا ھەر مىللەت خەلقى يوق. بولغىنى ئۇلار بېسىۋالغان شەرقىي تۈركىستان، تىبەت، جەنۇبىي موڭغۇلىيە، مياۋ، ئىچكى موڭغۇلىيە قاتارلىق زېمىنلار ھەم مىللەت خەلقىنىڭ. ئەسلىدە بۇ زېمىنلاردا خىتاي بولمىغان. شۇڭا مىللىي زىددىيەتمۇ بۇ خەلقلەر يېرىدە بولمىغان. خىتايلار بۇ مىللىي زېمىنلارنى بېسىۋالغان ۋاقىتتىن (بولۇپمۇ 50 - ژىلدىن) بۇيان زىددىيەت (يەنى ئۇلار دەۋاتقان «بۇرژۇئا مىللەتچىلىكى») رەسمىي تۇس ئالدى.

[illegible] (28. ب). لېكىن خوجايىنلىرى ئۇلارغا چۈشەندۈرۈپ، «مىللىي بۆلگۈنچىلىك يوق دېگەن سوز ئەمەلىياتقا ئۇيغۇن ئەمەس» (ئۇيغۇرلاردا مىللىي بۆلگۈنچىلىك بار) دېگەن سوزنى موشۇ جايدا ئېيتقان. ھەقىقەتنى ئېيتقاندا، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئۇيغۇرلار مۇستەقىللىق داۋا («بۆلگۈنچىلىك») قىلماسلىقى زادى مۇمكىنمۇ؟ ئالتە توكتوك ئۇيغۇر كاۋاپچىلىرىنى بېجىندا، ئۇيغۇر سودىگەرلىرىنى شاڭخەي، شىنجىڭلاردا خىتايلار ئۇرۇپ، قوغلاپ پاتقۇزمايۋاتقان ئەھۋالدا ئېمىشكە 10 مىللىون كەلگىندى خىتاينى ئۆز يېرىگە مۇلايىملىق بىلەن پاتقۇزالىسۇن، بېچارە ئۇيغۇرلار؟

كىتابچىغا كىرگەن بەشىنچى ماقالە - «ئىككى ئايرىلماسلىق ئىدىيەدە چىڭ تۇرۇش لازىم» دېيىلگەن. بۇنىڭدا: «خەنسۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن ئايرىلالمايدۇ، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنسۇلاردىن ئايرىلالمايدۇ» (32. ب) دېگەن ئويدۇرما تەرغىپ قىلىنغان. خىتايلارنىڭ ئۇيغۇرلاردىن «ئايرىلالماسلىقى» چۈشىنىشلىك. چۈنكى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ يەر ئاستى تەبىي بايلىقى پۈتۈن خىتاي يەر ئاستى بايلىقىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىغا توغرا كېلىدۇ. ئۇلارنى قىزىقتۇرۇۋاتقان پايدا بايلىق بولۇپ، ھەرگىز ئادەم (ئاز سانلىق مىللەت) ئەمەس، ئۇيغۇرلار بۇ زېمىننىڭ قانۇنىي ئىگىسى بولغاچقا ئۇلارنى قوغلىۋېتىش مۇمكىن بولمىغانلىقتىن خوجايىنلار «ئىككى ئايرىلماسلىقنى» ئېنىقتۇرۇش ئەپسۇنى قىلىۋالغان. شۇنى ئېيتىش كېرەككى، شەرقىي تۈركىستان خىتايدىن تاكى 1950 - ژىلغا قەدەر مۇستەقىل يېرىم مۇستەقىل مەملىكەت بولۇپ ئايرىلىپ كەلگەن. زومىگەرلەرنىڭ بىزگە قارشى قاراتقان بۇ مۇتەھەملىك مۇستەملىكە سىياستى (يەنى «ئىككى ئايرىلماسلىق» تەرغىباتى) قۇللۇق كىشەن زەنجىرلىرىنى تېخىمۇ تولغاپ چىڭىتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئەلۋەتتە.

قاراقچى بۇلاپ - تالاشنىڭ ئۇسۇللىرى بىلەن ماختانغاندەك، بۇلارمۇ شەرقىي تۈركىستانغا مىللىونلاپ ئادەم كوچۈرۈپ خىتايلاشتۇرغانلىقى بىلەن، ئارمىيە يوتكەپ كېلىپ ئۇيغۇرلارنى «تىنچلاندۇرغانلىقى»، بايلىقنى ئىچكىرىگە يوتكەپ كېتىۋاتقانلىقى بىلەن (36 - 39 - بەتلەر) تەپ تارتماستىن ماختانغان. «ئىككى ئايرىلماسلىقنى» ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن تۆۋەندىكى باھانىنى كەلتۈرگەن: «ئۇيغۇر سودىگەرلىرىنىڭ ئىچكى ئولكىلەرگە بېرىشىغا يول قويۇلۇۋاتقاندا خىتايلارنىڭ شىنجاڭغا چىقىشىغا يول قويۇلۇشى كېرەك!» (39. ب) بۇنىڭدىن ئارتۇق مۇتەھەملىك بولامدۇ؟! ئىچكى خىتايغا بېرىۋاتقان بىر قانچە ئۇيغۇر سودىگەرلىرى ھەر ھالدا ئۆز يۇرتلىرىغا قايتىپ كېلىدۇ، لېكىن شەرقىي تۈركىستانغا كوچۈپ چىقىۋاتقان مىللىونلىغان خىتايلار يۇرتلىرىغا قايتىپ كېتەمدۇ؟! ياق! بۇ ئىككى خىل (سودىگەر بىلەن كوچمەننى) ئەھۋالنى قانداقمۇ تەڭلەشتۈرۈپ ئۆزلىرىنىڭ باسقۇنچىلىقىنى ئاقلاپ كېتەلىسۇن.

ئالتىنچى ماقالە ئۇيغۇرلار ھېچ قاچان ئېتىراپ قىلمىغان ھەم رەددىيە بېرىپ كەلگەن: «شىنجاڭ جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى» دېگەن سەپسەتادىن ئىبارەت. مانا بۇ قىزىل خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قارشى ئۇرۇش ئېلان قىلغانلىقى - دېگەنلىكتۇر. مۇستەملىكىچىلەر: «شىنجاڭ نەزەلدىن مۇستەقىل دولەت بولغان ئەمەس»، «قاراخان، ئۇدۇن، كاۋچاڭ قاتارلىقلار مۇستەقىل دولەت بولمىغان، بۇلار مەركىزىي جۇڭگوغا قاراشلىق يەرلىك ھاكىمىيەتلەر ئېدى»، «840 ژىلى ئۇيغۇرلار بۇ رايونغا كوچۈپ كەلگەن ئېدى» (43 - 45 - بەتلەر) دېگەن ئويدۇرمىلارنى بۇ ماقالىدىمۇ كەلتۈرگەن. يالغانچىلار يەنە، ئەرەپلەرنىڭ خوتەننى «ماچىن» دەپ ئاتىغانلىقىنى «تۆۋەنكى جۇڭگو» دەپ بۇرمىلىغان. بۇ ئىبارە قەدىمقى ئەرەپتىن ئېلىنغان بولۇپ، ئۇلار يەر شارىنى پەرەڭ، رۇم، ئەرەپ، پارس، تۇران، ھىند ۋە چىن كەبى «يەتتە ئىقلىمغا» بولگەن. پەرەڭ پۈتۈن شىمالىي ياۋروپانى بىلدۈرگەندەك، «چىن» دېگەنلىكمۇ يەككە خىتاينىڭ ئۆزىنى بىلدۈرمەيدۇ. بەلكى، خىتاي ئورتاچىنىغا مەنسۇپ بولۇپ، كورىيە، مانجۇرىيە، موڭغۇلىيە، توڭگۇسىيە ۋە ياپونىيەلەر «يۇقارقى چىن»، گۇۋاڭشى، ۋېيتنام، لائوس، كامبودژا، بىرما، تايلاند، ھىندونىزىيەلەر «تۆۋەنكى چىن» دەپ ژۇرگۈزۈلگەن. «ماچىن» غا بولسا شىڭگاڭ، تاڭگۇت، تىبەت، نېپال، خوتەن قاتارلىق جايلار كىرگەن. پەرەڭنىڭ ھەممىسى ئەنگلىيە بولمىغاندەك، چىننىڭ ھەممىسى خىتاي ئەمەس. پۈتۈن تۈركلەر بىلەن سلاۋيانلار چىننى بىلمىگەن. بەلكى، سەددىچىن سېپىلىنىڭ ئىچىنى «خىتاي» دەپ ئاتىغان. م. قەشقەرىي «خىتاي-چىن دېمەكتۇر» دەپ يازغان. (1. ت. 38 ب) ئۇلۇغ بوۋىمىز خىتاينى تۈركچە «تاۋغاچ» (بۈيۈك دولەت) دېگەن بولسا، قاراخانىيلار دولىتىنىمۇ «تاۋغاچ» دەپ ئاتىغان. لېكىن بۇنىڭ بىلەن قاراخانىيلار دولىتىنى «خىتايغا بېقىندى بولغان» دېيىش ئىلمىي قاراشقا يات بولۇپلا قالماي، جاھانگىرلىك سىياسەتنى ئىلىم ئورنىغا دەسسىتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

«شەرەپلىك ۋەتەنپەرۋەرلىك تۇغىنى ئېگىز كوتۈرۈپ جەۋلان قىلدۇرايلى» دەپ ئاتالغان 7 - ماقالە. ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي مۇستەقىللىق كورىشىنى بولگۈنچىلىك بىلەن ئەيىپلەشكە ئۇرۇنغان توھمەتتىن ئىبارەتتۇر. خوجايىنلارنىڭ ئۇيغۇرلارنى خىتاينى «ۋەتەن» دېيىشكە مەجبۇرلىشى، ئۇيغۇر تارىخىنى خىتايلاشتۇرۇشقا باش قاتۇرۇشى، «مىللىي بولگۈنچىلىككە قارشى [illegible] تاي زېمىنى ئەمەسلىكىنى دەلىللىمەمدۇ؟!

بۇ ماقالىدا ئۇلار يەنە ئۆز تەبىئىتىگە مۇۋاپىق جاۋخويلۇدە، زوزۇڭتاڭ كەبى جاللات قوماندانلىرى بىلەن يەرلىك مىللىي مۇناپىق ۋەتەن ساتقۇچ ئۇيغۇر قوچاق ۋاڭ تەيجىلەرنى ئۈلگىچە ماختاپ، جاھانگىر خوجا، بۈزۈرۈك خوجا، ياقۇپبەگ، مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا قاتارلىق مىللىي ئازاتلىق كورەشىمىزنىڭ قەھرىمانلىرىنى «خائىن»، «چەت ئەل ئاگېنتى»، «بولگۈنچى» كەبى تۈرلۈك لەنەتلەر بىلەن ئەيىپلىگەن. مانا موشۇنىڭ ئۆزى ئۇلار يامان دېگەنلەرنىڭ ياخشىلار ئىكەنلىكىنى، ئۇلار ماختىغانلارنىڭ يامانلار ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەمدۇ؟! چۈنكى خوجىلار سۇلالىسى شەرقىي تۈركىستاننى بېسىپ ئالمىدى. بەلكى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئۇيغۇر بولغاچقا خىتايلارنىڭ بېسىپ كېلىشىگە قارشى تۇردى. خوجىلار گەرچە زۇلۇمكار بولغان تەقدىردىمۇ «ئاتىنىڭ تەپكىنىنى ئات كوتىرىدۇ» ئەمەسمۇ!

ئاخىرقى «ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تىنچ، ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيىتىنى يەنىمۇ مۇستەھكەملەيلى ۋە رىۋاجلاندۇرايلى» دەپ ئاتالغان ماقالىدا: «تىنچ ئىتتىپاقلىق» ۋەزىيىتى بولغاندىلا پۈتۈن زېھنىمىز بىلەن كۈچىمىزنى ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشىكنى ئېچىۋېتىشكە قارىتىپ كۈچىمىزنى مەركەزلەشتۈرۈپ تورتنى (سانائەتنى، يېزا ئىگىلىكىنى، پەن - تېخنىكىنى ۋە قۇراللىق كۈچنى) زامانىۋىلاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنالايمىز» (56. ب) دېيىلگەن. چۈشىنىشلىككى، «تىنچ ئىتتىپاقلىقنىڭ» ئارقا كورۇنۇشى مانا موشۇنداق مۇستەملىكىچىلىكنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش بولغانلىقتىن ئۇيغۇرلار باسقۇنچىلارنىڭ بۇ خىل «مۇقىملىق» ئارزۇسىغا قارشى «مۇقىمسىزلىقنى» پەيدا قىلىپ، ئۇلارنىڭ خىتايلاشتۇرۇش، «ئېچىش» پىلانلىرىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا توسقۇنلۇق قىلماقتا. شۇڭا ئۇلار ئۇيغۇرلارنى تىنچ قىلىش ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز ھەربىي ھالەتنى جارى قىلىۋاتقان بولسا، ئىتتىپاقلىققا يېتىشتا: ئۇستەڭگە چۈشۈپ كەتكەن بىر ئۇيغۇر بالىسىنى بىر خىتاينىڭ قۇتقۇزۇۋېلىپ قالغانلىقىدەك تەسادىپىي ۋاقەەنى ئۈلگىلىك ئىتتىپاقلىققا ياتقۇزۇپ كەڭ تەرغىپ قىلىۋاتىدۇ.

كىتابچىغا كىرگۈزۈلگەن 8 ماقالىنىڭ ھەممىسى: «ئاۋال بېسىپ ئال، ئاندىن تەربىيە ھەم جازا ئارقىلىق ئىدارە قىل!» دېگەندىن ئىبارەت خىتايچە مۇستەملىكىلىك تۈزۈمىنىڭ مەنىۋى سەپتىكى بىر تەدبىردىن ئىبارەت، خالاس!

قىزىل خىتاي باسقۇنچىلىرىنىڭ بۇ كىتابىنى «قۇللارنى ئىدارە قىلىش قوللانمىسى» دەپ ئاتىغىنى مۇۋاپىقراق بولار ئېدى. شۇڭا ئۇلار بۇ كىتابچىنى: «ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللىي بولگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش» كەبى جاھانگىرلىك ئىبارىلار بىلەن ئاتىغان ئىكەن، بىزمۇ ئۆز ماقالىمىزنى ئۇنىڭغا قارشى قويغان ھالدا: «بىرلىك - ئۇ، مۇستەملىكىلىك، بولۇنۇش - ئۇ، مۇستەقىللىق» دېگەن ھۆرلۈك ۋە ئازاتلىق ئىبارىلىرى بىلەن ئاتىدۇق.

باتۇر راشىدىن.

مەدەنىي مىراسلىرىمىز

ساتار

مىللىي مۇزىكا ئەسۋاپلىرىمىز قاتارىدىكى ساتارنىڭ كېلىپ چىقىش تارىخى مۇزىكا سەنئىتىمىز دۇردانىسى «ئون ئىككى مۇقامنىڭ» تەغدىرى بىلەن جەمبەرچاس باغلىنىشلىق. بۇ مەدەنىي مىراسىمىزنىڭ شەكىللىنىشى 6 - ئەسىردىن بېرى، يەنى ئەنتۇ، ئەيرى، پىرىچىنچى، ياركەندى، ئامانىسا خېنىم ۋە باشقا ئۇلۇق سازەندىلەرنىڭ جوڭ ئەمگەكلىرىنىڭ نەتىجىسى دەپ بىلسەك، مۇقاملىرىمىزنىڭ ھازىرقى دەرىجىدە قېلىپلىشىپ بىر ئىزغا چۈشۈشى ساتار، قالۇن ئوخشاش مۇقەددەس ساز ئەسۋاپلىرىمىزغا بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك. بەزى تەخمىنلەردە «ئون ئىككى مۇقام» ژىلنىڭ تورت پەسلى. ئون ئىككى ئاينىڭ خاراكتېرىغا مۇناسىۋەتلىك دېگەن پىكىر ئالغا سۈرۈلىدۇ. ژىل ئون ئىككى ئايدىن ئىبارەت بولغىنىدەك، ئون ئىككى تار سېلىنىدىغان ساتاردىن ئون ئىككى تۈرلۈك ئاۋاز چىقىدۇ. دەۋرلەر ئۆتۈشى بىلەن سازەندە ۋە ئەلنەغمىلەر مۇقاملارغا ساتارغا ماسلاشتۇرۇپ بىر نەچچە ئۆزگىرىشلەر كىرگۈزۈپ، ئاھاڭلىرىنىڭ تېماتىكىلىق دائىرىسىنى كەڭەيتكەن ۋە ئۇلارنىڭ تەركىۋىي قىسىملىرىنى بېيىتىشقا ھەرىكەت قىلغان.

ساتار ئاساسەن توۋەندىكى قىسىملىرىدىن تەشكىل تاپقان:

1 - ئىلغۇچ، 2 - دەستە ئۇچى، 3 - تەپكە باغلىمىسى، 4 - كىچىك تەپكە، 5 - دەستە ۋە پەدىلەر، 6 - پىرىم پەدىلەر، 7 - قوشۇمچە قومۇچ پەدىلەر، 8 - ئاساسىي تار، 9 - ئۇزلۇكى، 10 - تارلار ئىلغۇچى، 11 - ئاساسىي تەپكە، 12 - قاش شەكىل ئاۋاز توشۇكلىرى، 13 - بوغۇزى، 14 - قوشۇمچە كىچىك تەپكىلەر، 15 - ئاساسىي بۇلبۇل تەپكە، 16 - قۇلاقلار.

ساتارنىڭ ھەر بىر پەدىسىدىن چىققان مۇڭلۇق، سوزۇتما ئاۋازلار مۇقاملىرىمىزغا ئەجايىپ مۇزىكىلىق رەڭ بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە. قېدىمىي دەۋرلەردە تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان سەنئەتشۇناس ئالىملار دەرۋىش ئەلى «تراكتاتى» ۋە ئەبۇ ئەلى ئىبىن سىنانىڭ «مۇزىكا تراكتاتىدا» شەرقىي تۈركىستاندىكى خەلقلەرنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ساز، ناخشىغا بولغان ئىشقى مۇھەببىتى بىلەن مۇجەزى، قەيەردە بولمىسۇن ناخشا، ئۇسسۇلسىز ژۇرمەيدىغانلىغى، مەزكۇر خەلقنىڭ قېدىمىيدىن سەنئەتخۇمار ئىكەنلىكى ئېيتىلىدۇ. 18 - ئەسىردە شەرقىي تۈركىستاندا زىيارەتتە بولغان ئىتالىيەلىك ساياھەتچى ماركو پولو ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سازغا خۇشتار ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ.

ساياھەتچىلەر ئاساسەن شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىي قىسمىدىكى قەشقەر، كۇچار، خوتەن، ياركەنت، دولان شەھەرلىرىدە بولۇپ، ئۇيغۇرلارنىڭ قېدىمىي مۇزىكا ئەسۋاپلىرىنىڭ ھەممىسى دېگىدەك ئەشۇ دىياردا پەيدا بولغانلىغى ھەققىدە تەتقىقاتلىرىنى ژۈرگۈزىدۇ. شۇلار قاتارىدا ساتارمۇ دەسلەپ قەشقەردە بارلىققا كەلدى.

ئا. ۋالتوۋا «ژىراق شەرىق پروبلېمىلىرى» ژۇرنالىدا «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي دەستۇرلىرى» ناملىق ماقالىسىدا مۇنداق دەپ ژازىدۇ: «ئۇيغۇر خەلقى ئۆز تارىخىدا دايىم ئوتتۇرا ئاسىيا، ھىندىستان ۋە خىتاي خەلقلىرىنىڭ بىر-بىرى بىلەن ناچار مۇناسىۋەتتە بولغان دەۋرلىرىدىمۇ شۇ ئۈچ چوڭ دولەتلەرنىڭ مەدەنىي ئالاقىسى ۋە تەسىرىگە قارىماي، ئۆزىنىڭ مىللىي مەدەنىيىتى بىلەن مۇزىكا سەنئىتىنىڭ تەرەققىي ئېتىشى ئۈچۈن ئۈزلۈكسىز ھەرىكەت قىلدى». ئۇ مەدەنىي مۇناسىۋەتلەردە ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئۇ خەلقلەر مۇزىكا ئەسۋاپلىرىنىڭمۇ چوڭ تەسىرى بولغان بولۇشى مۇمكىن. خۇسۇسەن ھىندىستان، ئافغانىستان ۋە باشقا چېگرىداش دولەتلەر خەلقلىرى مىللىي ئەسۋاپلىرىنىڭ بىرىبىرىگە ئوخشاپ كېتىشىمۇ بۇنىڭ ياخشى ئىسپاتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ق. كاراماتوۋ «ئۆزبەك مۇزىكا ئىنسترۇمېنتلىرى» كىتاۋىدا ساتارنى ئۇيغۇر، تاجىك خەلقلىرىدە كوپ تارالغان. كوپ تارلىق، مۇڭلۇق ئاۋازغا ئىگە، سىمچوك بىلەن چېلىنىدىغان تارلىق ئەسۋاپلار قاتارىدىكى ئەسۋاپ دەپ تەرىپلەيدۇ. رۇس ئالىمى ئا. ئېيكورن 1879 - ژىلى قىرغىزستاننىڭ ئوش شەھىرىدە 16 پەدىلىك، 11 تارلىق ساتارنى ئۇچراتقانلىغىنى ژازىدۇ.

رۇس ئالىمى م. درېۋېج «ساتار ئەسلىدە قەشقەردە كوپ تارالغان ئەسۋاپ. بەزەن ئۇ ئۇيغۇر ساتارىنى ئۆزبەكىستاندىمۇ ئۇچرىتىشقا بولىدۇ» دەپ ژازىدۇ. ئالىملارنىڭ تەكىتلىشىچە، ساتار ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنىڭ قەشقەر شەھىرىدىن ئوتتۇرا ئاسىياغا تارالغان. پەقەت تاجىكلارنىڭلا ئۆز مىللىي ساتارى بار، لېكىن بۇ ئەسۋاپ ئۇيغۇر ساتارىغا ئوخشىمايدۇ.

پارس تىلىدا ساتار - ئۈچ تار، چارتار - تورت تار، پەنجتار - بەش تار، شەشتار - ئالتە تار دەپ ئۆز ئالاھىدىلىكى بار كوپ تارلىق ئەسۋاپلارنى ئاتايدۇ. بۇ ئەسۋاپلار ئەزەلدىن زەخمەك بىلەن چېلىنىدۇ. بۇ ساز ئەسۋاپى جەنۇبىي شىنجاڭدىمۇ ئۇچرايدۇ. لېكىن ئۇ يەردە بۇ ئەسۋاپنى سىمچوك بىلەن

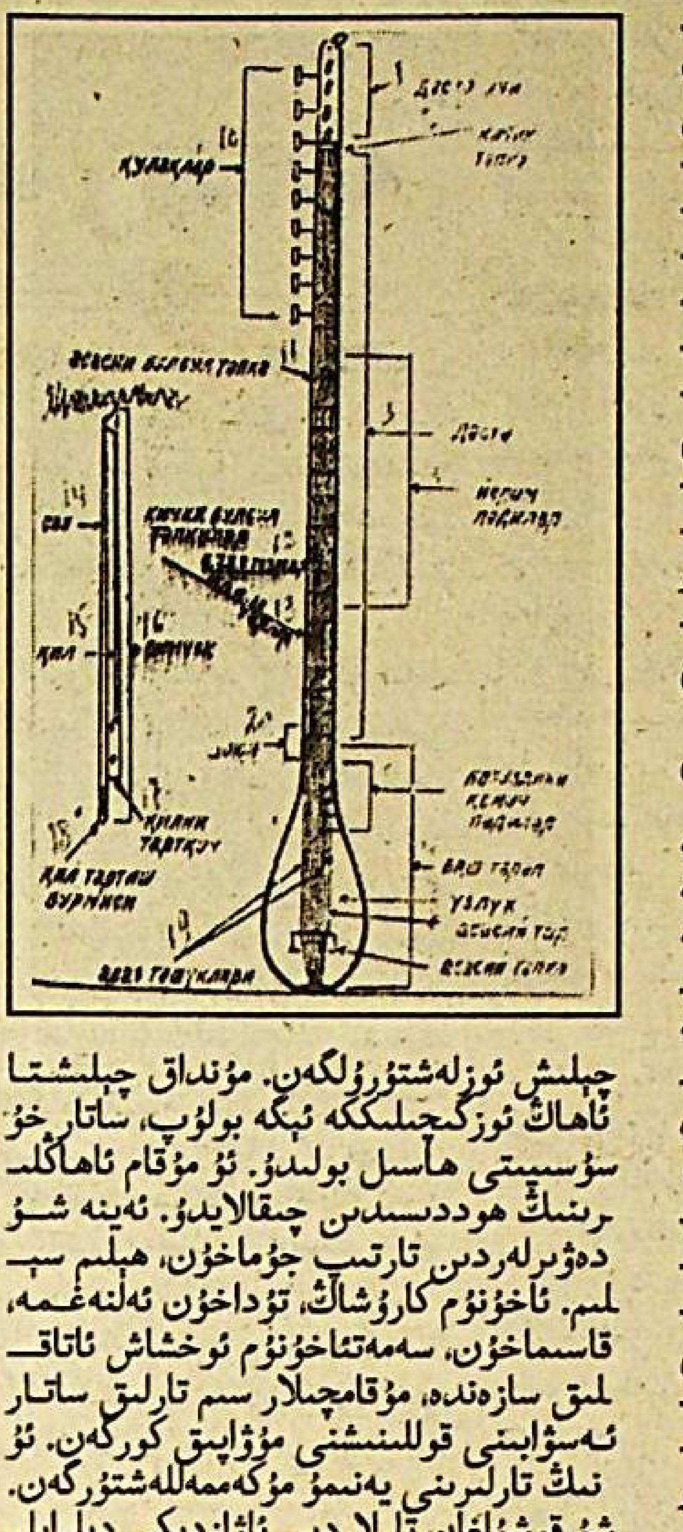

چېلىش ئۆزلەشتۈرۈلگەن. مۇنداق چېلىشتا ئاھاڭ ئۆزگىچىلىككە ئىگە بولۇپ، ساتار خۇسۇسىيىتى ھاسىل بولىدۇ. ئۇ مۇقام ئاھاڭلىرىنىڭ ھوددىسىدىن چىقالايدۇ. ئەينە شۇ دەۋرلەردىن تارتىپ جۇماخۇن، ھېلىم سېلىم، ئاخۇنۇم كارۇشاك، تۇداخۇن ئەلنەغمە، قاسىماخۇن، سەمەتاخۇنۇم ئوخشاش ئاتاقلىق سازەندە، مۇقامچىلار سىم تارلىق ساتار ئەسۋابىنى قوللىنىشنى مۇۋاپىق كورگەن. ئۇنىڭ تارلىرىنى يەنىمۇ مۇكەممەللەشتۈرگەن. شۇ قوشۇلغان تارلاردىن ئاۋازدىكى دىلرابالىق تېخىمۇ ئۇلغايغان. مۇقاملارغا جور قىلىشتا ساتارنىڭ تەمبۇردىن ئارتۇقلىغىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. نەتىجىدە ئۇلار مۇزىكا مەدەنىيىتىمىزگە ئەڭ كېرەكلىك، ئەپسىز ۋە يۇمشاق ئاۋازلىق، 13 تارلىق ئۇيغۇر ساتارىنى مىراس قالدۇرۇپ كەتتى. مەزكۇر مەشھۇر ساز ئەسۋابىمىزنىڭ شەرىپىگە بېغىشلانغان كوپلىگەن ياخشى پىكىرلەر، بېيىتلار، شېئىر ۋە داستانلار ژېزىلغان.

ساتارىم تارىغا جان رىشتىدىن
تار ئېشىپ سالسام،
ئانىڭ نالىسىدىن بېۋاپانىڭ كۆڭلىنى
ئالسام.
(خەلق ناخشىسى)

تالانتلىق شائىر ئىسمايىل ساتتاروۋمۇ:

ساتارىم سازىنى زىل قىپ،
غېرىپلار ئالدىدا چالسام.
ساز چېلىپ، مۇقام چېلىپ،
مىسكىن كۆڭلىنى ئالسام.

دېگەن شېئىرىي مىسرالىرىدا ساتارغا بولغان كوڭۇل خاھىشىنى ئىزھار قىلىدۇ.

ساتار تەمبۇرنىڭ مۇكەممەللەشتۈرۈلۈپ ئۆزگەرتىلىشى نەتىجىسىدە كېلىپ چىققانلىغىغا توۋەندىكى ئىسپاتلارنى كەلتۈرۈشكە بولىدۇ. بىرىنچىدىن، تەمبۇرنىڭ ياسىلىش شەكلى، دەستى، پەدىلىرى، باش تارىنىڭ تارتىلىشى ۋە ئۇلارنىڭ سازلىنىشى ئوخشاش. ئىككىنچىدىن، باش تەرىپىنىڭ جېپلىشى بىلەن ئويما ياسىلىشى، دەستىلىرىنىڭ شەكىللىرى، ھەتتا قويۇلغان نەقىشلەر بىلەن ئۇزلۇكىدىكى توشۇكلەر بەلگۈلىرى، دەستىسىدىكى بۇلبۇل تەپكىلىرى بىر خىل.

ساتارنىڭ دەسلەپكى پەيدا بولۇشى ھەققىدە ئېنىق تارىخىي مەلۇماتلار يوق. بىراق رۇس ئالىمى ن. پانتۇسوۋنىڭ «تارانچى ناخشىلىرى» (1890 - ژىل) ناملىق كىتاۋىدا ساتار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 9 تارلىق ساز ئەسۋابى دېگەن پىكىر ئېيتىلىدۇ. ئەلۋەتتە، ژۇقۇردا تەكىتلەنگىنىدەك، تەمبۇردىن كېلىپ چىققان قېدىمىي ساتارلار ئىلگىرى 9، 12 تارلىق بولۇپ، كەلەپكە يارىشا ئۇ ئاستا - ئاستا ئۆزگىرىشلەر بىلەن مۇكەممەللەشتۈرۈلگەن. ھازىر ئۇنىڭ تارلىرى 12 - 14 كە يەتتى.

ساتارنىڭ ياسىلىشى

ساتار ئەسلى قەشقەر شەھىرىنىڭ ئىسسىق، قۇرغاق شارائىتىدا ئوسىدىغان ئۈجمە ياغىچىدىن ياسىلىدۇ. ئۇنىڭ باش تەرىپى بىلەن دەستىلىرى مۇناسىۋەتلىك ھالدا ئېنىق ئولچىنىپ تەييارلىنىدۇ. بىر ژىلدىن ئۈچ، بەش ژىلغىچە ساقلىنىدىغان ئۈجمە ياغىچى تاۋلىنىپ، ئاۋاز ئوتىدىغان ماددىلار ئولۇپ، ياخشى پىشىپ ژېتىلگەندە تەبىي چىرايلىق رەڭ ئالىدۇ. ئەينە شۇ چاغدىلا ساتار ياساش ئىشلىرى قولغا ئېلىنىدۇ. ياساش جەريانىدا شەكلى خۇددى تەمبۇرنىڭكىگە ئوخشىتىلىپ، بوغۇزى سېمىزىراق، باش تەرىپى يوغانىراق، ئۇزلىكى كەڭرەك، دەستىسى سېمىز، تەپكىسى سەل ئۇزۇن مولچەردە ئېلىنىدۇ. بۇنىڭ سەۋۋى شۇكى، ساتاردا 13 سىم تار بولغاچقا بۇ سىم تارلارنى سىغدۇرۇش، ساز قىلىپ چىكىتقاندا ئاجىز بولماسلىغى ئۈچۈن دەستىسىنىڭ پۇختا بولۇشى لازىم. ئىككىنچىدىن، بوغۇزىنىڭ كەڭ ۋە سېمىزىراق بولۇشى ئۇزلۇككە باغلىق. ساتارنىڭ بوغۇزىدا ساز كامدىن - كام چېلىنىدۇ. كەڭ كوپ چېلىنىدىغان جايى ئۇ ئاساسىي بۇلبۇل پەدىسىدىن توۋەنكى پەدىلەر. ھەممە پەدىلەر تىركەچتىن باغلىنىپ پەقەت بوغۇزىدىكى تورت - بەش پەدىسى قومۇچتىن بولىدۇ. ئون ئىككى مۇقامنىڭ ھەممىسى دېگىدەك توۋەنكى ئاۋازلاردا، ئاستا، سالماقلىق ئاۋاز چىقىرىدىغان پەدىلەردە باشلىنىپ، شۇلاردا توختايدۇ. ئاندىن مۇقام داستان، مەشرەپلىرى ئومۇمىي سازلار ئارقىلىق داۋام قىلىدۇ.

ساتارنىڭ ئۇزۇنلۇغى 120 - 125 سم، ئۇزلۇكىنىڭ ئەڭ كەڭ جايى 16 - 17 سم، بوغۇز ئۇزلۇكى 5 - 6 سم، دەستىسىنىڭ ئوتتۇرا ئۇزلۇكى 3 - 3،5 سم، دەستە ئۇچىدا (ئۇزلۇك تەرىپىدە) تورت قۇلاق، سول بىقىنىدا توققۇز قۇلاق. ھەممىسى بولۇپ 13 قۇلاق ئورنىتىلىدۇ. تەپكىسىنىڭ ئۇزۇنلۇغى 4،5 - 5 سم، دەستىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوڭ بۇلبۇل تەپكىسىدە بىر سىم تار. سەل توۋەنرەكتە ئىككىنچى بۇلبۇل تەپكىسىدە تورت (6، 7، 8، 9 -) سىملار، ئۇنىڭدىن توۋەنرەك ئۈچىنچى بۇلبۇل تەپكىسىدە يەنە (10، 11، 12، 13 -) تورت سىم بەكىتىلىدۇ. بۇ بۇلبۇل تەپكىلەر تورتتىن - سەككىز سىم تارىنىڭ ئاسان چېكىپ، زىل ئاۋاز چىقىرىش خىزمىتىنى ئاتقۇرىدۇ. ئاساسىي تەپكە 12 سىم تارنى بىر قاتاردا ئۇزلۇكتىن كوتىرىپ تۇرۇشتىن بىر جىپتى ھەممە سىم تارلىرىدىن 1 م م ئېگىزلىكتە ئاساسىي سىم تارنى ئالاھىدە كوتىرىپ تۇرىدۇ. چۈنكى بۇ سىم تار سىمچوك بىلەن چېلىنىدىغان تار. ژۇقارقى ئولچەم بويىچە ياسالغان ساتارلارنىڭ ئۇزۇنلۇغى، شەكلى ئوخشاش بولۇشى بىلەن ئۇلارنىڭ باش تەرىپىنىڭ يوغان - كىچىك بولۇشى مۇمكىن. نەقىشلىنىشىنىڭ بىر خىل بولۇشىمۇ شەرت ئەمەس، لېكىن ئاۋازى زىل ۋە راۋان چىقىشى لازىم. ساتارنىڭ ئىككى بېقىنى، مەركىزى خۇددى تەمبۇرنىڭ مەركىزىدەك نېپىز بولۇشى كېرەك. (قېلىنلىغى دۇتارنىڭ تالىسىدەك). باش بېقىنى سەل قېلىنىراق بولىدۇ. سىم تارلىرى ئىلىنىدىغان توگمىچىلەرنىڭ ئورنىغا، ئىلمەكلەر قەلەيدىن ياسىلىدۇ.

ساتارنىڭ سازلىنىشى

ساتار ئەسلىدە مۇقاملار ئۈچۈن سازلىنىدۇ. ھەر بىر مۇقام ھەر خىل پەدىلەردىن ياكى ھەر خىل تونلاردىن باشلانغانلىقتىن ئاساسىي سىم تارنى كېرەكلىك تونغا سازلاپ، قالغان 12 سىم تارنى شۇ ئاساسىي سىم تارغا ماسلاشتۇرۇپ، ھەر بىرىنى ھەر خىل ئاۋازدا سازلايدۇ. ئاساسىي سازلىنىش ئۈچكە بولۇنىدۇ. راك، چەببايات، چەرگاھ ۋە پەنجىگا مۇقاملىرىغا بىر خىل، ئەجەم، بايات، سىگاھ ۋە ئىراق مۇقاملىرىغا بىر تۈرلۈك، ئۇزھال، ناۋا، مۇشاۋرەك ۋە ئوششاق مۇقاملىرىغا بىر خىل سازلىنىدۇ.

ساتارنىڭ چېلىنىشى

ساتار مۇقاملارنىڭ باشلىنىش ئاھاڭىغا جور قىلىنىدۇ. مۇقاملار ھەممە پەدىلەردە ئېيتىلىدۇ. ئەسلىدە بۇ ئەسۋاپ يېتەكچى ساز ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرىدۇ. ساتارنىڭ چېلىنىشىغا (مۇقام بېشىغا) قالغان ھەممە ئەسۋاپلار سازلىنىپ، داستان، مەشرەپلىرىنى كوتىدۇ. دىققەت ساتارنىڭ رەھبەرلىكىدە بولىدۇ. ئەڭ ئاۋال ساتارنىڭ ئاساسىي سىممىنى (تارىنى) كېرەكلىك مۇقاملارغا تەگشەپ، ئاندىن قالغان تارلىرىنى ئۇنىڭغا ماسلاشتۇرۇپ، سول ئاياقىنىڭ تىزى ئۈستىگە قويۇپ، بىر نەچچە تىنىقتىن كېيىن سالماقلىق تۇردە سىمچوك ئاساسىي سىم ئۈستىدە ھەرىكەتلەندۈرۈلىدۇ. بۇ ھالدا شۇ پۇرسەتتە تىڭشىغۇچىلاردا چوڭقۇر سۈكۈنات پەيدا بولۇپ، قانداقتۇ بىر تەسىرلىك پەيت يارىتىلىدۇ. مۇقامچىلار ساتار چېلىشتىن ئىلگىرى چوڭقۇر فىلاسوفىيەلىك ئويلىنىشلار ئويرۇزىغا كىرمىسە ساتارنىڭ دىلرابا سادانىسى دېگەندەك يەتكۈزەلمەيدۇ.

ساتار ئاھايىتى سىلىق چېلىنىدۇ. چۈنكى ئىشتىك، ئالدىراقسانلىق چېلىشلاردا مۇڭلۇق، نالىلىق ئاۋازلار ھاسىل قىلىنمايدۇ. ئۇنىڭ باشقا ساز ئەسۋاپلىرىدىن ئالاھىدىلىكى شۇكى ئۇ كەڭ غۇلاچلىق، چوڭ سالماقلىق سازناخشىلارنى ئىجرا قىلىشقا لايىقلاشتۇرۇلغان. ئۇنى كەسپىي ماھىرلىق دەرىجىدە ئۆز قىيامىغا يەتكۈزۈپ چالسا بۇ ئەسۋابنىڭ تىلسىز، مۇڭلۇق ساداسى ئىنسان قەلبىگە ئوت ئۇتاشتۇرغۇچى ئاملغا ئايلىنىدۇ. ساتارنى يەككە، روياڭ ۋە باشقىمۇ ئومۇمىي ساز ئەسۋاپلىرى بىلەن قوشۇپ چېلىشقىمۇ بولىدۇ. بۇ ئەسۋاپ باشقا سازلارغا ئالاھىدە رەڭ بېرىدۇ ۋە جانلاندۇرىدۇ. ئاساسىي جەھەتتىن ئەسىرلەردىن بېرى مۇقاملىرىمىزغا جان ئاتا قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ تەۋەررۈك ساز ئەسۋابىمىز كەلگۈسى ئەۋلاتلىرىمىز ئۈچۈنمۇ مەدەنىي مىراسىمىز بولۇپ قالغۇسىدۇر.

نىزامىدىن كېبىروۋ،
كومپوزىتور.

شايىم ھەمرايېۋنىڭ ئىسمى ئۆز يۇرتىدىلا ئەمەس، ناھىيە بويىچە مەلۇم دېسەم ئوشۇقچە ئېيتقان بولمايمەن. موشۇ قەلبى پاك، كوڭلى يۇمشاق ئادەم بىلەن پاراڭلىشىشنىڭ ئۆزى غېنىمەت. ئۇنىڭ ھازىرجاۋاپ، ھەزىل - چاقچىغى، قىزىق پاراڭلىرى كەيپىياتىڭىزنى كوتەرمەي قالمايدۇ.

تەڭتۇشلىرى، يۇرتداشلىرى، ئومۇمەن ئۇنى ياخشى بىلىدىغانلار «شايىم مەشرەپ» دېيىشىدۇ. بۇنىڭ سەۋۋى بار، ئەلۋەتتە. ئۇ كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇلغان سازەندە، ھەر قانداق كوڭۇللۇك كەچلەرنىڭ، ئويۇن - تاماشىلارنىڭ ئۇيۇتقىسى. ئۇ ياشاۋاتقان يۇرتتا شايىم ئاكىسىز توي - توكۈن، مەشرەپ، ئولتىرىشلار ئوتمەيدۇ،

ياخشىنىڭ شاراپىتى

مېھرى دەريا ئىنسان

دېسەك يالغان ئېيتقان بولمايمىز.

شايىم ئاكا ھەمرايېۋ ئەسلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ دىخان يېزىسىدىن بولغىنى بىلەن، باللىق، ياشلىق دەۋرى غۇلجا شەھىرىدە ئوتكەن. 1950 - ژىلى غۇلجىدا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتەرگەندىن كېيىن ئاز ۋاقىت مۇئەللىملىك قىلىدۇ. 1952 - ژىلى شىنەن شەھىرىدىكى غەربىي - شىمال ئالىي بىلىم سىياسىي مەكتىۋىگە ئەۋەتىلىدۇ. ئۇ يەرنى تاماملاپ كەلگەندىن كېيىن، مۇڭغۇلكۈرە ناھىيەسىدە مائارىپ ساھاسىدا خىزمەت قىلىدۇ. 1955 - ژىلى ئائىلىسى بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقى، ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ كىچىك دىخان يېزىسىغا كوچۇپ كېلىدۇ. شۇ ژىلدىن باشلاپ يېزىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇئەللىملىك قىلىشقا باشلايدۇ.

- مەن كودەك چاغلىرىمدىن تارتىپلا مۇزىكا ئىشقىۋازى بولۇپ ئوستۇم، - دەپ ئەسلەيدۇ شايىم ئاكا ھەمرايېۋ، - دادام مۇنار يۇرتتا ئىززەت - ھورمىتى ئوستۇن كىشىلەردىن ئىدى. دۇتار، تەمبۇر چېلىپ، ناخشا ئېيتىشنى ياخشى كورىدىغان. شۇڭلاشقا بىزنىڭ ئويگە كوپچىلىككە تونۇلغان زىكرى ئەلپاتتا، روزى تەمبۇر، ئاۋاكرى دۇتارچى، سەيدۇل قارىياغدى، ئۇرمەھەممەت ناسىروۋ، ھۇسەنجان جامى، مەتتايىر ھاسانوۋ، ئابدۇنەبى تەمبىرچى ۋە باشقىمۇ ئاتاقلىق سازەندىلەر پات - پاتلا كېلىپ تۇرىدىغان. مەن بولسام ئۇلارنىڭ ناخشا - ساز، مۇقاملىرىنى زېھىن قويۇپ تىڭشاپ، ئۇنىڭ شەيداسى بولاتتىم. ئومۇمەن ئالتە يېشىمدىن دۇتار، تەمبىر، راۋاپ، غىجەك، سكرىپكا، ماندالىن چېلىپ ژۈردۈم.

شايىم ئاكا كىندىك قېنى توكۈلگەن يۇرتىغا كېلىپ، ئاردىن ئاز ۋاقىت ئوتمەيلا ئۇزىنىڭ جاراڭلىق سازى، جوشقۇن ئاۋازى بىلەن سەنئەت ئىشقىۋازلىرىغا چاپسان تونۇلدى. تەركىۋىدە شايىم ئاكا ھەمرايېۋ بار ناھىيە سەنئەت ھەۋەسكارلىرى 1957 - ژىلى خەلق تالانتلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك بايقىشىدا بىرىنچى ئورۇنغا ئىگە بولسا، كېيىنرەك قىزىلوردا، چىمكەنت شەھەرلىرىدە ئوتكەن كورۇكلەرگە ئىشتىراك قىلىپ لائۇرىيات ئاتالدى.

سوز نۆۋىتى كەلگەندە شايىم ئاكا ھەمرايېۋنىڭ، ھازىر نامى ژىراقلارغا مەلۇم بولغان ناھىيەلىك «ئارزۇ» ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىنىڭ تەشكىل قىلىنىشىغا ھەسسە قوشقانلىغىنىمۇ ئېيتماسقا بولمايدۇ، بۇ ھەقتە سوز بولۇپ قالسىلا، ئاتالمىش ئانسامبل كوللېكتىۋى شايىم ئاكىنى چوڭ ئېھتىرام بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

ھەقىقىي خەلق سەنئەتكارى شايىم ئاكا ھەمرايېۋ ئۇنىلغان قابىلىيەتلىك ياشلارغا ئۇستازلىق قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆز تالانتلىرى بىلەن سەنئەت مۇخلىسلىرىنىڭ قەلب تورىدىن ئورۇن ئېلىشىغا كوپ كۈچ چىقارغان ئىنسان. جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېياترىنىڭ رېژىسسيورى ئەكرەم ئەخمەتوۋ، سازەندە كارلىن پالتايېۋ، سولتانلار پەرھات داۋۇتوۋ، ساۋۇتجان سوتۇروۋ، جۇمھۇرىيەتكە ئەمگىكى سىڭگەن مەدەنىيەت خادىمى يۇنۇس ئىمىروۋ، ھازىرقى ناھىيەلىك «ئارزۇ» ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىدىكى نامەتۇللا مەھەممەتوۋ، ئازاتجان ئابدۇقاھاروۋ، قاسىم مۇختەروۋ، جانارىدىم دارايېۋا، ئۇرجامال غېنەكوۋا قاتارلىق سازەندە ھەم ناخشىچىلار شايىم ئاكىنىڭ شاگىرتلىرىدۇر.

شايىم ئاكا ئۆزى ياشاپ ئەمگەك قىلغان كىچىك دېخان، كېيىنكى پەيتتە ئائىلەشارائىتىغا بولا كوچۇپ بارغان باھار يېزىلىرىدىمۇ سەنئەت ھەۋەسكارلار ئۇمەكلىرىنى قۇرۇش تەشەببۇسكارى بولدى. ھازىر موشۇ يۇرتلاردىكى خەلق تالانتلىرى ئاھالىغا پات - پات ھۈنەرلىرىنى كورسىتىپ، چوڭ ئالقىشقا بولۇنۇپ ژۈرىدۇ.

بىز ژۇقۇرىدا شايىم ئاكا ھەمرايېۋنىڭ قابىلىيەتلىك سەنئەتكار ئىكەنلىگىگە توختالدۇق. ئۇ شۇنداقلا بىلىم بېغىنىڭ باغۋىنى، تەجرىبىلىك پېداگوگ ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىش ئورۇنلۇق. ئۇ 40 ژىل مابەينىدە ياش ئەۋلاتقا تەلىم - تەربىيە بەردى. ئۇنىڭ يۈزلىگەن ئوقۇغۇچىلىرى ئالىم، ئۇستاز، دوختۇر، ئىنژېنېر، سەنئەتكار، ژۇرنالىست ۋە باشقىمۇ كەسىپ ئىگىلىرى، ئىشلەپ چىقىرىش ساھاسىنىڭ ئىلغارلىرىدىن بولۇپ يېتىلىپ، ھەر خىل ساھالاردا دېگىدەك ئەمگەك قىلماقتا.

شۇنىمۇ تەكىتلەش لازىمكى، شايىم ئاكىنىڭ ئومۇرلۇك جۈپتى خالىدەم ھەدە ئەكبەرووا پېشقەدەم ئۇستازلاردىن. ئۇلار يەتتە پەرزەنت تېپىپ، قاتارغا قوشتى. ھازىر شايىم ئاكىمۇ، خالىدەم ھەدىمۇ پېنسىيەدە. پەرزەنتلىرىنىڭ ھەممىسى ئاتا ئىزىنى بېسىپ، ساز چېلىشنى، ناخشا ئېيتىشنى ياخشى كورىدۇ. يېقىندا موشۇ ئائىلەۋىي ئانسامبل ناھىيەنىڭ ئاھالىلىق پۇنكىتلاردا بولۇپ، ئەمگەكچىلەرگە ھەقسىز كونسېرت كورسىتىپ قايتتى.

شايىم ئاكا جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى»، ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» ھەم ناھىيەلىك «ئىلى ۋادىسى» گېزىتلىرىنىڭ ھەقىقىي جانكۈيەرى.

بىر سوز بىلەن ئېيتقاندا، شايىم ئاكا ھەمرايېۋ ئەينە شۇنداق ئەل - يۇرت ھورمىتىگە بولەنگەن، «ئوتتۇز ئوغۇلنىڭ كۆڭلى» ئاتالغان ئىنساندۇر.

تۇيغۇن رەمەكوۋ.
ئۇيغۇر ناھىيەسى.

شائىر دەپتىرىدىن

تەغدىر تەقازاسى بىلەن ئەزىز ۋەتىنىنى تەرك ئېتىپ، ژىراقتىكى ئاۋستىرالىيەدە ياشاۋاتقان ۋە ئۇ جايىدا ۋەتەن ھەم مىللىتىمىز تەغدىرى يولىدا سىياسىي پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىۋاتقان ئەخمەت ئىگەمبەردى ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىدۇ. توۋەندە بىز ئۇنىڭ تەھرىراتىمىزغا ئەۋەتكەن بىر تۈركۈم شېئىرلىرىنى گېزىتخانلىرىمىزغا تەغدىم قىلىۋاتىمىز.

ئەخمەت ئىگەمبەردى

چىن بەخت

زامانلار ئارتتى تاغدەك قايغۇسىنى،
كوپ ئىچتىم بۇ ھاياتنىڭ ئاغۇسىنى.
بەختىم دەپ كوككە باقسام شۇ قۇياشنىڭ
بۇلۇتلار توستى يورۇق ياغدۇسىنى.

بەختىمنى ئەمگىكىمدىن تاپاي دەپ مەن،
ئىشلىدىم كېچە – كۈندۈز چېپىپ كەتمەن.
ژىل ئۆتتى پۇچۇق زاغرام پۈتۈن بولماي،
بارغانچە قايغۇم ئېشىپ بولدۇم دەرتمەن.

بەختىمنى تاپاي دېدىم مەرىپەتتىن،
ئوقۇدۇم قۇتۇلاي دەپ شۇم غەپلەتتىن.
كوزلىرىم پەرىق ئەتسە ئاق – قارىنى،
بۇ بېشىم قۇتۇلمىدى ھاقارەتتىن.

بەختىمنى تاپاي دېدىم مەنسەپ تۇتۇپ،
بىردەملىك شەنجاڭ بولدۇم ئۇستەل قۇرۇپ.
كۇلپەتلىك خىزمەتكارىم مەندىن زوركەن،
تاس قالدى يوقاتقىلى مېنى ژۇتۇپ.

بەختىمنى تاپاي دېدىم جاھان كېزىپ،
كوردۇممەن شۇنچە كوپكەن مىسكىن غېرىپ.
«بەخت» دەپ مېنى تۇتقان ئەل ژىغلايدۇ،
مىللىيون جان پەرىيات چېكەر جاندىن بېزىپ.

ئەشۇ چاغ ئانا تەگرى ماڭا قاراپ،
بىر ئېغىر ھەسرەت چېكىپ قىلدى جاۋاپ.
«بىلمەمەن دەرتلىرىڭنى مىسكىن بالام،
شۇ ھالدا سېنى كورۇش ماڭا ئازاپ.

بەخت بار ئەل ئارمىنى – ئارزۇسىدا،
شورلۇغۇڭ ئەلنىڭ قۇللۇق قايغۇسىدا.
ئەرك دە! ئەل ئىشقىغا رىشتە باغلاپ،
ئۇلىسەڭمۇ ياۋۇز ياۋنىڭ جادۇسىدا.

تۇر ئوغلان، ئەل ئوغلىسەن، ئەلنى ياشلا،
ئەشكەنگىنى شۇم دۈشمەنىنىڭ كۆزىن ياشلا.
بېشىڭغا بەخت قۇشى شۇ كۈن قونار،
تەمبىيار – تايىنى كۆل ئىلكىدىن ئۆلۈپ تاشلا!»

شۇ سوزدىن قۇۋۋەت ئالدىم كوكچە تولۇپ،
كوزلىرىم روشەنلەشتى قەلبىم يورۇپ.
ئاقتىممەن ئەلنىڭ غەزەپ دەرياسىدا،
يات دۈشمەن لوجىلارنى باسماق بولۇپ.

بۇ كۈرەش مېنىڭ سۆيگەن ئەھدىم بولار،
بۇ كۈرەشتە مەن تاپقان تەلەي – بەختىم بولار.
ياشايمەن مەزلۇم ئېلىم ئىشقى بىلەن،
بارلىقىم جان ۋەتەنگە تەقدىم بولار.

ئويغان

(مۇخەممەس)

تۇر ۋەتەنداش، قارا تۈندە ياتما، ئويغان،
ئەلەم چېكىپ، غەم – قايغۇغا پاتما، ئويغان.
يېتەر قۇللۇق نامىدى ھەسرەت تارتما، ئويغان،
كەلدى پۇرسەت، تىنگىرقىغىن، قاتما، ئويغان،
ئەلنى ياشلاپ جەڭگە، ئالغا ئاتلا، ئويغان.

ئەزەلدىنلا ۋەتەن بىزنىڭ بۇ يەر،
شۇ يەرنى دەپ قۇربان بولدى مىللىيونلاپ ئەر.
بىز قان توكۇپ، تالقان ئېتىپ كەلسە زەپەر،
تەختتە بېشىمغا چىقىۋالدى زالىم خوجايىن،
ۋەتەنسىزلىك ناموسىنى تاقلا، ئويغان.

ئەرك دېسە، تىلىن كېسىپ، ئاستى دارغا،
نى ئەرلەرنى بالاپ، ئاتتى چوڭقۇر زارغا.
ئاتام ئىنىم قاتىق، پۈشتنى خارغا،
بۇ كەڭ ۋەتەن تولدى بۇگۇن ئاھۇ – زارغا،
ھەق – ئادالەت يوللىرىنى ئاقلا، ئويغان.

ئويغان دېسە، ئويغانمىساڭ پۇشمان بولار،
بۇ پۇشايمان ئاخىر ساڭا دۈشمان بولار،
ۋۇجۇدىڭكى زەرداپ سولار راست قان بولار،
ئەل قۇتۇلماس قۇللۇقتىن ۋەيران بولار،
قانلىق تارىخ يوللىرىنى ياتلا، ئويغان.

ھايدا يالغۇنى، بولاتمىسىن تۇز يېرىڭگە،
تۇت قۇۋۋەت كىرسۇن چېڭ بىلىڭگە،
تاج نىچىسلار قول سۇزمىسۇن قان – تېرىڭگە،

بەخت كەلمەس خوجا بولماي ئۆز ئېلىڭگە،
كەلدى پۇرسەت، ۋۇلقان بولۇپ پارتلا، ئويغان.

تومۇر روجەك كەيندە

(ۋەتەندىشىم سۆيۈنگۈلگە بېغىشلايمەن)

تومۇر روجەك كەيندە كوردۇم سەنەمنى،
ئەركىنلىككە بەل باغلىغان قېشى قەلەمنى.
قېشى قەلەم زىندان ئىچرە ئوتتى سىناقتىن،
پىسەنت قىلماي ئۆز بېشىغا كەلگەن ئەلەمنى.
غالىپ چىقتى ئەل – يۇرتىغا بولغان پاك مېھرى،
ئۇمۇ كوردى زىندانلاردا قانلىق كىشەننى.
ھەر مىنۇتتا نازۇكۇمنىڭ روھىن ياد ئېتىپ،
ئۇنۇتمىدى ۋەتىنىگە بەرگەن قەسەمنى.
بەزەن تۈندە يار، ئېلىنىڭ ئوتلۇق مېھرىدىن،
كىرپىكلىرى ئىلىندۇرەر ئۈنچە – شەبنەمنى.
كۈتۈر دىلبەر، ئۇمۇتلىرى ئالدىماس ئەسلا،
كېلەر بىر كۈن يارى تۇتۇپ بايراق – ئەلەمنى...

كەچكۈزدە

كەچكۈز پەسلى كەك ئاسماندا ئوينار بۇلۇتلار،
ئاسمان گاھى كۈلەر، گاھى ژىغلار تۇرۇپلا.
غەمكىن ئاسمان ھوسنىگە غەم قوشۇپ،
ئوتەر تۇرنا تويلىرى« قۇرۇ – قۇرۇ» دەپ ئۇچۇپ.
ئۇلار بۇندىن ئۇچۇشۇپ ژىراققا كېتەر،
ئارمان قىلغان ئۆز يېرىگە تېز بېرىپ يېتەر.
ئەركىن، ئازات، ئاۋات قىلار سويگەن جايىنى،
قۇش بولسىمۇ تاشلىمايدۇ ئۆز ماكانىنى.
بىراق پەلەك مېنى خورلاپ ئوتلارغا ياقتى،
ژىراقلارغا پالاپ، قول ئورنىدا ساتتى.
يۇرتۇم تۇرۇپ مەن ياتلارغا بولدۇم كوشەندە،
بىر ئەرزىمەس پېقىرمەن توققان ۋەتەندە.
ئەركى يوقتۇر قىلغان ئىشىم ئۆز مېھنىتىمنىڭ،
ھالاۋىتىن ياتلار كورەر توككەن تەرىمنىڭ.
تۈگەر مېنىڭ ئىنەرگىم مەشئۇم شامالدا،
ۋىللار تۈتە دىل تەپەردە تاغلار قامالدا.
مەن ئۆرلەيمەن يېتەرمىكىن تەڭرىگە نالەم،
قاچانغىچە دەشت – چۆللەردە ئۆزچار پەريادەم.

ئىلتىجا

كولۇپ ئويغاندىڭ تەبەت پاپانىز كەڭرى ئوتلىكمدە،
كىيىپ رەڭدار تىنىل لىباس ئەجايىپ پەيزى كوكلەمدە.

ئاق باشلىق بىلەن تاغلار ياشاردى دەبرەزەمدەس،
قۇياشىڭ جىلمىيىپ شۇ دەم كۆمۈچ نۇرىنى توكىدۇ.

كوزۇم تىكىمەن جامالىڭغا بولۇيمەن مەستۇ – مۇستەغرىق،
جاھان كۆزىلەر سىلىپ شاۋقۇن كوزىن ئۆزمايدۇ بۇ كەمدە.

بۇرتۇم ئەندى خەت چەككەن كىچە تال نەۋدىسى ئەردەم،
دىلىم زارلايدۇ نەس ۋىللار نۇرۇك قەددىمنى ئەگكەندە.

سېنى دېيلا تۇغۇلىمەن، باھارىڭ ئىشقىدا ھەر كۈن،
كوتەرسەم قەد كىياھىمدەك ساقال كوكسۇمگە تەككەندە.

ئانا تۇپراق كوسە – كوسۇن، ئە نارمان، شۇ نىجادىنى،
روھىم كۆزلەر سېنى مەڭگۇ ئەمشۇ غەمخانە قەۋرىمدە.

تاي نۇرى

تاي نۇرى، ئايىڭ نۇرى دېرىزەمدىن
جىلۋىگەر خوتلىقى بىلەن مارايدۇ،
كورەمەن تاي نۇرىدا ئاغرىقىمنى،
بوستانىدە كىرپىكلىدىن نۇر تارايدۇ.

ھە، بوگۇن ئايغا ئۇن تورت – سېھەرلىك تۈن،
بۇنداق چاغ قىز – ئوغلانىڭ يارايدۇ،
قېنى ئۇ دېيدىغۇ تال، تال ئايىنىڭ نۇرى،
كەلەمسەۋ مەشۇقىمنى بەك سورايدۇ.

باغ كوتەر تەشنالىقتا جۇيلىرىنى،
بىز بارمايۇ، باغ بىزنى قايتمايدۇ.
باغ كوتەر يولىمىزغا گۈللەر ئېچىپ،
بىز بارماي بۇلبۇل زوقىمەن سايرىمايدۇ.

ھاياتلىق شۇنچە گۈزەل ئىشقى بىلەن،
ھەرگىز ئايرىمايدۇ.
ياشلىقىمىز بۇگۇلۇپ بىز، تەنسى يوق،
ئۇتمۇ دەم كېتەر مەڭگۇ قايرىمايدۇ.

تەگرى تېغى مەنزىرىسى ئەجايىپ گوزەل، بېقىياس دىلرابا. ئەگەر سىز بۇ يەرگە كېلىپ، ئەتراپىڭىزغا نەزەر سالسىڭىز ژىراقتا ئاق مالخىيىنى قىرلىغان مەغرۇر خانتەڭرى چوققىلىرىنى، ئۇنىڭ كەينىدە قىرقىپ قويغاندەك تەكشى، ياپ – يېشىل قارىغاي، ئارچا زارلىقىنى، كوموچتەك يوپۇرماقلىرىنى ھالقىسمان ئورىنتىپ تۇرغان قېيىنزارلىقنى، رەڭمۇ – رەڭ گۈل كەشتىلىرى چېكىلگەن ئىدىر – قىرلارنى كورۇپ ھاياجانلىنىسىز. سەھەر قاپتالغا كوتىرىلسىڭىز، نۇر چاچقىنىغان سۈبھىدەم ئۆزگىچە ھايات بېغىشلايدۇ. تاغنىڭ

ئۇ ئاغزىغا كەلگەن سېرىق سۇنى چىرت قىلىپ، شالاڭ چىشلىرى ئارىسىدىن شۇڭغىتىۋېتىپ، يانچۇغىدىن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇرۇدىدە، كېپىنى داۋام قىلدى: – مونۇ قىزنىڭنى كور. بورىمۇ قۇلۇننى قەۋەت ياخشى كورىدۇ. قارا. ئۇ ژىرتقۇچ تۈنى – ئاخشام تىمىسقىلاپ كېلىپ قويى – قوزىنى ئالمىسا – ئالمايدىكەن. ئامما قۇلۇنغا ئۇزىنى بالا – قازادەك ئۇرىدۇ. ئەتتەك، ئۇ ژىرتقۇچلار نەچچە قۇلۇنىمنى يەپ كەتتى. مەن ساڭا يەنە بىر سىرنى ئېيتاي، قۇلۇندىن ئايرىلغان بىيە، ئەندى قويۇۋەر، بالىسىنى ئىزدەپ، ئۇزىنى ھەر ياققا ئۇرۇپ، بەزىدە ئۇيۇردىنمۇ لاچىندەك قاڭقىپ،

مەسىمجان زۇلفىقاروۋ

بوز بىيە

(ھېكايە)

شەبنەملىك سالقىن سەلكىنى سېرىق سەبدە، چۇغلۇق، جەمبىل، ياۋاقچا، يالپۇز ۋە ئالىلقانداق شىبابەخش گىيالارنىڭ خۇشبۇي ھىدىنى دىماققا ئۇرۇدىدە، بىردىن زېھنىڭىز ئېچىلىپ كېتىدۇ. بۇ كەمدە ئۇ يەر – بۇ يەردە تىكىلگەن ئاق كىگىز ئويلەرنىڭ ئالدىدىكى ئوچاق، ساماۋارلاردىن تېزەك ۋە قارىغاي ئوتۇنلىرىنىڭ قومۇچ پوپىكىدەك تۈتۈنلىرى، ھەتتا ئارىلاپ مال قورالىرىدىن كېلىپ تۇرىدىغان قىغىنىڭ ھەدىمۇ ئۆزگىچە ئىللىق سېزىلىدۇ.

قېلىن ئورمانلىق ۋە ساي – سالالارنى شاۋقۇنلۇق كويلەپ ئۇرغۇپ ئاققان ساينىڭ مۇزدەك سۈيى دىققىتىڭىزنى تارتماي قالمايدۇ. ئۇ گويا ئاسمان پەزاسىدىن رەڭ ئالغاندەك، بەلكى تىنىق ئاسمان شۇ زومرەدتەك سۇغا ئۇزىنى ئىقتىباس ئەتكەندەك سېزىلىدۇ. سۇنىڭ بىر خىل شاقىرىغان ساداسىغا بەزىمكەش قۇشلارنىڭ سايراشلىرى، ئەنە قورا – قوتاندىن چىقىرىلغان قوي – قوزا، مال – ۋارانلارنىڭ مەرەپ، مورەشلىرى ۋە بۇغا – ماراللارنىڭ نەلەردىندۇ كېلىۋاتقان ئەكس سادالىرى قوشۇلۇپ ئۆزگىچە ھەيۋەتلىك بولۇپ كېتىدۇ.

ئەينە مال قوراسىدىن ژۇلقۇنۇپ چىققان ئىلقا ئۇيۇرى سايىنى ياقىلاپ، ژۇقۇرىلاپ ئوتلاققا ماڭدى. ساغرىسى تۇخۇمدەك، ئاياقلىرى تىككىنە بوز بىيە مەيلىمنى ئۆزىگە تارتتى. ئۇ چىككىسىدە تۇمارچە قاشقىسى بار كورەك قۇلۇنى ئەگەشتۇرۇپ، بېشىنى تىك تۇتۇپ، قەلەمچە قۇلاقلىرىنى شىكتىپ يورۇتۇپ، ئارىلاپ قۇلىنى چوپكە مىلىكە بولۇپ قالسا «ئۇيۇرىمىزدىن قالمايلى» دېگەندەك، ئاستاغىنا كىشنەپ، ياكى ئۇنىڭ باش – كوزىنى يالاپ مېڭىشقا ئۈندەتتى. بۇ كەمدە قۇلۇنى ئالدى پۇتلىرىنى ئېگىز كوتىرىپ، ئوك ۋە سولغا تاشلىنىپ قېيغىتاتتىدە، ئالدىغا چوشۇپ چاپاتتى. قۇلۇننىڭ ئەركىلەش – ئېكىلەش قىلىقلىرىغا ئانىسىنىڭ زوقى كەلمەي قالسىمۇ، ئۇمۇ كەينىدىن تەگلا ھوكورەك تاشلىغىنىنى تويماتتى. قۇلۇن بىر تاتلىق تورۇقى، ئوماق خۇلقى ۋە بۇلاقتەك مولدۇرلەپ تۇرغان كوزلىرى بىلەن ھەر قانداق كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، ئېللىق سېزىملار ئويغىتاتتى، ئادەملەر كىچىك باللارنى قۇۋلۇنغا،قوزىغا ۋە توكىنىڭ بوتلۇغىغا ئوخشىتىشى بىز ئەمەستە.

مېنىڭ تەگرى تېغى باغرىغا كەلگىنىمگە بىر ئاز كۈن بولغان. ئەتە – ئاخشام يوتىغا كوتىرىلىپ، دىلرابا تەبىئەتكە، جانغا داۋاساپ ھاۋاغا تويماي ژۇرىمەن. نېمە ئۇچۇندۇ، ئەشۇ بوز بىيە بىلەن قۇلۇنغا ئوتلاققا ماڭغاندا ۋە قايتقىنىدا ئالاھىدە زوقلىنىپ قارايدىغان بولدۇم. باشقا بىيىلەرمۇ قۇلۇنلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ ژۇرۇشىدۇ، لېكىن بوز بىيىنىڭ ئۆز قۇلۇنغا نىسبەتەن ئانىلىق مېھرى – شەپقىتى، ئەقىدىسى ئۆزگىچە ئىدى.

بىر كۈنى سەھەر چېكىم – چېكىم گۈللۈك گىلەمدەك مايسىلىق يوتىدىن سەل ژۇقۇرىلاپ، تاغ ئېتىكىدىكى بۇككىدە ئورمانلىققا تۇتۇشۇپ كېتىدىغان ئېگىز بىرەك يوتىدا ئولتاردىم. ئاڭغىچە مال – ۋارانلىرىنى ئوتلاققا ھايداۋاتقان كىشى مەن تەرەپكە قەدەم قويدى. بېشىغا مايلىشىۋاراق قالغان قۇلاقچا، ئۇچىسىغا سۇر سىم – تۇجۇركا كىيىپ ژۇرىدىغان ئۇ كىشى چارۋىدار جاپپار بەگ ئىدى. يېقىنلاپ كېلىشى بىلەن بىز سالام ئىلىك ئېلىشتۇق. ئاندىن ماڭا يانداشىپ ئولتاردىيۇ يانپاشلاپ ياتتى. قۇلاقچىسىنى قولىغا ئېلىپ، چاچلىرى شالاڭ بېشىنى ۋە شامالدا قارىيىپ يېرىلغان ئۇزىنى سىيپىدى. تاغدىن ئەندىكىنە بالقىپ كوتىرىلگەن كۈن شولىسىدا قىسلغان كوزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇرۇپ، ئۇز تىرىكچىلىكى ھەققىدە پاراڭغا كىرىشتى. خىيالىم ئۇنىڭ بوز بىيىسىدە ئىدىدە، گەپ ئۇختىسىغا كەلگەندە سوراپ قالدىم.

– ھەي، ئىنىم، – دېدى ئۇ سەل ئويلانغاندىن كېيىن كەپكە ئېغىز جۇيلەپ، – بوز بىيىنى سوراپ قالدىڭ، سوزلەپ بېرەي. مەن ئېيتسام، ئومرۇم چارۋا مال بىلەن ئوتكەن ئادەممەن. ھوكۇمەتنىڭ مېلىدىن باشقا قولۇمدا ئاز – تولا قوي، ئوشكە، سىيىر، ئىلقام بار. توغرا، مال تونۇيدىكەنسەن. بوز بىيە قۇلۇننى بولەكچە قوروغداپ، ئاسىرىشى تىكىن ئەمەس. قىش – ياز قويىنىڭ سېمىزىنى، ئىلقىنىڭ ئىسىلىنى يەپ كېلىمەن. كورۇپ تۇرۇپسەن، شۇندىمۇ قوۋۇرغامغا بىر ئەت – ماي پۇككەن ئادەم ئەمەسمەن. شۇكرى تېنىم تازا، يەتمىشتىن ئالقاسىمۇ كۈچ – قۇۋۋەتتىن قالمىدىم. بىلسەڭ، مال دېگەننى يېگىلى بۇيرىغان. مەنىڭ دۇنياننىڭ بىر قىزىقى – ياخشى يەپ – ئىچىشنىلا دەپ بىلىمەن. ئەندى مەن ساڭا ئېيتسام، ئاتام ئىچىدە ئىلقىنىڭ گوشىدىن ئېسىل،لەززەتلىكى بولمايدۇ. ئۇنداق بولغىنى ئىلقا ئوتىنىڭ ئۇچىنى يەپ، سۇنىڭ سۇزۈكىنى ئىچىدىغان جانىۋار. سەن يەپ كوردۇڭمىكى، ئەندى قۇلۇننىڭ گوشى، ۋاي – ۋاي، قانداق لەززەتلىك دېمەمسەن. ئاغزىڭغا سالساڭ ئېرىپ تۇرىدۇ. چاينىمايلا ژۇتىسەن. ئۇزەممۇ ھەر ژىلى بىر – ئىككى قۇلۇننى يېمىسەم، كوڭلۇم تىنمايدۇ.

چەتنەپ كېتىدۇ. ئۇنداق ۋاقىتلاردا بىزگىمۇ قاراپ تۇرۇپ ئاۋارىگەرچىلىك.

ئوتكەن ژىلى بوز بىيىنىڭ راسا ۋايىغا يەتكەن بۇلماقتەك قۇلۇنىغا كوزۇم چۈشتى. دېمىسىمۇ قۇلۇن بولغاندا قۇلۇن دېمەمسەن. بىر كۈنى ئەتىگەن بوز بىيىنى تۇتۇپ، يوغان قىل ئارغان بىلەن بويىنى – بېشىنى نوختىلاپ، موم ياغاچقا راسا مەككەم باغلىدىم. ئاندىن ئۇچ ماڭدام نېرىدا قۇلۇننى چۈشەپ، كوتىرىپ باستىمدە، يوغان پىچاقنى كېلىكە سۇركىدىم. ھە دېگەندە بىيە ئارغاننى ژۇلۇپ – ژۇلقۇنۇپ، ئۇردەدەپ كىشنىدى. ئۇ يان، بۇ يان ئۆزىنى ئۇرۇپ، تېپىرلاپ چاپچىدى. قويۇلۇپ كەتسە نېمە قىلاتتىكى، قاچانكى، قۇلۇننىڭ ئاخىرقى قېتىم بىر – ئىككى تېپچەكلەپ جېنى چىققاندىلا بوز بىيە خۇددى ياسىن ئوقۇغاندەك كالپۇكلىرىنى قىمىرلىتىپ، ژۇرەك باغرىدىن ئوكسۇپ، مۇڭلۇق كىشنىدى. چوغدەك يانغان كوزلىرىگە لىققىدە ياش ئېلىپ، مولتىيىپ تۇرۇپ قالدى. مەن قۇلۇننىڭ تېرىسىنى ژۇلۇپ، گوشىنى ئالتە پارچە قىلىپ بولغاندىن كېيىن بىيىنى ئارغاندىن بوشىتىپ قويىۋەتتىم. ئۇ قايرىلىپ، كەينىگىمۇ باقماي بېشىنى ساڭگىلاتقان بويى ئاتا كېتىپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىنلا ئىلگىرىكىدەك قۇلۇننى ئىزدەپ ھەر يانغا چاپىدىغاننى قويۇپ، بىر نەچچە كۈن شۇمشىيىپ ژۇردى.

بۇ كەپلەرنى ئۆزگىچە ماسلىغى بىلەن ئىزھار قىلغان جاپپار بەگ ئۇچۇپ قالغان تاماكىسىنى ياكلىۋاشتىن تۇتاشتۇرۇدىدە، خۇمار بىلەن ئارقا – ئارقىسىدىن شوراشقا باشلىدى. پاھ، ئانىسىنى باغلاپ، قارىتىپ قويۇپ، قۇلۇننىڭ كېلىكە پىچاق سۇردۇم، دېدى. بۇ كەپلەرنى ئاڭلاپ، ژۇرىكىم قاتتىقتۇ بىر قارام كوچ چاكىلىدا موجۇلۇپ، بويۇم شۇركەندى. جاپپار بەگنىڭ تىلەتى بۇ كەمدە ماڭا بىر تۇرلۇك ژىركىنچلىك بولۇپ، ھېجايغاندا ئوسۇپ چىققان ساپ سېرىق ئوتتۇر چىشلىرى خۇددى ھېرىس قىلغان بورىنى ئەسلەتتى. ئۇ كېپىنى داۋام قىلاتتىيۇ پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بوز بىيە ۋە قۇلۇننىڭ مودھىش قىسمىتى بىلەن ئازاپلاندى. كاشكى ئۇ بىيە شۇ تاپتا تىلغا كىرسە، ژۇرەك باغرىنى تىلىم – تىلىم قىلىپ تۇرغان پۇغان – نىداسىنى تاغۇ – تاشلارغا، ئارچا – قارىغايلارغا، ياكى ساينىڭ مۇزدەك پاك سۇيىگە بىر – بىر بايان قىلىپ، ئىچىنى بىر ئاز بولسىمۇ بوشىتىپ ئالسا... جاپپار بەگنىڭ سوزىگە قارىغاندا ئۇ كۈنى بوز بىيىنىڭ مەيلى ئوت – چوپكىمۇ تارتماپتەك. ئوزىنى بىر چەتكە ئېلىپ تېخى يېشى قۇرىمىغاندەك. ئۇگدەكىرىگەندەك كوزلىرىنى چىكىنا ژۇمغان ھالدا تۇرغان يېرىدە تاشتەك قېتىپ تۇرۇپ قېلىپ. قاچانكى ژىراقتا ئوتلاپ يانغان ئۇيۇرى يانغاندىلا سەل سەگىپ، ئۇلارغا قوشۇلۇپتۇ.

بوز بىيە دەسلەپكى قۇلۇننى بورىگە ئالدۇرغان ئېكەن. ئىككىنچى، ئۇچىنچى قۇلۇننىڭ تەغدىرى بولسا گېلىكە پىچاق ئۇرۇلۇشى بىلەن نابۇت بولغان.

– ئەندى مەن ساڭا يەنە بىر قىزىقنى ئېيتىپ بېرەي، – دېدى يېنىچە ياتقان جاپپار بەگ بەدەشقىنىنى قۇرۇپ ئولتىرىپ. مەن ئىچىمدە «بۇنىڭ ئېيتىدىغان قىزىقى ئەۋۇ بولسا قۇرسۇن» دېدىمدە، ناگىلا قىيا باقتىم. ئۇ قارايغان ئورۇق قولى بىلەن ئۇچلۇق ئېڭىكىدىكى تورت تال ساقىلىنى تاراپ، سوزىنى داۋام قىلدى: – بوز بىيە بۇ ژىل ئاۋال ئەتىيازدا قوساق سېلىپ قالغان. ئارىدا بىر ئاي ئوتتىمكىن، كەچ ماللارنى ئارىلاپ كەلسەم، ئۇ ئۇيۇرىسىدە يوق. بىر جايدا ئوتلاپ ئايرىلىپ قاپتۇدە دەپ ئىزەڭ قىلمىدىم. ئەتىسى بايقىسام كورۇنمىدى. شۇ پېتىچە ئۇچ كۈن يوقاپ كەتتى. يامان بولدىغۇ دەپ، ئۇ كېچە ئۇيقام قاچتى. تاڭ سوزۇلگەندە مونۇ قىرنىڭ ئۇ بېتىدىكى چوققىغا چىقىپ قارىسام،ئەتراپتا مىدىرلىغان جان يوق. دۇربۇنۇمنى توغرىلاپ ژىراققا كوز سالدىم. بېشىدىن قار كەتمەيدىغان ئەۋۇ تاغنىڭ ئېتىكىدە بىر نېمىلەر قارىيىپ كورۇندى. سىنچىلاپ قارىسام دەل شۇ مېنىڭ بوز بىيەم. بىيە قۇلۇنلىغان ئېكەن. ئالدىدىكى ئىشتەك بىر نېمىدىن قۇلۇننى قوروغۇپ، ئۆزىنى ئوك – سولغا تاشلاپ ئېلىشىۋېتىپتۇ. ئۇندا جىن ئۇرغان ئىشتىمۇ، بورىدە! ئۇزەمنى توۋەنگە تاشتەك ئېتىپ،قولۇمنى كانەي قىلىپ ۋاقىراۋاتىمەن. كالتە – كوسەي قوش ئېغىز مىلتىغىمنى ئېلىۋالمىغىنىم ئۇچۇن ئۆزەمنى كايىۋاتىمەن. بىر ئاز پايپاسلاپ ۋۇگرىۋېدىم، ئويكەم بوغۇزىمغا تىقىلىپ جېنىم چىققىنى تاس قالدى. دۇربۇنۇمنى يەنە كوزۇمگە توغرىلىدىم. ئەي جانىۋار! ئىشەنسەڭ، بورىنىڭ يەلكىسىدىن كوتىرىپ ئېلىپ يەرگە ئۇرۇپ، ئاياقلىرى بىلەن چەيلىگىلى تۇردى. مانا ساڭا! شۇ ئارىدا بورە بىيە ئايىغىدىن قۇتۇلۇپ، بىر پۇتىنى سورەپ قاچتى. «ھوششەرە، باركاللا!» دەپ ۋاقىراۋاتىمەن. ئەسلىدە ئايغىرنىڭ ئۆز ئۇيۇرىگە بورىنى يولاتمايدىغانلىقىنى كورگۈنۈم بار، بىراق بىيىنىڭ بورى ئالغىنىنى ئاڭلىمىغان ئېكەنمەن.

(ئاخىرى 8 – بەتتە)

ياخشى باشلانما

كۆپچىلىك كۆڭلىدىن چىققان مۇشائىرە

جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ 1997 - يىلنى ئومۇمىي مىللىي رازىمەنلىك ۋە ئاممىۋىي - سىياسىي جازالاشلار قۇربانلىرىنى خاتىرىلەش يىلى دەپ ئېلان قىلغانلىقى ۋە موشۇ مەخسەتتە جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ ھەممە جايلىرىدا كۆپلىگەن ئىزگۈلۈك ئىشلارنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلغانلىقى كۆپچىلىككە مەلۇم. قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشى «ئەجداتلار خاتىرىسى - ئەۋلاتلار قەلبىدە» ناملىق مۇشائىرە ئۆتكۈزۈش تەشەببۇسىنى كۆتەرگەن بولسىمۇ، مەلۇم سەۋەپلەرگە باغلىق بۇ ياخشى باشلانما ئۆتكەن يىلى ئەمەلگە

سۈرەتتە: ئابلەھەت ئىسلاموۋ.

ئاشماي قالغان ئىدى.

قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشىنىڭ رەئىسى شايىم شاۋايېۋ بىلەن شائىر، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى باش مۇھەررىرىنىڭ مۇئاۋىنى ئابدۇمېجىت دولەتوۋلار قولغا ئالغان بۇ ئىشنى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ يېڭى سايلانغان رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ قىزغىن قوللاپ - قۇۋۋەتلىدى ۋە جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسى، قازاقستان رادىوسى ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىشلار رېداكسىيەسى، «ئالتاغ» ئۇيغۇرچە تېلې كۆرسىتىشلەر رېداكسىيەسى شۇنداقلا قازاقستاننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىستى ماھىنۇر راخمانوۋانىڭ شەخسىي «رىپ تېاترى» موشۇنداق ئىشنى ئۇيۇشتۇرۇشقا باشتىنلا قاتناشتى.

مۇشائىرە ئۆتكۈزۈشتىن بىر ئاز ۋاقىت ئىلگىرى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىدە بىرلەشكەن مەجلىس ئۆتكۈزۈلدى. ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان مەھەللەرنىڭ ئاقساقاللىرى بىلەن ژىگىت باشلىرىغا، باي تەجىرەتچىلەرگە تەكلىپنامىلار ئەۋەتىلگەن بولسىمۇ، ئەپسۇسكى مەجلىسكە ساناقلىقلا كىشىلەر كەلدى. ئۇلار ئەدەبىياتىمىزدىكى بۇ ياخشى باشلانمىنى - كلاسسىك شائىرلىرىمىز ھۇلىنى سېلىپ كەتكەن مۇشائىرە ئۆتكۈزۈشنىڭ مەنىۋى قاششاقلىققا يۈزلىنىۋاتقان خەلقىمىزگە ھاۋادەك ھاجەت ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. جەمىيەت رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ، ئىمام ئەيسا، دىلبىرىم ساماساقوۋالار ئۆز نامىدىن زەيناۋدۇن ھاجىم بوساقوۋ، ئابدۇرېشىت مەخسۇتوۋ، شاۋكەت قاسىم، غەيرەت مەمەتلىيېۋلار ئۆز نامى ۋە يۇرت نامىدىن ئىختىسادىي ياردەم بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

بىزدە دەسلەپكى قېتىم موشۇنداق كەڭ دائىرىدە ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان مۇشائىرەنىڭ كۆپچىلىك كۆڭلىدىن چىققىدەك دەرىجىدە بولۇشىدا، بۇ ياخشى باشلانمىنى ئۇيۇشتۇرۇشنىڭ ۋە ئۆتكۈزۈشنىڭ مەسئۇلى ئابدۇمېجىت دولەتوۋ باشلىق دىلبىرىم ساماساقوۋا، ماھىنۇر راخمانوۋا ۋە موشۇ قۇرلارنىڭ مۇئەللىپىگە خېلە ئىش قىلىشقا توغرا كەلدى.

خۇللاس، ئۆتكەن دۈشەنبە كۈنى قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ چىرايلىق بېزەندۈرۈلگەن زالىغا شېرىيەت مۇخلىسلىرى ئورغۇن يىغىلدى. مۇشائىرەنى كىرىشمە سۆز بىلەن ئاچقان يازغۇچى ۋە دراماتورگ شايىم شاۋايېۋ شېرىيەت بويىچە ئون ئىككى شائىرنىڭ ئىشتىراك قىلىشۋاتقانلىقىنى ۋە مەزكۇر مۇشائىرەنىڭ خەلقىمىز ئۈچۈن، ئەدەبىياتىمىز ئۈچۈن قانچىلىك مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىگە قىسقىچە توختالدى. ئاندىن كېيىن تەبرىك سۆز بىلەن چىققان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ، جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ، قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئىككىنچى كاتىبى تېمىرخان مېدېتوۋ، قىرغىزستان ئۇيغۇرلار «ئىتتىپاقىنىڭ» رەئىسى نىغمەت بوساقوۋلار بۇ مۇشائىرەگە ئىشتىراك قىلىشقان شائىرلارغا ئاق يول تىلىدى ھەمدە بۈگۈنكى شېرىيەت كېچىگە كەلگەن كۆپچىلىكنى سەممىي تەبرىكلىدى.

شۇنىڭ بىلەن مۇشائىرە قازاقستاننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىستى ماھىنۇر راخمانوۋانىڭ ئېلىپ بېرىشىدا، كىشىنى بىردە ھاياجانلاندۇرۇپ، قەلبلەردە شېرىن ھېس - تۇيغۇلارنى ئويغىتىدىغان، بىردە ھەسرەت چەكتۈرۈپ ئاھ ئۇرغۇزىدىغان شېئىرلار بىلەن (شېئىرلار مۇئەللىپى، شۇنداقلا مۇشائىرە سىنارىيەسىنىڭ مۇئەللىپى ئابدۇمېجىت دولەتوۋ) باشلىنىپ، شۇ خىل ئوتلۇق شېئىرلار ئىلكىدە داۋام قىلدى. مۇشائىرە «رىپ تېاترىنىڭ» تالانتلىق ناخشىچىسى ئابلەھەت ئىسلاموۋنىڭ «سالام خەلقىمگە» ناخشىسى بىلەن باشلانغاندا، پۈتۈن زال ئىچىنى ئەجايىپ بىر شادىيانىلىق ئىگەللىدى.

مۇشائىرە، بۇ ھەر بىر ئىجاتكارنىڭ ئۆز تالانت - قابىلىيىتىنى، ئىختىدار-ئىستىداتىنى سىنايدىغان، نامايىش قىلىدىغان مەيدان. پېشقەدەم يازغۇچى مەسۇمجان زۇلفىقاروۋنىڭ مەزكۇر مۇشائىرەگە قاتنىشىپ، بىرىنچى بولۇپ ئۆز شېئىرىنى يادقا ئوقۇشى، ياش ئىجاتكارلار ئۈچۈن ئۈلگە-ئىبرەت بولغۇسى. ئەندى ئۇنىڭ ئەڭ ياش قاتناشچىسى مۇختەرجان جومىروۋنىڭ شېئىرلىرىنى تىڭشىغان شېئىرىيەت مۇخلىسلىرى ئەدەبىياتىمىزغا يەنە بىر ياش تالانت ئىگىسىنىڭ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى روشەن سەزگەندەك بولدى.

ئون ئىككى شائىر بىرىدىن كېيىن بىرى سەھنىگە چىقىپ، «ئەجداتلار خاتىرىسى - ئەۋلاتلار قەلبىدە» ماۋزۇسى ئاستىدا ئىجات قىلغان شېئىرلىرىنى ئەجايىپ بىر تەۋرىنىش ئىلكىدە ئوقۇپ، ئۆز مۇخلىسلىرىنىڭ قەلبىگە يەتكۈزۈشكە تىرىشتى. شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى ئۆز مۇخلىسلىرى تەرىپىدىن قانچىلىك قىزغىنلىق ۋە مۇھەببەت بىلەن قارشى ئېلىنىپ تۇرسا، ھەر ئىككى شائىردىن كېيىن سەھنىگە چىققان ناخشىچى ئابلەھەت ئىسلاموۋ بىلەن تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچى شەھىربازادىنىڭ شوخ، ئەۋرىشىم ئۇسسۇللىرىنى كۆپچىلىك گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى بىلەن قارشى ئالدى.

يەتتە كىشىدىن ئىبارەت ژيۇرى ئەزالىرى مۇشائىرەنىڭ يەكۈنىنى چىقاردى. مەسىمجان زۇلفىقاروۋ مۇشائىرەنىڭ پەخرى ئورنىغا، دولقۇن ياسىن بىرىنچى ئورۇنغا، ساۋۇت ئىسكەندەروۋ بىلەن چەمشەت روزاخۇنوۋ ئىككىنچى، خۇرشىدە ئىلاخۇنوۋا، پاتىگۈل مەخسەتوۋا، مومىنجان ھەمرايېۋ، ئىلاخۇن ھوشۇروۋلار ئۈچىنچى ئورۇنغا ئىگە بولدى. ئەندى رەغبەتلەندۈرۈش مۇكاپاتىغا مۇختەرجان جومىروۋ، ئەكرەم سادىروۋ، مىرزەخمەت مىرىموۋ، ئابدۇرېشىت قاسىموۋلار سازاۋەر بولدى. نامى ئاتالغان بۇ شائىرلارغا سوغىلار تاپشۇرۇلدى. ئىجاتكارلارغا «پاناھ» خەيرىخاھلىق فوندى تەرىپىدىن مۇكاپات سوغىلىرى بېرىلدى.

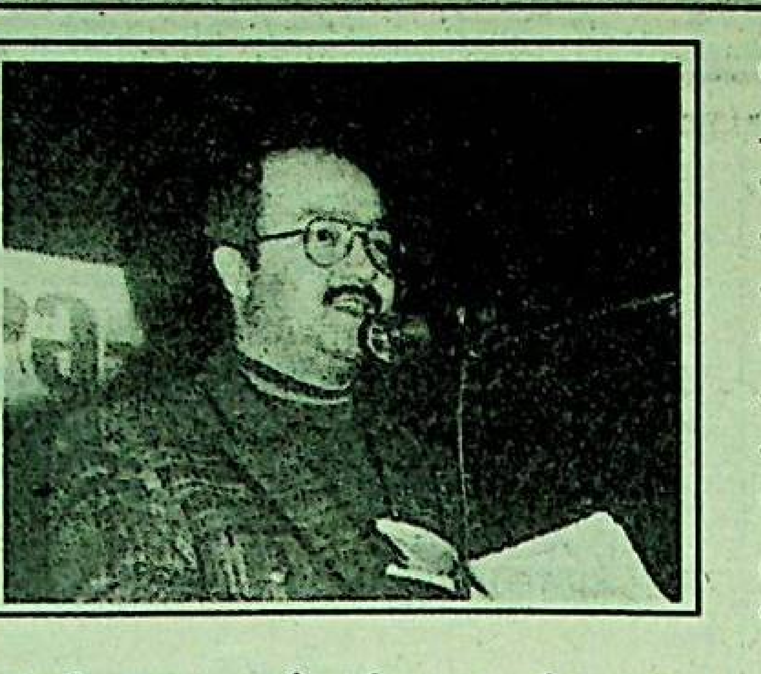

دەسلەپكى قېتىم ئۆتكۈزۈلگەن مۇشائىرە بۈگۈنكى ئىختىسادىي قىيىنچىلىق زاماندا بىزنىڭ خەلقىمىزگە ئەدەبىيات كېرەكمۇ، يوقمۇ؟ دېگەندە، خەلقىمىزگە ئەدەبىياتنىڭ كېرەكلىكى، شېرىيەت مۇخلىسلىرى ئۆز شائىرلىرىنى سۆيىدىغانلىقىنى، قەدىرلەيدىغانلىقىنى، شېرىيەتكە شەيدالىقىنى كۆرسەتتى. بىر نەچچە سائەت داۋام قىلغان مۇشائىرە كېچىسىدە ئادەملەر موشۇنداق ئىزگۈ ئىشنى - ياخشى باشلانمىنى كېلەچەكتە داۋاملاشتۇرۇشنىڭ ناھايىتى ھاجەتلىكىنى، ئۇنىڭ خەلقىمىزگە روھىي بايلىق ئاتا قىلىشتا چوڭ رول ئاتقۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى كىشىلەر قەلب سۆزلىرىنى تۆۋەندىكىچە ئىزھار قىلىشتى.

يۈسۈپ ئىلياس، يازغۇچى: بۈگۈنكىدەك ئىختىسادىي قىيىنچىلىق زاماندا يازغۇچى - شائىرلارنى قوللايدىغان، ئۇلارنىڭ ھەر بىر ئەسەرىنى سۆيۈپ ئوقۇيدىغان، تىڭشايدىغان خەلقىمىز بار ئىكەن. بۈگۈنكى مەن موشۇ مۇشائىرىدىن ئۇچۇق كۆردۈم ۋە ناھايىتى خۇرسەنت بولدۇم. قۇشلار تۈلىگەندەك (ئەتىيازدا پەي تاشلاپ، يېڭىدىن پەي چىقارغاندەك)، يازغۇچى - شائىرلىرىمىز قەلەملىرىگە قايتىدىن سىيا سۈمەرتىپ، خەلقىمىز ئۈچۈن، ئەدەبىياتىمىز ئۈچۈن ياخشى ئەسەرلەرنى يارىتىشقا ئۆتكەنلىكىنىڭ شاھىدى بولدۇم.

ئەدەبىياتىمىزدا دەسلەپكى قېتىم ئۆتكۈزۈلۋاتقان بۇ مۇشائىرە كېچى ئەجايىپ بىر جوشقۇنلۇق كەيپىياتتا، ئۇستۇن روھتا قىزغىنلىق بىلەن ئۆتتى. ئۇنىڭغا قەدەم تەشرىپ قىلغان بىزنىڭ ئاقساقالىمىز، قازاقستان خەلق يازغۇچىسى زىياكاممۇ ئاخىرىغىچە ئولتۇرۇپ، بۇ مۇشائىرەنىڭ ئۆتكۈزۈلىشى ئەدەبىياتىمىز ئۈچۈن ئۇلۇغ بىر باشلانما بولغانلىقىغا رازىلىقىنى بىلدۈردى. مۇشائىرەنى ئۇيۇشتۇرغانلارغا مەن چەكسىز تەشەككۈرىمنى ئىزھار قىلىمەن. بولۇپ [illegible]

ئابلىمىز ھېزىموۋ، شائىر: بەزى بىر مەنبەلەرگە قارىغاندا، مۇشائىرە بىزنىڭ شېرىيىتىمىزدە [illegible]

گۈلنار سەيدۇللايېۋا، ئالمۇتا 1 - كۇرس ستۇدېنتى: [illegible]

بىدىن ئورۇن ئالغىنى تالاشسىز.

ئالىمجان باۋدىنوۋ.

سۈرەتتە: مۇشائىرە غالىپلىرىنىڭ بىر تۈپى. ئۈچقۇن قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

(ئاخىرى، بېشى 7 - بەتتە)

بوز بىيە

(ھېكايە)

قۇلۇن ئورزىنى ئۆيدانلا داياپ قالغىنىغا باققاندا 2 - 3 كۈنلۈك بولغىنى تايلىق. بايا بوز بىيە جانىۋار ئەشۇ غېمىدا قۇلۇنلاپ، ئۇنى پايانىغا ئېلىپ كۆزىتىپتەدە. يارايەن جانىۋار! سېنىڭ ئاتاكمۇ شىردەك قارام ئايغىر ئىدى دەپ، ئىچ - ئىچىمدىن خوشال بولۇپ، شىپقاپ كەلەم، كاسەت قۇلاقلىرىنى يوپۇرۇپ، بويىنى - بېشىنى ئىلاندەك قىلىپ ئېتىلىپ، يېقىن كەلتۈردى ئەمەس. كوزلىرى قان قويۇلغاندەك قىپ - قىزىل بولۇپ، ئوت يېنىپ تۇرىدۇ. بۇرۇن توشۇكلىرى يەڭدەك كېرىلىپ، ئاغزىدىن كۆۋۈك كېلىپ كېتىپتۇ. ئۇ بايا بورىنىڭ يەلكىسىدىن ئالغاندا بورىمۇ نېمە قويماي، ئېغىز سالغان ئىكەندە. ئىككەك گوشى تېرىسى بىلەن تورت ئىلىك سوكۇلۇپ، قان تەپچىرەپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئېغىر پۇشۇلداپ، تۇرۇپ - تۇرۇپ يەر تېپىپ، چەكچىيىپ قاراشلىرىدىن شۇ تاپتا ھېلىقى بورە ئىكەن. شىر - يولۋاستىنمۇ يانمايدىغانلىقى ئېنىق. غىمىنىڭ ئالدى قەدىمكىدەك تىلغىنىپ كەتكىنىگە باققاندا ئۇ بورە بىلەن ئالدىنقى كۈنلەردىمۇ ئېلىشقان ئوخشايدۇ.

- ھەي جانىۋار، مەن سېنىڭ ئېگەڭغۇ. كوزلىرىڭ قىزىرىپ تونالمايۋاتسەنە؟ جۇر. قۇلۇنىڭنى ئالدىڭغا سال. بولمىسا بايىقى بورە كېچىسى ئىككى - ئۈچ بولۇپ كېلىپ، ئەتىنى ئالىدۇ. موماڭنى كوزۇڭگە كورسىتىدۇ! دەپ دوق قىلىپمۇ كوردۇم، ئاڭلار ئەمەس.

- بەللى جاپپار بەگ! - دەۋەتتىم كەمپ ئوختىسىغا كەلگەندەئۇزدىنى ئوتالماي. - بورىنىۋ زىرتقۇچ ھايۋان. سىز بولسىڭىز ئانىسىنى قارىتىپ قويۇپ. بوغۇزىغا تىغ ئورۇسىز! ژۇرىكىگە ئوقەتەك قادىلىپ. قاندەك ئۆيۈپ قالغان ئۇ داغنى بوز بىيە ئۇنتۇيدۇ دەمسىز؟

- ئېيتقىنىڭ ئېھتىمال دۇرۇستۇ. - دېدى ئۇ ھەقىقەتكەتەن بەرمىكەن قىياپەتتە بېشىنى ئاتلاپ تۇرۇپ. - مال ئىچىدە توگە قىساسكار كېلەتتى. ئات بالىسىنىڭ ئۇنداق يامان پەيلىنى كەم بىلىۋن. خەيرى، ئۇ كەينى قويۇپ تۇرايلۇق. ئۇ كۈنى كەچ ئىلقىنى ئۆيۈرى بىلەن ھايداپ كېلىپ، بوز بىيىنى ئاران قايرىپ ئېلىپ كەتتىم. مانا شۇنىدىن بېرى ئۇنىڭ قولىنى تۇرماق، ئوزىڭمۇ يېقىن كەلمەي ژۇرىمەن. قېنى ژۇرۇپ تۇرسۇنچۇ!

ئۇ ئورنىدىن تىزلىرىغا تايىنىپ تۇرۇپ، ئاستا ئىڭاڭلاپ مېڭىپ تۇۋەنلىدى. ئۇنىڭ ھېكايىسى ماڭا قاتتىق تەسىر قىلغان ئىكەن. ئويى - پىكرىم بوز بىيىدە قالدى. ئۇ كۈنى كۆڭۈم چۈشەر مەھەل ئوتلاقتىن قوي، كالىلار بىلەن تەڭ دېگىدەك ئىلقىلارمۇ قايتىپ كەلدى. بورە بىلەن مەردانىلارچە ئېلىشىپ مەجرۇھلانغان بوز بىيىنىڭ ئادەتتىكىدەك قۇلۇنىنى ئالدىغا سېلىپ ئەجەپ مەغرۇر ۋە ئىسيانكارانە يورۇتۇپ كېلىۋاتقانلىقى كوزۇمگە يولەكچە كورۇندى. ئۇنىڭ پۇتلىرىنى ئېگىز كوتىرىپ ئاياق تاشلاشلىرى، قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ ئېمىدىنىدۇ، كىملەردىنىدۇ ئېھتىيات قىلغان ھالدا ئوڭ - سولىغا شىكسىپ قاراشلىرى، بەلكى ئوزى تۇغۇلغان زېمىننى ئىشەشلىك باسالماي، قاياقلارغىدۇ ئۇمۇتۋار بېقىشلىرى مېنىڭدە ئىزگۇ تەسىراتلار قالدۇردى.

كەچ - پات تاغنىڭ ساي - سالاسىدىن باشقىچىلا لەرزىدىن ئۇرۇدىغان سالقىن شامالنىڭ خۇشبۇي ھىدى كوكسۇمنى يېرىپ، ئارام بېغىشلىماقتا ئىدى. غىلاۋىغا كىرىپ كېتىپ بارغان كۈن ئۆيۈققا ۋە تاغدىكى ئارچا، قارىغايلارغا ئالتۇن ھەل بېرىدىكەن، ئۇنىڭ زەررە نۇرلىرى ئۆزگىچە جىلۋىلەنمەكتە ئىدى.

شۇ ئەسنادا قۇلۇننى يېنىغا ئالغان بوز بىيە تورت تەرىپىنى ھالقا مىسالى قورشاپ تۇرغان بۈيۈك تاغ چوققىسىغا بىر مەزگىل تىكىلدى. بىركەمدە ئېمىكىدۇ، كىمگىدۇ ئەرزى ئېيتىپ زارلانغاندەك تازىمۇ ئۇزاق، ئەجەپ مۇڭلۇق كىشنىدى. بېداۋا دەرت، پۇغانىغا تولغان پۇتكۇل جىسمىدىن ياڭرىغان سادا ئۇزاق - ئۇزاق قىرلارغا يەتكەندەك. ئۇنىڭ ئەكس سادا سىدا «ئاداسى يىرق بالا - قازاغا مۇيتالا بولغان بېشىم ئەشۇ تىلسىم چوققىلاردىن ئالقىپ كېتەرمىدۇ. زۇلۇمدىن بىريولى قۇتۇلارمىدى؟» دېگەندەك ناله ئاڭلاندى.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى، خەلق قەھرىمانى
موردۇن تېيىپوۋنىڭ
ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە - تاۋابىئاتىغا ۋە ئۇرۇق - تۇققانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى رېداكسىيە خادىمى پەيزۇللام ئەخمەتوۋقا ئاكىسى
ئابدۇغوپۇرنىڭ
ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئىپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك رازىمەنلىك مىنىسترلىگى.

تىراژى 1267
زاكاز 9487

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33، مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33، كاتىبات بۆلۈمى -27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي بۆلۈمى 06 - 86 - 33 ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى - 81 - 86 - 33، ئىختىسات بۆلۈمى 17 - 86 - 33.

«Йеңи хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

1998 ژىل
28 ـ فېۋرال
شەنبە
№5
(4092)

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 ـ ژىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

قازاقىستاندا دەسلەپكى قېتىم

21 ـ 22 ـ فېۋرال كۈنلىرى ئالمۇتىدىكى چولاق پالۋان نامىدىكى سپورت ۋە مەدەنىيەت سارىيىدا ئىشقىۋازلار تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن مۇسابىقە ـ ئا ق ش ۋە قازاقىستان كوماندىلىرى ئارىسىدىكى ئەركىن سپارىنگ بويىچە تۇرنىر بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭدا مىللىتىمىزنىڭ پەخرىگە ئايلانغان بىر قانچە

گۈلنارەم ئامېرىكىلىق سپورتچى دونىنا پارسون بىلەن مەيدانغا چىققاندا، قازاقىستانلىقلار ئۇچۇن يېڭىلىق ياراتقان قىزىمىز شەرىپىگە چاۋاكلار ئارقىلىق ئالقىش ئىزهار قىلىشتى. دونانىڭ قىزىدەك جۇغلۇق گۈلنارەم قانچە كۈتىلمىگەن زەربىلەرگە دۇچ كەلسىمۇ بەرداش بېرىپ، كۈرەشنىڭ ئاخىرىغىچە قارشى ھۇجۇم

ئالتىسىدا غالىپ چىققان ئوغلان.

مۇكلۇق جەللىلوۋ ئوزىنىڭ ھەيران قالارلىق «جېكى» ۋە غالىبىيىتى بىلەن پۇتكۇل ئىشقىۋازلارنى تەۋرىتىۋەتتى...

تۇرنىردا شۇنداقلا قازاقىستان، قىرغىزستان، ئۆزبەكىستانلىق سپورتچىلارمۇ قاتنىشىپ، ئوز ماھارەتلىرىنى نامايىش قىلدى. كىشىنى خو-

بىزنىڭ «بۆرىلەر» «رۇس ئېيىقىدىن» قېلىشمىدى

سپورتچىلىرىمىزنىڭ «رۇس ئېيىقىدىن» زادىلا قېلىشمايدىغانلىقىنى خەلقى ـ ئالەم ئالدىدا نامايىش قىلدى.

شۇلاردىن بىرىنچىسى پەرەتجان توختاخۇنوۋ. 21 ياش. سالمىقى 65 كىلوگرام. بويى 176 سانتىمېتر. ئۇشۇ ـ ساندا بويىچە قازاقىستانىڭ ئىككى دۈركۈن چېمپىونى. كىك ـ بوكسىنگ بويىچە قازاقىستان ۋە ئۆزبەكىستان چېمپىونى. «ئېلىوخان» كەسپىي سپورت كلۇبىنىڭ كۆبوگى ئۈچۈن ئوتكۈزۈلگەن خەلق ئارا تۇرنىرنىڭ ئىككى دۈركۈن چېمپىونى. كەسپىلەر ئارىسىدا ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قازاقىستان چېمپىونى. 1997 ـ ژىلى تايلاندتا ئوتكەن تاي ـ بوكس بويىچە دۇنيا چېمپىوناتىدا برونزا مېدالنى يېڭىۋالغان. 66 قېتىم كۈرەشكە چۈشۈپ، ئۇنىڭ 60 دا غالىپ چىققان. ئۇنىڭ ئىچىدە 6 كەسپىلەر ئارىسىدا ئوتكۈزۈلگەن مۇسابىقىنىڭ بەشىدە غالىپ چىققان ئەزىمەت.

پەرەتجان ئامېرىكىلىق مىك دويل بىلەن كۈرەشكە چۈشۈپ، رەقىۋىنى بەشىنچى رائۇندتا «ئويۇنغا يارىماس» قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ دەسلەپكى غەلىبىسى قازاقىستانلىق سپورتچىلارنىڭ روھىنى كوتىرىۋەتتى...

ئىككىنچى سپورتچى ـ گۈلنارەم ئەزىزوۋا. 18 ياش. سالمىقى 51 كىلوگرام، بويى 160 سانتىمېتر. سپورت ماھىرى. سپورت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقىنىغا ئەندىلا ئىككى ژىل بولغان. شۇنىڭغا قارىماي، كىك ـ بوكسىنگ بويىچە قازاقىستان چېمپىونى. 30 كۈرەشكە قاتنىشىپ، ئۇنىڭ ژىگىرمىسىنى يېڭىپ چىققان پەخىرلىك قىزىمىز.

غا ئۇتۇپ تۇردى. ئەپسۇسكى، گۈلنارەم پايھېساۋى بويىچە رەقىۋىدىن يېڭىلىپ قالدى. شۇنىڭغا قارىماي، ئۇنىڭ ئوزىدىن ھەر جەھەتتىن ئۈستۈن رەقىپ بىلەن كۈچ سىنىشى بىز ئۈچۈن چوڭ غالىبىيەتتۇر.

نۆۋەت مۇكلۇق جەللىلوۋقا كەلدى. ئۇ 27 ياشتا. سالمىقى 90 كىلوگرام. بويى 185 سانتىمېتر. «ئېلىوخان» كەسپىي سپورت كلۇبىنىڭ كۆبوگى ئۈچۈن ئوتكۈزۈلگەن خەلق ئارا تۇرنىرنىڭ چېمپىونى. بىشكېكتە ئوتكۈزۈلگەن كىك ـ بوكسىنگ بويىچە تۇرنىرنىڭ برونزا مېدالنى يېڭىۋالغان. 1997 ـ ژىلى ئىتالىيەدە بولۇپ ئوتكەن ئۇشۇ ـ ساندا بويىچە دۇنيا چېمپىوناتىدا كۈمۈچ مېدالغا سازاۋەر بولغان. 29 قېتىم كۈرەشكە چۈشۈپ، ئۇنىڭ ژىگىرمە

شال قىلىدىغان يېرى، ئەركىن سپارىنگ بويىچە خەلق ئارا تۇرنىر قازاقىستانلىقلارنىڭ غالىبىيىتى بىلەن ئاياقلاشتى.

بىز پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قازاقىستاندا تۇنجا قېتىم ئوتكۈزۈلۈۋاتقان بۇ تۇرنىنى ئۇيۇشتۇرۇش ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرغان ئەركىن سپارىنگ فېدېراتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى ھايات ئىلاخۇنوۋ، ۋىتسې پرېزىدېنتى ھېمىت توختاخۇنوۋ، كوممېرتسىيەلىك دىرېكتورى مالىك سابىروۋ، ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى 153 ـ ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى شاۋكەت ئومەروۋ، ھەمدە شۇ مەكتەپنىڭ بىر قاتار مۇئەللىملىرى، ھامىيلىق قىلغان يولداشلارغا چوڭ مىننەتدارچىلىق بىلدۈرىمىز.

ئېرشات ئەسەتوۋ.

سۈرەتتە: پەرەتجان توختاخۇنوۋ.

بۈگۈنكى كۈن تەشۋىشى

تەقىپلەشلەرنىڭ چېكى بولامدۇ؟

ـ يېقىندا ئالمۇتىدىكى دېموكراتىيە ئۆيىدە 1997 ـ ژىلىنىڭ فېۋرال ئېيىدا غۇلجىدا يۈز بەرگەن قانلىق ۋاقەلەرنىڭ بىر ژىللىقىغا دائىر مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى بولۇپ ئوتتى.

ئۇنىڭدا قازاقىستان ئۇيغۇرلىرى رېگىوناللىق ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ ژۇرنالىستلارنى ئايرىم رەقەم ۋە فاكتلار بىلەن تونۇشتۇردى.

بەختكە قارشى، خەلقىمىز قەلبىگە يېزىلغان بۇ پاجىئە ساداسى موشۇ كۈنگىچە ياڭراپ، شەرقىي تۈركىستان دىيارىدىكى ئامىمىۋى تەقىپلەشلەر ھېلىمۇ داۋام قىلماقتا. كېيىنكى چارەك ئەسىر جەريانىدا بۇ يەردە ئۈچ مىللىوندىن ئوشۇق ئادەم تەقىپكە ئۇچرىغان. شۇ جۈملىدىن، 90 مىڭدىن ئوشۇق ئادەم سۈرگۈن قىلىنغان ھەم سوتلانغان. بۇ كۈنلەردە شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈرمىلەردە 300 مىڭدىن ئوشۇق مەھبۇس ئازاپلىنىۋاتىدۇ.

ئاخىرقى ۋاقىتلاردا خىتاي ھوكۈمىتى سىياسىي تەقىپلەش، تۇغۇتنى چەكلەش، شۇنداقلا خەنزۇلارنى ئامىمىۋي رەۋىشتە شەرقىي تۈركىستان تەۋەسىگە كوچۈرۈش ئۇسۇللىرى ئارقىلىق يەرلىك خەلقلەر نامىنى تارىخ سەھىپىلىرىدىن پەيدىن ـ پەي ئۇچۇرۇشكە ھەرىكەت قىلماقتا. ئاكادېمىك چاسىنكوۋنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، لوبنور پولىگونىدا ئوتكۈزۈلگەن 46 ئاتوم سىنىقى 250 مىڭ ئادەمنىڭ ھاياتىنى ئېلىپ كەتكەن ۋە بىر مىللىونغا يېقىن ئادەم ھەر خىل ئاغرىقلارغا مۇپتىلا بولغان.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنىڭ ئاخىرىدا ۋۇقۇرىدا ئاقەيت قىلىنغان ئامىمىۋي تەقىپلەرنى توختىتىش ھەققىدە ئوتتۇرا ئاسىيادا ئىستىقامەت قىلىدىغان ئۇيغۇرلار نامىدىن دۇنيا ئەللىرى پارلامېنتلىرى بىلەن ئىنسان ھوقۇقىنى قوغداش تەشكىلاتلىرىغا مۇراجىئەت قوبۇل قىلىندى.

ئېرشات ئەسەتوۋ.

قۇربانلار خاتىرىسىگە بېغىشلاندى

ۋەتەن، مىللەت تەغدىرىنى كىم ئويلىمايدۇ، دەيسىز. بولۇپمۇ كېيىنكى ژىللاردا قىزىل خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ بېكۇنا خەلقىمىز ئۈستىدىن ئېلىپ بېرىۋاتقان قىرغىنچىلىقى ھەر قانداق ئادەمنى غەزەپلەندۈرمەسلىكى، ئىزتىراپ ئىلكىدە ئويلاندۇرماسلىقى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.

بۇنىڭغا جامبۇل ناھىيەسىگە قاراشلىق فابرىچنىي يېزىسىدىكى ھامۇت ھۆسەيىنوۋ ژىگىت باشچىلىق قىلىۋاتقان تۇرداخۇن غوجايېۋ، قۇرۋانجان بىلالوۋ، قۇرۋانجان رەخمىتۇللايېۋ، تۇرسۇن ساۋۇتوۋ، شەمىل مەسمۇۋلاردىن ئىبارەت مەشرەپ ئەھلىنىڭ ئەمەلىيىتى ئاددىي مىسال بولالىسى.

يېقىندا بۇ ئالتە ژىگىت بىرلىشىپ غۇلجا فېۋرال ۋاقەسىدە قۇربان بولغان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بىر ژىللىقى خاتىرىسىگە ئاتاپ خەتمە قۇرئان ئوقۇتتى.

خەتمە قۇرئان باشلىنىش ئالدىدا كىمدۇر بىر جاۋۇر ھورى چىقىپ تۇرغان سامسىنى كوتىرىپ كىرىپ، ئىمامنىڭ ئالدىغا قويغاچ: «ئايشەم ھەدەم، قېرىنداشلىرىمىزنىڭ روھىغا ئاتاپ قۇرئان ئوقۇپ قويسۇن، دەپ كىرگۈزۈپتۇ»، دېيىشى ئولتۇرغان جامائەتنى تېخىمۇ ھاياجانلاندۇرۇۋەتتى. قۇربانلارغا ـ مىللەتكە بولغان ھورمەت، ۋەتەنپەرۋەرلىك دېگىنى شۇ ئەمەسمۇ؟

خەتمە قۇرئان ئالمۇتا، ئۈرۈن ئاغاچتىن كەلگەن مېھمانلار ھەمدە يۇرت موتىۋەرلىرىنىڭ بۇ مەراسىمنى ئۇيۇشتۇرغان مەشرەپ ئەھلىگە، يېقىندىن ياردەم كورسەتكەن بۇرادەرلەرگە ئاتالغان دۇئا ـ تەكبىر بىلەن يەكۈنلەندى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ مەراسىمغا مېھمان بولۇپ كەلگەن جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ ياشلارنىڭ، خانىم ـ قىزلار بىلەن ئىشلەش بويىچە رەئىس مۇئاۋىنى دىلبىرىم ساماساقوۋا، ئاياللارنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا، جەمىيەتنىڭ يېڭى تەركىۋى، ئالدىكى قىلىنىغۇسى ئىشلار، ۋەتەنگە مۇناسىۋەتلىك سوئاللار ئۈستىدە قىزغىن پىكىرلەشتى.

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

ئىتالىيە پرېزىدېنتى، «ئىتالىيە جۇمھۇرىيىتى ئالدىدىكى خىزمەتلىرى ئۈچۈن» ئوردېنىنىڭ باشلىقى ئوسكار لۇئىدۇي سكالفارو ئوز دېكرېتى بىلەن قازاقىستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋنى چوڭ لېنتا بىلەن بېزەلگەن چوڭ كرېست كاۋالېرى ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلىدى.

دولىتىمىز باشلىقى شەرىق چوڭ كرېستى كاۋالېرىنىڭ تىزىمىغا كىرگۈزۈلدى.

***

دولەت باشلىقى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ ئوزىنىڭ ئاقمولىدىكى رېزىدېنتسىيەسىدە ھوكۈمەتنىڭ رەھبىرى تەركىۋى بىلەن بىر قاتار مۇھىم مەسىلىلەر بويىچە سوھبەت ئوتكۈزدى.

***

دولىتىمىز باشلىقى يېقىندا جۇمھۇرىيەت بيۇدجىتىنىڭ ئورۇنلىنىشى ئۈستىدىن نازارەت ئورنىتىش بويىچە ساناق كومىتېتىنىڭ رەئىسى مۇسرەلى ئوتېباييېۋنىڭ ساناق كومىتېتىنىڭ 1997 ـ ژىلىنىڭ تورتىنچى مەۋسۇمىدىكى يەكۈنلىرى توغرىلىق ھېساۋاتىنى تىڭشىدى.

* * *

قازاقىستان ب م ت باش كاتىۋى كوفى ئاننانىنىڭ باغداتتىكى مىسسىيەسىنىڭ يەكۈنلىرىنى ئالقىشلايدۇ، دېيىلىدۇ جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ قىلغان بىلدۈرۈشتە. ـ دۇنياۋى تەشكىلات باشلىغىنىڭ دىپلوماتىك ماھارىتى ۋە ئىراق خەلقىنىڭ خاھىشى تۈپەيلى ئىراق ئەتراپىدىكى توقۇنۇش ئوتىنى پەسەيتىش، ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىن بولدى، دېيىلىدۇ ھوججەتتە.

* * *

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييېۋ قازاقىستان خەلقىنىڭ ۋە شەخسەن ئوزىنىڭ نامىدىن ئېستونىيە پرېزىدېنتى لېننارت مېرىغا ۋە ئېستون خەلقىگە مەملىكەتنىڭ مىللىي بايرىمى ـ مۇستەقىللىق كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىك تېلېگرامما ئەۋەتتى.

پرېزىدېنت شۇنداقلا كۇۋەيت ئەمىرى شېيخ جابىر ئەل ـ ئەھمەل ئەل ـ جابىر ئەل ـ ساباھقا مەملىكەت بايرىمى ـ مىللىي كۈن مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىك ئەۋەتتى.

* * *

يېقىندا نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ رەئىسلىكىدە جۇمھۇرىيەت ئالىي سوت كېڭەشىنىڭ نۆۋەتتىكى مەجلىسى بولۇپ ئوتتى. مۇھاكىمە قىلىنغان باشقا مەسىلىلەر قاتارىدا ئالىي سوت ئەزاسى م. تېلېۋباييېۋنىڭ ئىستىپاغا چىقىشى توغرىلىق ئىلتىماسى قارالدى. بۇ لاۋازىمغا ئاقمولا ۋىلايەتلىك سوتىدا ئىشلىگەن س. ئاقىلباييېۋ تەستىقلەندى.

* * *

يېقىندا ھوكۈمەت باشلىغىنىڭ رەئىسلىكىدە بولۇپ ئوتكەن نۆۋەتتىكى مەجلىسنىڭ كۈن تەرتىۋىگە ئىككى مەسىلە ـ قازاقىستاننىڭ دۇنياۋى سودا تەشكىلاتىغا ئەزا بولۇشى توغرىلىق ۋە ئاگرار كومپلېكسىدا سۇبلىزاتسىيەلىك بازارنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش توغرىلىق مەسىلىلەر كىرگۈزۈلدى.

* * *

باغداتتا ئىراق بىلەن ب م ت ئوتتۇرىسىدا ئىمزالانغان كېلىشىم ئەرەپ دۇنياسىنى يېنىك تىن ئالغۇزدى. بۇ يەردە ئىمزالانغان كېلىشىم تۈپەيلى قوراللىق توقۇنۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا بولىدۇ دەپ پەرەز قىلىنىۋاتىدۇ.

ئەرەپ دولەتلىرى لىگىسىنىڭ باش كاتىۋى ئىسمەت ئابدېل مەغىد كېلىشىمنىڭ ب م ت بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ قارارلىرىنى تولۇق ئورۇنلاشقا ۋە ئىراق خەلقىگە قارشى كورۇلۇۋاتقان چارىلەرنىڭ رەت قىلىنىشىغا يول قويۇۋاتقانلىغىنى بىلدۈردى.

مىسىر پرېزىدېنتى ھوسنى مۇبارەكمۇ ژۇرنالىستلار بىلەن ئوتكۈزگەن ئۇچرىشىشىدا مەسىلىنىڭ تىنچلىق يول بىلەن ھەل قىلىنىدىغانلىغىغا ئىشىنىدىغانلىغىنى ئېيتتى.

«مەن كېلىشىمنىڭ بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ بارلىق ئەزالىرى ئۈچۈن قولايلىق بولىدىغانلىغىغا ئىشىنىمەن»، ـ دېدى ب م ت باش كاتىۋى كوفى ئاننان ھوججەت ئىمزالانغاندىن كېيىن باغداتتا ئوتكۈزۈلگەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە. باش كاتىپنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، كېلىشىم خەلق ئارا ئىنسپېكسىيەنىڭ ئىشىدىكى توسالغۇلارنى يوقىتىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئىش ۋاقتىنى چەكلىمەيدۇ.

ب م ت بىلەن ئىراق ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىمگە بولغان دۇنيادىكى كوز قاراش ئۇمۇمەن ئالغاندا ناھايىتى ئىجابىي. ئامما ئا ق ش كۈتۈپ تۇرۇش مەۋقەسىنى ئېگىلىمەكتە. پرېزىدېنت كلىنتون مەخسۇس بىلدۈرۈش بىلەن سوزگە چىقىپ، ئۇنىڭدا ۋاشىنگتوننىڭ باغداتنىڭ بىخەتەرلىك كېڭىشى قارارلىرىنى ئورۇنلاشقا تەييار ئىكەنلىكىنى سوزلەرگە ئەمەس، بەلكى ئەمەلىياتتا قاراپ باھالايدىغانلىغىنى ئېيتقان.

* * *

مانا خېلە كۈنلەردىن بۇيان غەربىي گرۇزىيەدە جىخاشكارى يېزىسىدا ب م ت نىڭ تورت بايقىغۇچىسىنى ۋە بەش يەرلىك تۇرغۇنىنى گورۇگە ئېلىۋالغان تېررورچىلار بىلەن مۇزاكىرىلەر داۋاملىشىۋاتىدۇ. گرۇزىيە دولەت بىخەتەرلىگى مىنىسترىنىڭ ئورۇنباسارى ئاروېلودى ژۋانىيانىڭ زوگدىدى شەھرىدە بولۇپ ئوتكەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە بىلدۈرۈشىچە، تېررورچىلار بىلەن مۇزاكىرىلەرنى ب م ت مىسسىيەسىنىڭ ۋەكىللىرى ژۈرگۈزۈۋاتىدۇ. ئالدىن ـ ئالا ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، مۇزاكىرىلەرنىڭ موشۇ باسقۇچىدا گورۇگە ئېلىنغانلارنىڭ بىرىنى ـ ب م ت بايقىغۇچىسى، ئۇرۇگۋاي پۇخراسى رونالد كارسىيانى بوشىتىش ئىمكانىيىتى مۇھاكىمە قىلىنىۋاتىدۇ.

قازاق - تۈرك لىتسېيى

ھەر تەرەپلىمە بىلىم ئىگەللەش يولىدا

بىز تالغىر شەھىرىدىكى قازاق - تۈرك لىتسېينىڭ قوراسىدا مەزكۇر لىتسېي-نىڭ مۇدىرى ياش تۈرك ژىگىتى ئەخمەت كاتاربىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئۇ بىز بە-لەن كورۇشۇپ، كېلىشتىكى مەخسىتىمىز-نى چۈشىنىپ، بىزنى لىتسېينىڭ ئىچىگە باشلىدى.

- بۇلار ئۇيغۇر گېزىتلىرىدىن كەلگەن مۇخبىرلار ئىكەن، - دېدى ئەخمەت كاتار مۇئاۋىنى غالىيە سىگىزبايېۋاغا بىزنى تو-نۇشتۇرۇپ، - مېنىڭ ئالدىراش بىر ئىشىم بارئىدى. شۇڭا سىز بۇلار بىلەن سوھبەت-لىشىپ سوئاللىرىغا جاۋاپ بېردىسىز، - دەپ ھوزۇر ئېيتىپ كېتىپ قالدى.

بىز غالىيە سىگىزبايېۋا بىلەن سوھبەتلەش-تۇق.

- دەسلەپ بۇ لىتسېي - 1993 - ژىلى ئالمۇتا شەھىرىدە ئېچىلغان بىلىم يۇرتى-دىن ئورۇن ئالدىغا بولۇنۇپ چىقىپ، 1995 ژىلى تالغىردا قۇرۇلۇپ، ئوقۇش پائالىيىتى-نى باشلىغان ئىدى. - دېدى غالىيە بىز بە-لەن سوھبەتلىشىپ. - كېڭەش قىزىل ئىم-پېرىيەسى دەۋرىدە بۇنداق بىلىم دەرگاھ-لىرىغا ئىگە بولماق تۇرماق، تۈركىيە خەلق-لىرى بىلەن مۇناسىۋەت قىلالماتتۇق. ئىم-پېرىيە غۇلىغاندىن كېيىن چېگارا، توساق-لار ئېچىلدى. ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىداقې-رىنداشلىق، دوستلۇق مۇناسىۋەتلەر ئورنى-تىلدى. قازاقىستان ۋە تۈركىيە ھوكۇمەتلىرى-نىڭ يېقىندىن كوڭۈل بولۇشى بىلەن ياش-لارنىڭ ئوقۇپ بىلىم ئېلىشىغا ياخشى ئىم-كانىيەتلەر تۇغۇلدى. قازاقىستان يېرىدە ئېچىلغان كوپلىگەن قازاق - تۈرك لىتسېي-لىرى بۇنىڭغا يارقىن مىسال بولالايدۇ. شۇ جۈملىدىن، شەھىرىمىزدە بىرىنچى قېتىم ئېچىلغان بۇ قىزلار لىتسېيغا ئىككى دۆ-لەت ھوكۇمەتلىرى كېلىشىپ، ئۇنىڭغا كې-تىدىغان مەبلەغنىڭ 60 پروتسېنتىنى تۈر-كىيە ۋە 40 پروتسېنتىنى قازاقىستان تەرەپ ئۈستىگە ئالغان. بىراق ئىختىسادىي قىيىن-چىلىق تۈپەيلىدىن ئالمۇتا ۋىلايىتى بىز-نى بەلگۈلەنگەن مەبلەغ بىلەن تولۇق تە-مىنلەلمىگەنلىكتىن تاماق پۇلىنى تولەش ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا- ئانىلىرىنىڭ زىممى-سىگە ژۈكلەندى.

بىز ھەر ژىلى سېنتەبىردە 7 - سىنىپنى پۈ-تەرگەن ئوقۇغۇچىلاردىن ئىمتىھان ئېلىپ، ئىمتىھاندىن ئوتكەنلىرىنى لىتسېيغا قوبۇل قىلىمىز. ئوقۇش مۇددىتى 4 ژىل بولۇپ، بىرژىل تەييارلىق سىنىپىدا ئوقۇيدۇ. كېيىن رەسمىي ئوقۇش باشلىنىپ ھەر خىل پەن-لەر بويىچە دەرس ئوتۇلىدۇ. لىتسېيدا قا-زاق، تۈرك، ئىنگلىس تىلىنى ۋە كومپيۇتېر ئۈگىنىش ئاساس قىلىنىدۇ. لىتسېيدا 8 - سى-نىپتىن 11 - غىچە 4 سىنىپ بولۇپ، بۇ-نىڭدا قازاق، تۈرك، ئۇيغۇر ۋە رۇسلاردىن ئىبارەت 100 گە يېقىن قىز ئوقۇيدۇ. ئۇ-لارغا: ئىبراھىم شىن تارىختىن، ئۇمۇت ئا-كىن كومپيۇتېردىن، مۇرات كوكال فىزى-كىدىن، ئېرول ئاسلان ماتېماتىكىدىن، ئوس-مان كاپاكلى ئىنگلىس تىلىدىن، شۇ ئايىپ ئوز تۈرك خىمىيە، كومپيۇتېردىن، مۇرات تاش دىلەن تۈرك تىلىدىن، دەمىرا ۋە باش-قىلار قازاق تىلى، قازاق تارىخى، جۇغراپى-يەدىن بىلىم بېرىدۇ.

- ئوتكەن ژىلى 57 قىز لىتسېينى پۈتەر-دى، - دېدى غالىيە بىزنىڭ ئوقۇش پۈتەر-گەن قىزلار قانداق ئىمتىيازلارغا ئىگە بول-دۇ؟ - دېگەن سوئالىمىزغا جاۋابەن، - ئۇ-لارغا دىپلوم بەردۇق. بىر قىسمى ئىنستى-تۇتلارغا ئوقۇشقا چۈشتى. بىر قىسمى مەھ-كىمە، ئىدارىلەرگە ئىشقا ئورۇنلاشتى.

غالىيە سىگىزبايېۋا بىزنى كومپيۇتېرلار ئورۇنلاشقان سىنىپقا باشلاپ كىردى. گۈل چىرايى قىزلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئالدىدا بىر-بىردىن كومپيۇتېر بولۇپ، قىزلارنىڭ ئۇنى ئەستايىدىللىق بىلەن ياخشى ئۆ گىنىۋاتقانلىقىنىڭ شاھىدى بولدۇق.

كەڭ تاشا ئوچۇق، ئازادە سېلىنغان بۇ لىتسېينىڭ ئىچى تازا، ياتاق، ئاشخانىلىرى پاكىزە سەرەمجان ئىدى.

- خۇداغا شۈكرى، ھازىر سىنىپلىرىمىز بىر قەدەر ئىسسىپ قالدى، - دېدى غالىيە بىز-نىڭ بۇ توغرىلىق بىلمەكچى بولغانلىقىمىز-نى سەزگەن ھالدا، - بۇنداق بولۇشى ئوت-كەن ئايلاردا ژۇقۇرىدىن ھەممە جايلارنى ئىسسىقلىق ئېنېرگىيە بىلەن بىر تۇتاش قام-دالمىغانلىقتىن سوغ كۈنلەردە خىلە قىينال-دۇق. شۇ سەۋەپلىك ئوقۇغۇچىلارنى بىر نەچچە قېتىم قىسقا ۋاقىتلىق تەتىلگە قويۇ-ۋېتىشكە مەجبۇر بولدۇق. بۇ ئارىلىقتا قازان-خانىنى ياساپ، جوندەپ لىتسېينى ئوز-مىز ئىسسىتىدىغان بولدۇق.

ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەرتىپ ئىنتىزامى توغرىلىق توختالغاندا، غالىيە سى-گىزبايېۋا مۇنداق دېدى:

- ياش ئەۋلادلارغا بىلىم بېرىش مەخسىت-دە تۈركىيە دۆلىتىدىن كەلگەن مۇئەللىم-لەر ھەر خىل قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ ئىشلەپ، تەلەپلەرنىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلار ياشلارنىڭ قەلبى-گە ئەدەپ - ئەخلاق، ئىمان، ئېتىقات، ۋە تەنپەرۋەرلىك، ئىنسانپەرۋەرلىك، سېخى-ساخاۋەتلىك تەربىيىلىرىنى سىڭدۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ.

ئوقۇغۇچىلار ياتاق، تاماق، ئوقۇش قۇرال-لىرى ۋە مەكتەپ فورمىلىرى بىلەن تەمىن-لىنىدۇ. تەرتىپ ئىنتىزامغا بويى سۇنماي-دىغان بالا بولسا، ... كۆرسىتىلىدۇ. ئۇلار يېڭى ... ئوقۇش-ئوقۇتۇش ئىشلىرىمىزنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ... ئالدىمىزغا ... بىلىملىك ... لارنىڭ كۆڭلىدىكىدەك قىلىپ ... ئوقۇش پۈتەرگەندە ... بىلىم بېرىپ چىقىشقا ... تىرىشىۋاتىمىز.

ئابدۇرۇشىت قاسىمى.

سۈرەتلەردە: 1. (ئوڭدىن سولغا) غالىيە سىگىزبايېۋا (ئىلمىي مۇدىر)، مۇرات كوكال، ئېرول ئاسلان، ئىبراھىم شىن (ئىلمىي مۇدىر)، ئوسمان كاپاكلى دەرسلەر ھەققىدە مۇزاكىرە قىلىشىۋاتىدۇ. 2. كومپيۇتېر ئۈگىنىۋاتقان ئوقۇش پۈتەرىش ئالدىدىكى قىزلار.

ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

1999 - يىلنىڭ بېشىدا قازاقىستاندا مۇ-ئەييەنلىكتىن كېيىن تۇنجى قېتىم ئاھالىنى ئۇ-مۇمىيۈزلۈك رويخەتكە ئېلىش بولۇپ ئوتىدۇ. بۇنىڭغا تەييارلىق كۆرۈش ئىشلىرى ئىككى يىل ئىلگىرى، يەنى ب م ت غا ئەزا ئەللەر

رويخەتكە ئېلىشقا تەييارلىق كۆرۈلمەكتە

2000 - يىلغىچە ئاھالىنىڭ بارلىق تاللا... رى توغرىلىق مەلۇمات ئېلىش ۋە سۇئىداق ئەخبارلاتنى خەلق ئارا جامائەتچىلىكنىڭ پاي-دىلىنىشىغا ھاۋالە قىلىشنى قارار قىلغاندا باش-لانغان ئىدى.

ئالدىن - ئالا بېرىلگەن باھالارغا قارىغاندا، بۇ كەڭ سىقىيالىق چارە - تەدبىر دۆلەت خەزىنىسىگە 35 مىللىيون دوللارغا توختايدى-كەن، ئەندى 15,6 مىللىيون قازاقىستانلىقنىڭ ھەر بىرىگە چىقىپ ھېساپلىغاندا ئۇ 2,5 دول-لاردىن ئارتۇق كېلىدۇ دېگەن سۆز.

بۇ پۈتۈنلەي ئاساسى قىسمى 60 مىڭ «سا-ناقچىلار» سېپىنىڭ ئەمگىكىگە سەرپ قىلى-نىدۇ. ستاتىستىكا مەھكىمىسىنىڭ خادىملىرى مەملىكەت ھاياتىدىكى بۇيۈك بەرگەن ئوز-گىرىشلەردىن پەيدا بولغان قىيىنچىلىقلارغا دۈچ كېلىدۇ. پروپىسكا (تىركەش) قانۇنى بېكار قىلىنغاندىن كېيىن ئەندى ئالدىغىلىرى-نىڭ دائىمىي ياشاۋاتقان ئاھالى توغرىلىق بىر پۈ-تۈن مەلۇمات ئېلىش قىيىن. شۇنداقلا ھەر خىل سودا - تىجارەت ئىشلىرى بىلەن يېقىن ۋە ژىراق چەت ئەللەرگە بېرىپ - كېلىپ تو-رىدىغانلارنى ئاھالىنى رويخەتكە ئېلىش ئىش-نى قاللىيەسىتلاشتۇرىدۇ.

لېكىن بەزى قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، ئاھا-لىنى ئۇمۇمىيۈزلۈك رويخەتكە ئېلىش ئىشىغا تەييارلىق چارە - تەدبىرلىرى ئۈزۈلسىز ئاشىدۇ. ئاھىيەلەرنىڭ، شەھەرلەرنىڭ، چوڭ يېزىلارنىڭ چېگارلىرى ئېنىقلاندى، رويخەتكە ئېلىش كارتىلىرى تەييارلاندى. بۇ كارتىلارغا ھەر بىر ئادەم توغرىسىدا بىر سوئالغا جاۋاپ بېرىشى كېرەك. ئۇلار تۇرۇشلۇق ئوي شارائىتى، ئىش بىلەن تەمىنلىنىشى ئوخشاش مۇئەممالارنىمۇ كۆزدە تۇتىدۇ.

يادىكار سابىتى.
ئالمۇتا.

ئاھالىغا مۇراجەئەت قىلدى

يېقىندا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىش-لار مىنىستىرلىكىنىڭ كوللېگىيەسى ئاھالىغا مۇراجەئەت ئېلان قىلدى. مەملىكەتنىڭ ئىجتىمائىي - سىياسىي ۋە ئىختىسادىي ھاياتىدا مۇھىم ئوزگىرىشلەر يۈز بېرىۋاتقان، دۆلەتنىڭ تىكلىنىش ۋە تېخىمۇ تەرەققىي ئېتىش ستراتې-گىيەسى بەلگۈلەنگەن ۋە بۇ ستراتېگىيەنى ئورۇنلاش يوللىرى ئېنىقلانغان، پارىخورلۇققا ۋە ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە، بارلىق جىنائىي ھەرىكەتلەرگە قارشى قەتئىي كۈرىشىشنىڭ ئې-نىق نىشانلىرى بىلەن ۋەزىپىلىرى بەلگۈلەن-گەن ھازىرقى ۋاقىتتا ھوقۇق قوغداش ئورگان-لىرى خادىملىرىنىڭ جەمىيەتكە ۋە ھەر بىر ئا-دەمگە نىسبەتەن ۋىجدانلىق ۋە پاك بولۇشى، ئاھالىنىڭ ھوقۇقلىرى بىلەن ئەركىنلىكلىرىنى ۋە قانۇنىي مەنپىيەتلىرىنى قوغداش ئۇلار پا-ئالىيىتىنىڭ نورمىسىغا ئايلىنىشى كېرەك.

مۇراجەئەتتە ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى ئوز سەپلىرىنىڭ تازىلىقىنى ساقلاش ھەققىدە غەمخورلۇق قىلىپ، نامۇناسىپ ئەخلاقى ۋە ھەر خىل قىلمىشلار بىلەن ئوزلىرىنىڭ قەدىر-قىممىتىنى يوقاتقان ۋە شەنىگە داغ چۈشەر-گەن شەخسلەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قەتئىي چارىلەرنى كورۈۋاتقانلىقى تەكىتلىنىدۇ. ئاخىر-قى ئىككى ژىل ئىچىدە 2377 خادىمنىڭ سەلبىي سەۋەپلەر بويىچە ئىشتىن بوشىتىلغان-لىقى ۋە پارىخورلۇق ھەم تاماگەرلىك جىنايەت-لىرى ئۈچۈن يۈزدىن ئوشۇق خادىمنىڭ جى-نائىي جاۋاپكەرلىككە جەلپ قىلىنغانلىقى بۇنىڭ ئىسپاتىدۇر.

مۇراجەئەتتە ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى قانچىلىك قەتئىي ھەرىكەت قىلمىسۇن، لېكىن ئاھالىنىڭ ئاكتىپ ياردىمىسىز بۇ ئىشنىڭ كوڭۈل-دىكىدەك ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقى ئالاھىدە تەكىتلىنىدۇ.

«... ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ ئۇ ياكى بۇ لاۋازىملىق شەخسلىرىنىڭ خىزمەت بابى-دىن سۇيىستىمال قىلمىشلىرى توغرىلىق بىزگە سىلەرنىڭ ئېنىق خەۋەرلىرىڭلار، ئۇلارنىڭ شەخسىنى ئېنىقلاشقا ئىمكانىيەت بېرىدىغان ھەر قانداق مەلۇماتلار كېرەك»، - دېيىلىدۇ مەزكۇر ھوججەتتە. ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى ئومۇمەن جەمىيەت ھاياتىغا يات كورۈنۈش-لەرگە، جىنايەتچىلىككە قارشى كۈرەشتە ئاھا-لىنىڭ يېقىندىن ياردەم بېرىشىنى زورۇر دەپ ھېساپلايدۇ، چۈنكى جىنائىي ئۇنسۇرلار ئىچ-كى ئىشلار ئورگانلارنىڭ كۈچى بىلەن قۇدرى-تىنى ياخشى بىلىدۇ، ئەندى ئاھالى بىلەن بىر سەپتە ھەرىكەت قىلغاندا، بۇ ناھايىتى چوڭ كۈچ بولىدۇ.

مۇراجەئەتتە مەملىكەت تىجارەتچىلىرىگە ئالاھىدە توختالغان بولۇپ: «ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىدىن چىققان ھارامتاماقلارنى «بې-قىشقا» خاتىمە بېرىش كېرەك. بىزگە ياردەم سوراپ مۇراجەئەت قىلغاندىلا مۇنداق پارى-خورلار يوقىتىلىدۇ»، - دېيىلگەن.

«بىز بارلىق ۋىجدانلىق ئادەملەرنى، دەپ تەكىتلىنىدۇ مۇراجەئەتتە، بىزگە ياشاشقا ۋە ئەم-گەك قىلىشقا، يېڭى جەمىيەت قۇرۇشقا كاشى-لا بولۇۋاتقان بارلىق سەلبىي ھادىسىلەرنى يوقىتىش ئۈچۈن مۇرەسسەسىز قەتئىي كۈرەش ئېلىپ بېرىشقا چاقىرىمىز».

يادىكار سابىتى.

ئادەم ۋە قانۇن

جىنائىي ئىشلارغا قارشى كۈرەش سۇسلاشتۇرۇلمايدۇ

يېقىندا ئالمۇتا ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ كرىمىنال پولىتسىيەسى خىز-مىتىنىڭ پائالىيىتى ھەققىدە مەتبۇئات كونفې-رېنسىيەسى بولدى. ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىش-لار باشقارمىسى مەتبۇئات مەركىزىنىڭ باشلى-غى مىلىتسىيە مايورى ئەخمەتجان مەمەتوۋ ھو-قۇق قوغداش ئورگانلىرى خادىملىرىنىڭ ئاممى-ۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرى خادىملىرى بى-لەن بولغان بۇ ئۇچرىشىشنى قىسقىچە كىرىش سوزبىلەن ئېچىپ، ئاندىن، ئالمۇتا ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسى باشلىقىنىڭ ۋەزىپى-سىنى ئورۇنلىغۇچى، مىلىتسىيە پولكوۋنىكى مىخائىل كوپىسوۋقا سوز بەردى.

پولكوۋنىك مىخائىل كوپىسوۋ ئالمۇتا ۋىلايى-تىدە 1997 - ژىلى يۈز بەرگەن جىنائىي ئىش-لار ۋە ئۇلارغا قارشى كۈرىشىش ئەھۋالىنىڭ ستاتىستىكا مەلۇماتلىرىغا قىسقىچە تەھلىل بەر-دى. 1997 - ژىلى ۋىلايەتتە 9567 جىنايەت رويخەتكە ئېلىنغان بولۇپ، بۇ 1996 - ژىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئۇنداق جىنايەتلەر 9,2 پروتسېنتقا ئازايغان.

بۇنىڭدىن بىر ژىل ئىلگىرى قۇرۇلغان دۆلەت تەرگەۋ كومىتېتى (دت ك) ئورنى-نى ئاقلالمىغانلىقىدىن 1997 - ژىلنىڭ ئاخى-رىدا دۆلەت رەھبىرىنىڭ پەرمانى بىلەن تار-قىتىلىپ، ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىغا قوشۇۋې-تىلدى. ئەندى بۇنىڭ نەتىجىسىدە ھازىرقى ۋاقىتتا كرىمىنال پولىتسىيەسى خىزمىتى بار-لىق ئېغىر جىنايەتلەرنى ئىزدەش ۋە پاش قى-لىش بىلەن شۇغۇللانماقتا. ئۇيۇشقان جىنايەت-چىلىككە قارشى كۈرىشىش بويىچە باشقارما قۇ-رۇلۇپ ئۇنىڭغا جىنائىي توپلارنى ئىزدەش ۋە تارقىتىۋېتىش، شۇنداقلا ئالمۇتا ۋىلايىتى تە-ۋەسىدە ھەرىكەت قىلىۋاتقان جىنائىي گۇرۇھ-لارنىڭ لىدېرلىرى بىلەن ئابرويلۇق ئادەملە-رنىڭ پائالىيەتلىرىگە خاتىمە بېرىش ۋەزىپى-سى ژۈكلەنگەن.

خوددى ئىلگەرىكىدەكلا، تالغىر، ئەمگەكچى-قازاق، خەشكىلەڭ ناھىيەلىرى ۋە تالدىقورغان شەھىرى جىنائىي ئىشلار باشقىلارغا نىسبە-تەن ئورغۇن سادىر بولىدىغان جايلار پېتىچە قېلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر ۋە پانفىلوۋ ناھىيەلىرىدە خوۋۇپلۇق جىنائىي ھەرىكەتلەر - قاتىللىق 2 ھەسسە، ئەندى ئىچىلى شەھىرىدە 80 پروت-سېنتقا، ئىلى ناھىيەسىدە 8,7 پروتسېنتقا، جام-بۇل ناھىيەسىدە 35,7 پروتسېنتقا كوپەيگەن. ئالمۇتا ۋىلايىتىدە مال ئوغرىلاش ئەڭ جىد-دىي مۇئەممالارنىڭ بىرى بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. ۋىلايەتتە ئوتكەن ژىل ئىچىدە 1633 قېتىم مال ئوغرىلاش جىنائىتى رويخەتكە ئېلىنغان. مەسىلەن، كېربۇلاق ناھىيەسىدە د. بايغۇپانوۋ رەھبەرلىكىدىكى تورت ئادەمدىن ئىبارەت جى-نائىي توپ قولغا ئېلىندى.

1997 - ژىلى 16 - ئاپرېلدىن 17 - ئاپرېل-غا ئوتەر كېچىسى ساۋىلنوۋلار ئائىلىسىنىڭ تورت ئەزاسى ئولتۈرۈلگەن. مەزكۇر جىنايەت بىر ئاي ئىچىدە پاش قىلىنىپ، قاتىللار ئارقا-لىق شەھىرىدىن قولغا ئېلىندى. بۇ قاتىللىق جىنائىي ئىش سوتتا قارالغاندىن كېيىن جىنا-يەتچىلەر ئېتىلىشقا ھوكۇم قىلىندى.

خەشكىلەڭ ۋە جامبۇل ناھىيەلىرىنىڭ تەۋە-سىدە بىر قاتار جىنايەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇر-غان جىنائىي توپلارنىڭ بىر نەچچە لىدېرى قولغا ئېلىندى. ئۇلاردىن ئىككى تاپانچا، 2 گرا-ناتا، 2 ئوۋچىلىق مىلتىقى، ھەر خىل پىچاقلار، ناركوتىكىلار مۇسادىرە قىلىندى.

شۇنىڭدىن كېيىن سوزگە چىققان ئالمۇتا ۋى-لايىتى ئىچكى ئىشلار باشقارمىسى كرىمىنال پولىتسىيەسى خىزمىتىنىڭ باشلىقى، مىلىتسىيە پولكوۋنىكى ئۇرلان قارابېكوۋ كرىمىنال پولىت-سىيەسىنىڭ پائالىيىتىگە قىسقىچە توختالدى. ئۇ جامائەتچىلىك ئارىسىدا چوڭ ئىنكاسلارغا ئىگە بولغان بىر قاتار ئېغىر جىنايەتلەرنىڭ پاش قىلىنغانلىقى توغرىلىق سوزلەپ بەردى.

مەسىلەن، بېيىل 7 - فېۋرال كۈنى 1969 - ژىلى تۇغۇلغان م.ب. ئاسىلبېكوۋ قولغا ئېلىن-دى. ئۇ 1994 - ژىلى 23 - مايدا ئالمۇتا تۇر-غۇنى ن.س. كېنسبۇرگنى ئولتەرگەنلىكى ئۈ-چۈن ئىزدىلىۋاتاتتى. م. ئاسىلبېكوۋ ن.س. كېن-سبۇرگنى ئوغرىلاپ كېتىپ، بۇنىڭ بەدىلىگە 10 مىڭ ئا ق ش دوللىرىنى ئالغاندىن كېيىن ئۇنى ئېسىپ ئولتەرگەن. قولغا ئېلىش ۋاقتىدا جىنايەتچى قۇراللىق قارشىلىق كورسەتكەن. ئۇنىڭدىن ماركولىن سىستېمىسىدىكى تاپانچا ۋە 3119 دانە ئوق مۇسادىرە قىلىندى.

بېيىل يانۋاردا 1970 - ژىلى تۇغۇلغان ئى. د. ئەبدىبېكوۋ يولباشچىلىقىدىكى 9 ئادەم-دىن ئىبارەت جىنائىي باندا پاش قىلىنىپ يو-قىتىلدى. جىنايەتچىلەردىن مىلىتسىيە خادىملى-رىنىڭ كىيىمى، ئاۋتوترانسپورت، ھەر خىل قۇ-رال - ياراقلار، ئالتۇن بۇيۇملار ۋە باشقا نەرسى-لەر مۇسادىرە قىلىندى.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە پولكوۋنىكلار م. كوپىسوۋ بىلەن ن. قارابېكوۋ ژۇرنالىستلار-نىڭ كوپلىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

بىزنىڭ سوھبەت

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئايرىم ياشلىرىمىزنىڭ ئۆزگە دىنلارغا چوقۇنۇپ ژۈرگەنلىكى خوسۇسىدىكى پاراڭلار تېز ـ تېزلا قۇلاققا چېلىقىدىغان بولۇپ قالدى. نېمە ئۈچۈن بۇ خىل ھادىسىلەر سادىر بولىۋاتىدۇ؟ ئۇنىڭ ئاساسى سەۋەپلىرى نېمىدە؟ مۇخبىرىمىز ئابدۇخالىق ماخمۇت شۇ كەبى سوئاللار ئەتراپىدا ھەم دىنىي، ھەم ئىلمىي جەھەتتىن خەۋىرى بار تالغىر ناھىيەسى بېساغاچ (دزېرژىنسكىي) يېزىسىنىڭ ئىمامى ئابدىكېرىم ئىبراھىم ئوغلى بىلەن سوھبەتلەشكەن ئىدى. تۆۋەندە شۇ سوھبەت بىلەن تونۇشسىلەر.

- ئابدىكېرىم ئاكا، ھەممىمىزگە ئايانكى، مەملىكىتىمىز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن مۇقەددەس دىنىمىز ـ ئىسلامنىڭ قايتىدىن ئۆز ئەسلىگە كېلىشى ئۈچۈن كەڭ ئىمكانىيەتلەر يارىتىلدى. ئىسلامغا كەڭ يول ئېچىلىش بىلەن تەڭ جايلاردا غەيرىي دىنلارنى ماختاپ، ئۇنىڭغا دەۋەت قىلغۇچىلارمۇ سېزىلەرلىك دەرىجىدە كۆپىيىپ كېتىپ باردى. ئۇلارنى ئەگەشكۈچىلەرمۇ يوق ئەمەس. سىز ئىماملىق سۈپىتىڭىز بىلەن بۇ ھادىسىگە قانداق باھا بەرگەن بولاتتىڭىز؟

دىندىن كەچكەنلىك مىللەتتىن كەچكەنلىكتۇر

- بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم.

بۇ ھەقتە ئاللا تائالا قۇرئان كەرىمنىڭ 4. پارىسى «لەن تەنالۇ» سۈرىسىنىڭ 99 ـ ئايىتىدە ئۆز بەندىلىرىگە: «ئى مومىنلەر، ئەگەر سىلەر ئەھلى كىتاپتىن بىر گۇرۇھقا (ناسارا ۋە يەھۇدىيلەردىن ئاگاھلاندۇرىدۇ) ئىتائەت قىلساڭلار، مومىن بولغىنىڭلاردىن كېيىن ئۇلار سىلەرنى كاپىر قىلىپ قويىدۇ» دەپ، بېشارەت قىلىدۇ. مانا شۇ بېشارەتنىڭ ئۆزىلا ئاللا تائالانىڭ مىڭ ژىللاردىن كېيىن يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان ئۆزگىرىشلەرنى بىلىش قۇدرىتىنى ئىسپاتلاپ بەرمەمدۇ؟ ئەپسۇسكى، ئاللانىڭ ھېچ بىر تەڭدىشى يوق قۇدرىتى ئىكەنلىگىگە ئىشەنمەيدىغان ياكى شەك كەلتۈرىدىغانلار ساناقلىق بولسىمۇ تېخىچە مەۋجۇت. بۇ ئۇنداقلاردا تۈنۈگۈن ياكى بۈگۈنلا شەكىللەنگەن كۆز قاراش ئەمەس. كوممۇنىستلار ھۆكۈمرانلىق قىلغان يەتمىش نەچچە ژىل ئىچىدە دىنىمىزغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان تەشۋىقات ـ تەرغىبات ئىشلىرى تېخى يادىمىزدىن چىققىنىدەك بولغىنى يوق. يەرلىك تەشۋىقاتچىلار، ئەخبارات ۋاستىلىرىدا مۇقەددەس ئىسلام دىنىمىز، ئۇنىڭغا ئېتىقات قىلغۇچىلارغا قارشى نېمىلەر يېزىلمىدى، ئېيتىلمىدى؟

خىتايلاردا «يالغان سۆزنى ئەللىك قېتىم تەكرارلىساڭ، راستقا ئايلىنىدۇ» دېگەن گەپ بار. شۇنىڭغا ئوخشاش «دىن ـ ئەپيۇن» دېگەن سۆز پارتىيە دەۋرىدە ئەللىك ئەمەس، ئەللىك مىڭ قېتىم تەكرارلانغان بولسا ھەجەپ ئەمەس. بۇ سۆزلەرنىڭ ياشلىرىمىزنىڭ قەلبىگە ئورنۇشۇپ قالغانلىقىمۇ ئېھتىمالدىن ژىراق ئەمەس. ئىككىنچى تەرەپتىن ئېلىپ قارىغاندا، كوممۇنىستلار دەۋرىدە تۇغۇلۇپ، شارائىتقا بولا مەسچىت كۆرمىگەن، ھەتتا ئانا تىلىدا ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولمىغان ئاتا ـ ئانىلار ئۆزلىرى دىنىي چۈشەنچىگە ئىگە بولمىغان ھالدا بالىلىرىغا، نەۋرە، چەۋرىلىرىگە قانداق تەلىم بېرەلىسۇن؟ مانا شۇ كەبى سەۋەپلەرگە كۆرە ئىسلام تەلىماتىدىن مۇتلەق خەۋىرى، مىللىي غۇرۇرى يوق ئايرىم ياشلىرىمىز ئاتا ئەھلى دىن ۋەكىللىرىنىڭ ئاھالى ئارىسىدىكى دەۋەتكارلىقى، چىرايلىق، سىلىق ـ سىپايە سۆزلىرى، ھەقسىز بېرىلىدىغان كۆركەم كىتاپلىرى، كېرەك بولسا ماددىي ياردەم بېرىلىشلىرىگە قىزىقىپ ئۆزگە دىنلارغا ئۆتۈپ كېتىپ بارىدۇ، دەپ ئويلايمەن.

- سىزچە، ئىسلام دىنىنىڭ باشقا دىنلاردىن ئەڭ خاراكتېرلىق پەرقى نېمىدە؟

- ئۇنىڭ پاك دىن ئىكەنلىگىدە. باشقا تەرەپلىرىنى ئېيتمىغاننىڭ ئۆزىدە ناماز ئوقۇغان كىشىنىڭ بىر كۈندە بەش قېتىم تازىلىنىپ تۇرىشىنىلا كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ھەرقانداق كىشى ئىسلام دىنىمىزنىڭ نە قەدەر پاكلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ، دەپ ئويلايمەن.

- ئەگەر مالال كەلمىسە، شۇ پاك دىنىمىزنىڭ يەنىمۇ رىۋاج تېپىشى يولىدا شەخسەن ئۆزىڭىز قانداق ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتىسىز؟ شۇ ھەقتە توختىلىپ ئۆتسىڭىز؟

- ئادەم ئۆزى خۇسۇسىدا بىر نەرسە دېيىش قىيىن. شۇنداق بولسىمۇ ئېيتىشىمىز كېرەك، يېزىمىزدا مەسچىت ئېچىلىش بىلەن مەكتەپ يېشىدىكى ئونلاپ ژىگىت قىزلارنى بۇ يەرگە جەلىپ قىلىپ، دىنىي تەلىم بېرىپ ساۋاتىنى چىقاردىم. ئالدى قۇرئان ئوقۇش دەرىجىسىگە يەتتى. كېيىنكى بىر ژىل ئىچىدە مەسچىتىمىزنى قايتىدىن ياساش قولغا ئېلىنىش بىلەن ئوقۇش توختاپ قالدى. خۇدا خالىسا، يېقىن ئارىدا مەسچىتىمىز پۈتىدۇ ۋە ئوقۇش داۋام قىلىدۇ. شۇنىمۇ قىستۇرۇپ كېتەيكى، يېزىدىكى مەكتىۋىمىزدە 1200 دەك ئوقۇغۇچى بار. ئۇلارنىڭ ئاساسى مۇسۇلمان پەرزەنتلىرى. ئۇلاردىن مەسچىتكە كېلىدىغانلىرى ئونلاپلا بالىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇنى نەزەردە تۇتۇپ مەن ئەندى مەكتەپ مەمۇرىيىتى بىلەن كېلىشىپ، ئۇلارنىڭ تەربىيە سائاتلىرىدا ئىسلام دىنى، ئەخلاقىدىن تەلىم ـ تەربىيە بېرىشنى پىلانلاشتۇرۇۋاتىمەن.

- ئابدىكېرىم ئاكا، غەيرىي دىنغا ئۆتۈپ كەتكەن مۇسۇلمان پەرزەندى ۋاپات قىلسا، ئۇنىڭ دەپنە مەراسىمى قانداق ئۆتكۈزۈلىدۇ؟

- مەنمۇ ھازىرغىچە بۇنداق مۇسىبەتنىڭ شاھىدى بولمىدىم، ئىنشا ئاللا. بىراق، نېمە بولغاندىمۇ ھازىرقى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار پەرزەنتلىرىمىزنى ھەر بالاغا گىرىپتار قىلىشى مۇمكىن. ئېيتايلۇق، ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن غەيرىي دىننى قوبۇل قىلغان كىمدۇر ۋاپات قىلدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭدىن كېيىن قالغانلارنىڭ ھالى نېمە چەككۈلۈك؟ تەساۋۇر قىلىپ كۆرۈڭ، نامىزى چۈشۈرۈلمىگەن مۇردا ساندۇققا سېلىنىپ، ئەجداتلىرى ياتقان مۇسۇلمان قەبرىستانلىقىغا ئەمەس، ئۆزگىلەرنىڭكىگە كېتىپ بارىدۇ. بۇ ئۇنىڭ ئېگىلىرى ئۈچۈن تىرىك ئۆلۈم دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن ھاۋايى ـ ھەۋەس بىلەن بۈگۈنكى كۈنىمىزنىلا ئەمەس، ئاخىرەتنىمۇ ئويلاپ ياشايلى، دېمەكچىمەن.

يەنە بىر ئېيتمىسا بولمايدىغان گەپ بار. ئۇ بولسىمۇ دىنىدىن كەچكەنلىك مىللىتىدىن يەنى ۋەتىنى، ئۇنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتى، كېلەچىگىدىن ۋاز كەچكەنلىك بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بۇنداق ئادەملەرنى بىز مىللىي مۇرتەد، دەيمىز.

ئاخىرىدا دەيدىغىنىم، ۋەتىنىمىز، خەلقىمىزنىڭ كېلەچىگى، شەنىنى ئويلىساق، ھەممىمىز بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ نادان ياشلىرىمىزنىڭ مۇرتەدلىككە كىرىپ كەتمەسلىگى ئۈچۈن قولىمىزدىن كەلگەن بارچە ئىشلارنى قىلايلى.

ئىنسان ۋە ئىمان

ئىسلام تەلىماتىنىڭ ماھىيەتلىرى

مەلۇمكى، «دىن ـ ئەپيۇن» دېگەن تەرغىباتنى ئالغا سۈرۈپ كەلگەن كوممۇنىستىك ئېتىقاتنىڭ زەرداۋى بىلەن يەتمىش ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىت ئىچىدە مۇقەددەس ئىسلام دىنىمىزنىڭ بەركامالىلىقىغا شەك ـ شۈبھە بىلەن قاراشلارمۇ پەيدا بولدى.

مانا، كېيىنكى ژىللاردا بۇ ساھادا مەخسۇس ئالىي بىلىمگە ئىگە، ئىسلام تەلىماتىنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى ئاممىغا يەتكۈزۈپ بېرىشكە لاياقەتلىك دىنىي زاتلىرىمىزنىڭ يېتىلىپ چىقىۋاتقانلىقى ھەممىنى خوشال قىلماقتا. ئەنە شۇلارنىڭ بىرى، گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە پات ـ پات ماقالىلىرى بېسىلىپ كېلىۋاتقان مىسىر ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ شەرىئەت ۋە قانۇن فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ ئىسلام دىنى قائىدە ـ قانۇنىيەتلىرى ھەققىدە مۇخبىرىمىز بىلەن ئۆتكۈزگەن نۆۋەتتىكى سوھبىتىنى گېزىتخانلىرىمىزغا تەقدىم قىلىۋاتىمىز.

- ئاللا تائالا ئۆزى ئەزىز ياراتقان مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئۆز ۋەتىنىدە باسقۇنچى كاپىرلار تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنىپ، ئاسارەتتە ياشاۋاتقانلىقى ئاللاغا مەلۇم. ئۇ دەرت ـ كۈلپەتلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇلار ھەر نەپەسىدە ئاللادىن راپاۋەت تىلەپ كېلىۋاتىدۇ. سوھبىتىمىزنى ئەنە شۇنىڭدىن باشلىساق؟

- ئادەتتە ئىنسانچىلىقتا بەزىلەر خاتىرجەم، پاراۋەن تۇرمۇش كەچۈرۈپ، جاپا ـ كۈلپەتلەرگە دۇچ كەلمىگىنىدە ئاللانى ياد ئېيتىپ تۇرۇشتىن چەتنەپ، ئۇنىڭ قىلىۋاتقان ئىلتىپاتلىرىغا شۈكرى ۋە مىننەتدارلىق قىلىشنى ئويلىرىدىن چىقىرىپ قويىدۇ. ئامما بېشىغا كۈن چۈشكىنىدە بۇ ئېغىرچىلىقلارنى يېڭىشقا ئاللادىن مەدەت، شاپائەت تىلەپ ئۇنىڭغا سېغىنىشقا باشلايدۇ. شۇندا ئاللا ئۇلارنىڭ تىلەكلىرىنى دەررۇ ئىجاۋەت قىلمىسا نارازىلىقلىرىنى ئىپادىلەپ، ئاللا بىزنىڭ بۇ ھالىمىزنى كۆرمەمدۇ؟ بىزنىڭ مۇناجىتلىرىمىزنى ئاڭلاپ، بىزنى نىجاتلىققا چىقارمامدۇ؟ دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى قىلىشقا ئالدىرايدۇ. ئاللا ئىنسانلاردىكى بۇ خىل ئاجىزلىق خىسلەتلەرنى مۇنداق ئىپادىلىگەن: «ئىنسان ھەقىقەتەن چىدامسىز يارىتىلدى. ئۇنىڭغا بىرەر كۆڭۈلسىزلىك يەتسە زارلانغۇچىدۇر. بىرەر ياخشىلىق يېتىدىكەن بېخىللىق قىلغۇچىدۇر. پەقەت نامازغا ھەمىشە رىيا قىلغۇچىلار بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر» (مائارىج سۈرىسى 5 ـ ئايەت).

بۇ دۇنيا سەۋەپ دۇنياسى. ئۇنىڭدا ئۆز تەغدىرى ئۈچۈن ھارماي تىرىشقانلار مەخسىتىنى روياپقا چىقىرىدۇ. ئەكسىچە بولغانلار ئۆز نەسىۋىلىرىدىن بەھرىمەن بولالمايدۇ. شۇڭا ئاللا قۇرئاندىكى نەجىم سۈرىسى 39 ـ ئايىتىدە «ئىنسان پەقەت ئۆزى ئىشلىگەن نەرسىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرىدۇ» دەيدۇ. قۇرئاندىكى بۇ تەۋەككۈلنىڭ مەنىسى سەۋەپ قىلماستىن ئاللانىڭ ئىلتىپاتىغا يۆنىلىۋېلىش ئەمەس، قولدىن كېلىشىچە ئىنتىلىپ، يېتەرلىك سەۋەپلەرنى قىلىش بىلەن بىر ئاللانىڭ ياردىمىگە يۆلىنىش دېگەنلىكتۇر. ئاللاغا ئېتىقات قىلمىغان كىشى نىجات تاپالمىغىنىدەك، ئاللاغا يۆلىنىۋېلىپ، سەۋەپ قىلمىغان كىشىمۇ نىجات تاپالمايدۇ.

بىز، ئاللا بىزگە نېمە ئۈچۈن راپاۋەت قىلمايدۇ؟ دەپ سوئال سوراشتىن ئىلگىرى ئالدى بىلەن بىز ئۆزىمىزگە ھەقىقىي مومىن مۇسۇلمانلار شەنىگە لايىق بولۇپ ژۈرۈۋاتىمىزمۇ؟ نېمە يېتەرسىزلىك ئەيىپلىرىنى ئۆتكۈزۈپ كېلىۋاتىمىز دېگەن سوئاللارنى قويۇپ، چوڭقۇر ئويلىنىشىمىز لازىم. بىزمۇ مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى كىشىلەردەك، ھېچ بولمىغاندا ئۇلارنىڭ دەۋرىگە يېقىن بولغان كېيىنكى ئەسىرلەردىكى كىشىلەردەك پاك ۋە ئاللا يولىدا چىن ئېتىقاتى بىلەن ئىبادەت قىلىدىغان كىشىلەردەك ياشايلىچۇ. شۇ ۋاقىتتا ئاللانىڭ يەر يۈزىدىكى ئەزىز، ئەركىن بەندە مۇسۇلمانلىرى لاياقىتىگە ئېرىشەلەيمىز. بىزدىن بۇرۇن ئۆتكەن ئەجداتلار ئەنە شۇنداق بولغان. تارىخ بۇنىڭغا گۇۋا. ئاللا قۇرئاندا «ھەر قانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلىق ياكى يامانلىق تەرەپكە ئۆزگەرتمىگىچە ئاللا ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تەرزىنى ئۆزگەرتمەيدۇ» (رەئد سۈرىسى، 11 ـ ئايەت) دەيدۇ. «ئۈمۈتسىز شەيتان» دەپ دانالىرىمىز بىكار ئېيتمىغان. ئۈمۈتسىزلىك ئادەمنى چىرىتىدۇ. ئۈمۈت ئىستىقبال ۋە ئىستىقلالىيەتنىڭ كاپالىتى. شۇڭلاشقا ئاللانىڭ ياردىمىدىن ھەر ۋاقىت ئۈمۈتۋار بولۇش كېرەك.

- بەزى تەقۋادار موللىلىرىمىز، ئۆزلىرىنى ئىسلام شەرىئىتىدە ئەقىلدار قىلىپ كۆرسەتكىسى كېلىدىغان ئايرىم شەخسلەر ناماز ئوقۇمايدىغان، ھاراق ئىچىدىغان، غەيرىي مىللەت كىشىلىرى بىلەن ئائىلە قۇرۇپ ياشاۋاتقانلارنى كاپىر ياكى مۇناپىق دەپ تەرغىپ قىلىشىدۇ. بۇ ئەھۋال جامائەتچىلىك ئارىسىدىمۇ ھەر خىل تالاش پىكىرلەرنى تۇغدۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئىسلام نەزىرىدە توغرىمۇ؟

- ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسى ئەقىدىلىرىگە ـ ياراتقۇچى ئاللاغا، مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا، ئاللانىڭ كىتاپلىرىغا، پەرىشتەلەرگە، قىيامەت كۈنىگە ۋە ياخشى ـ يامانلىق ئاللانىڭ قۇدرىتى بىلەن بولۇشىغا ئىمان كەلتۈرگەن ھەر قانداق كىشى مۇسۇلمان سانىلىدۇ. بۇ سۈپەت مۇسۇلمانلارنى كاپىر دېيىش توغرا ئەمەس. ئىسلام دىنى نەزىرىدە بىرسى يەنە بىرسىنى ئورۇنسىز كاپىر دېسە، ئۇ دېگۈچى كىشىنىڭ ئۆزى كاپىر بولىدۇ. كاپىر سۆزى ئىسلام دىنى تەلىماتىدا مۇسۇلمانچىلىقتىن چىققان ئادەمگە، ياكى ئومرىدە مۇسۇلمان بولمىغان كىشىلەرگە قوللىنىلىدۇ. ژۇقۇرىدا ئېيتىلغان ئاساسى ئەقىدىلەرگە چىن ئىمانى بىلەن ئېرىلگەن كىشىلەر نامازنى ئوقۇمىسىمۇ، ھاراق ئىچسىمۇ كاپىر بولۇپ كەتمەيدۇ. پەقەت ئاللانى تونۇماي، ئۇنىڭ ھۆكۈمىگە بەجا كەلتۈرمىگەن بولسا كاپىر بولىدۇ.

مۇناپىق سۆزى ئىسلام ئىستىلاھى بويىچە ئېغىزىدا ئۆزىنى مۇسۇلمان دەپ، قەلبىدە ئىسلام دىنىغا ئىشەنمىگەن كىشىگە ئىشلىتىلىدۇ. ھازىرقى ئەسىرىمىزدە مۇنداق كىشىلەر ئاز ئەمەس. لېكىن كىشىلەرنىڭ ئىچكى ئېتىقاتىنى بىلمەي تۇرۇپ ئۇلارنى قاپقارىسىغا مۇناپىق ياكى كاپىرغا جورۇۋېتىش مۇۋاپىق ئەمەس.

ھاراق ئىچىش، ھاراقكەشلىك ئىسلام دىنىدا قەتئىي مەنئىي قىلىنىدىغان گۇناھلارنىڭ بىرى. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەبىرى بىلەن پۈتۈن نىجىسلارنىڭ، پەسكەشلىكلەرنىڭ ئانىسى دەپ سۈپەتلەنگەن. ئۇ ئەخلاقسىزلىقلارغا يول ئاچىدىغان بىردىن بىر قەبىھ نەرسىدۇر. ئەرەپ تىلىدا ھاراقنى خەمرى دەپ ئاتايدۇ. ئۇ سۆز كىشىلەرنى ئازدۇرغۇچى، ئەقلىنى زەيىپلەشتۈرگۈچى دېگەن مەنانى بىلدۈرىدۇ. ھەر قانداق كىشىگە ئايانكى، جەمئىيەتتە يۈز بېرىدىغان ئالدامچىلىق، بۇلاڭچىلىق، قاتىللىق، بۇزۇقچىلىق، ئوغۇرلۇق، بالىلارنىڭ ژېتىم قېلىشى، ئاتا ـ ئانىلىرىنى قاخشىتىش، يۇرت ـ جامائەتنىڭ نەپرىتىگە ئۇچراش ئوخشاش ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە بىر تەرەپتىن شۇ ھاراق سەۋەپچى بولىدۇ. ئەمەلىي رېئاللىقتا ۋە ئۆتمۈشكە نەزەر سالساقمۇ ھاراقنىڭ ئورغۇنلىغان تالانتلىق ئالىم، ئەدىپ ۋە زىيالىلارنى نابۇت قىلغانلىقىنى، بەزىلەرنىڭ شۇ ھاراقنىڭ ئازدۇرۇشىدىن ئۆز غايە، پىلانلىرىنى يوقىتىپ قويغانلىقىنى كۆرىمىز. ئادەمنى مەس قىلىدىغان ھاراق سۈپەت ئىچىملىكلەرنىڭ ھەممىسى ھاراقنىڭ قاتارىدا سانىلىدۇ. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن «ھەر قانداق مەس قىلىدىغان نەرسە ھارامدۇر».

- مۇقەددەس دىنىمىز، بەرھەق پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ شەنىگە داغ چۈشۈرۈپ، شۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ غەيرىي مەخسەتلىرىنى ئالغا سۈرگۈچىلەر پەيغەمبىرىمىزنى كۆپ نىكاللىق بولغىنى ئۈچۈن ئەيىپلەپ، ئۇنىڭ نامىغا ھەرخىل يارىماس پىكىرلەرنى تۇغدۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىشىدۇ. ھالبۇكى ھازىرقى بىز ياشاۋاتقان جۇمھۇرىيىتىمىزدە كۆپ نىكاللىق بولۇشقا چەك قويۇلماسلىقىمۇ ئېيتىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەسلىدە كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ئىسلام شەرىئىتى قانۇنلىرى بىلەن ماسلىشامدۇ؟

- پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلگەندىن كېيىن ئىسلام شەرىئىتىدە زىنا، پاھىشە قىلىش، ئاياللارنى مال ـ مۈلۈك ئورنىدا كۆرۈش، قۇل قىلىپ سېتىشلارنى قەتئىي مەنئىي قىلىپ، ئەرەپلەردە كەڭ تارالغان كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش مەسىلىسىنى مۇتلەق ھارام قىلماستىن، بەلكى ئۇنىڭغا مەلۇم قائىدە ـ تەرتىپلەرنى بەلگۈلىدى. ئۇ بولسىمۇ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ئېھتىياجى تۇغۇلغاندا، ماددىي ئەھۋالى يار بەرسە بىردىن تۆرتكىچە ئاياللىنى نىكادا تۇتۇشقا رۇخسەت قىلىنىشىدۇر. كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنىڭ شەرتى: ماددىي ۋە مەنىۋىي جەھەتلەردە خوتۇنلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئىمكانىيەتنىڭ بولۇشى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بارلىق ئىشلاردا ئادىللىق قىلىش، ھەممىسىگە ئوخشاش مۇناسىۋەتتە بولۇشتىن ئىبارەت. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ «ئۆزەڭلار ياقتۇرىدىغان ئاياللاردىن ئىككىنى، ئۈچىنى ۋە تۆرتىنى ئېلىشىڭلارغا بولىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولالماسلىقىڭلاردىن قورقساڭلار، بىر خوتۇن بىلەن كۇپايىلىنىسەڭلار بولىدۇ» (نىسا سۈرىسى، 3 ـ ئايەت)

مۇھەممەت ئەلى سابۇنى ئۆزىنىڭ «ئەھكام ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى» ناملىق كىتاۋىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ «ھەر قانداق ئىنساننىڭ بىلىشى ۋە ئىختىدارىنىڭ يېتىشىچە ئەمەل قىلىشى كېرەك بولغان كەسكىن ھەقىقەت شۇكى، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش ئىسلام دىنىنىڭ ئەۋزەللىكلىرىدىن بىرىدۇر. جەمئىيەتتە ھەل قىلىنىشى قىيىن ئەڭ مۇرەككەپ مەسىلىلەرنى ئىسلام دىنىنىڭ موشۇ قانۇنلىرىغا سۈيىنىش ئارقىلىقلا ھەل قىلغىلى بولىدۇ» جەمئىيەت ئىسلام نەزىرىدە تارازىغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنىڭ ھەر ئىككى تەرىپى باراۋەر ئۆلچەمدە بولۇشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. تارازىنىڭ بىر تەرىپى ئەرلەر، يەنە بىر تەرىپى بولسا ئاياللارنى تەشكىل قىلىدۇ. ئاياللارنىڭ سان نىسبىتى ئەرلەردىن نەچچە ھەسسە كۆپ بولۇپ كېتىپ، تارازىنىڭ تەڭپۇڭلىقى يوقالغاندا بۇ مۇرەككەپ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ ئاياللارنى جىسمانىي تۇرمۇش قانائىتىدىن ۋە ئانا بولۇش نېئمىتىدىن مەھرۇم قىلىپ قويۇش كېرەكمۇ؟ ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ياۋروپادا ئاياللارنىڭ سان نىسبىتى ئەرلەرنىڭكىدىن خېلىلا كۆپ مىقداردا بولۇپ قالغىنىدا يۈز بەرگەن پاھىشە ۋە رەزىللىك يوللىرىنى نېمە ئارقىلىق توساشقا بولار ئىدى؟ جەمئىيەتنىڭ پاكلىقىنى ساقلاپ قېلىشتا ئاياللارنى ئۆزىگە بىلگەن سەنەمگە ئۇسسۇل ئوينىشىغا قويۇپ بېرىش كېرەكمىدى. ياكى ئىسلام شەرىئىتى قانۇنلىرىغا ئائىت ئۇلارنىڭ بىر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، ئابرۇيلۇق ياشىشىنى ئەۋزەلمىدى؟ خرىستىيان دىنىنىڭ تەلىماتىغا ئاساسلىنىپ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى مەنئىي قىلىپ كەلگەن گېرمانىيەدە 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن جەمئىيەتتىكى يۈز بەرگەن پاھىشىۋازلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ھېچ قانداق چارە تاپالماي، ئاياللارنى بۇ يولدىن توساش، ئاتىسىز بالىلارنى تاشلىۋېتىش ئىقىمىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئىسلام دىنىدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا يول قويۇش قانۇنىنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولغان.

گېرمانىيە دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئايال ئوقۇتقۇچىسى دوكتور م. ج مۇنداق دەپ يازغان: «گېرمانىيە ئاياللىرىنىڭ مۇشكۇلاتلىرىنى ھەل قىلىشنىڭ بىردىن ـ بىر يولى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا يول قويۇشتۇر. مەن يارىملىق بىر ئەر كىشىگە ئون ئايالنىڭ خوتۇن بولۇشىنى، يارامسىز بىر ئەرنىڭ بىرلا خوتۇنى بولۇشىدىن ئەۋزەل بىلىمەن. بۇ مېنىڭ يالغۇز كۆز قارىشىم ئەمەس. بەلكى پۈتكۈل گېرمانىيە ئاياللىرىنىڭ بىردەك قارىشى.

ئىسلام دىنى بۇ مۇشكۇلاتنى ئەڭ مۇناسىپ، توغرا يول بىلەن ھەل قىلىپ كەلمەكتە. خرىستىيان دىنى بولسا ئۆزىنىڭ پرىنسىپلىرى ئەمەلگە ئاشمىغان ۋاقىتتا مەجبۇرەن ھەقىقەتنى ئېتىراپ قىلغان ھالدا ئىسلام دىنىدىكى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى قوللىنىشقا ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۆتۈۋاتىدىكەن، بىر نەچچە تۈرلۈك ھاياتىي ئەھمىيەتكە ئىگە. بىرىنچىدىن، ئەر كىشى بىر ئايالغا ئويلىنىپ، قالغانلىرىنىڭ ئەرسىز، ئائىلىسىز، پەرزەنتسىز دۇنيادىن ئۆتمەسلىكىنى كاپالەتلەندۈرىدۇ. ئىككىنچىدىن، ئەر كىشى ئۆزى بىلەن نىكالانغان باشقا ئاياللىرىنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىدىن چىقىدىغان بولىدۇ. ئۈچىنچىدىن، ئەرسىز قالغان ھالەتتە پاھىشىۋازلىق، بۇزۇقچىلىق قىلىشقا ئۈندىگەن باشقا ئاياللارنى گۇناھلىرىدىن ساقلاپ قالىدىغان بولىدۇ. دېمەك، ئىسلام دىنىنىڭ نىكا مەسىلىسىدىكى قائىدە تەرتىپلىرى كامىل ۋە ئادىلدۇر. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەنە شۇ ئاساسلارنى كۆزدە تۇتۇپ بىر نەچچە نىكاللىق بولغانلىقى ئۇنىڭ گۇناھى ئەمەس، ئەكسىچە ئالىي جانابلىق خۇسۇسىيىتى دەپ قاراش مۇۋاپىق. رەسۇلۇللانىڭ ئۆزىنىڭ شەخسىي ھەۋەسى ئۈچۈن شۇنچە كۆپ خوتۇن ئالغان دېگۈچىلەر بۇ ئىشنىڭ ئەھمىيىتى ۋە سەۋەپلىرىنى بىلمەستىن ئۇنىڭ شەنىگە كەلسە ـ كەلمەس تىل تەككۈزۈشكە ئۇرۇنۇپ ژۈرگەنلەردۇر.

ھازىرقى بىز ياشاۋاتقان ئەمەلىي شارائىتتا ئىسلام شەرىئىتىنىڭ نىكا، ئائىلە ھەققىدىكى بۇ قائىدە ـ تەرتىپلەر قايتىدىن كىشىلەرنىڭ دىققەت ـ ئېتىۋارىنى قوزغاپ، ئۇ ئايرىم ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتىدۇ. ئەگەر بۇ ئومۇمىيۈزلۈك رەسمىيلىشىشكە ئۆتسە، ھازىرقى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار يۈز بېرىۋاتقان ھايات تەرزىمىزدە تۇرمۇش ئېھتىياجىدىن پاھىشىۋازلىق يولىغا بېرىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ تېنىنى سېتىپ، ھارامدىن بولغان پەرزەنتلىرىنى كوچىلارغا، ئەخلەتخانىلارغا تاشلاپ كېتىپ ژۈرگەن قىز ـ جۇۋانلىرىمىز ھالال نىكاللىق بولۇپ، بىر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتۇپ ھايات كەچۈرگەن بولار ئىدى.

سوھبەتنى ژۈرگۈزگەن ساۋۇت ئىسكەندەروۋ.

يارقىن سىبالار

ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە بولغان بىر سەپىرىدىن خاتىرە

1946 - ژىلى ئىيۇل ياكى ئاۋغۇست ئايلىرى بولۇشى كېرەك. غۇلجىدىن ئەخمەت ئەپەندىم، ئۆردۇنبەگ، موشۇ قۇرلارنىڭ مۇئەللىپى ۋە ئابلەت شوفېر «م ك» ماركىلىق يېڭى ئاۋتوماشىنىدا ئولتۇرۇپ ئۈرۈمچىگە قاراپ يولغا چىقتۇق. سۈيدۇڭگە كەلگەندە بىرسىنىڭ ئىشىك ئالدىدا ئۆي ئېگىسى بىلەن ئەخمەت ئەپەندىم بىر ئاز كەپلەشكەندىن كېيىن ئۆي ئېگىسى:

- ئۆيگە كىرىپ بىر چىنە چاي ئىچىپ كېتىڭلار، - دېگەن تەكلىپىگە ئەخمەت ئەپەندىم:

- رەخمەت، بىز يولدىكى ئادەملەر، - دەپ بولغۇچە:

- توختاپ تۇرۇڭلار، يولدا يەپ كېتەرسىلەر، - دەپ بىر سېۋەت شاپتۇلنى ئېلىپ چىقتى.

سۈيدۇڭدىن چىقىپ لوسىگۇڭغا كەلگەندە يولنىڭ بويىدا كىچىك بىر كونا مازارنى كوردۇق. ئۆردۇنبەگ قول كوتۈرۈپ دۇئا قىلدى، بىزمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ دۇئا قىلدۇق.

- بۇ [illegible] ئۇزۇن ۋاقىتلار بولغان بولۇشى كېرەك. ئەترابىدا ئۆيمۇ يوق، - دېدى ئۆردۇنبەگ.

- ئۇلارنىڭ جەسەتلىرى توپىغا ئايلىنىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، - دېدى ئەخمەت ئەپەندىم.

- ئاللا تائالا ئادەملەرنى توپىدىن ياراتقان دېيىشىدۇ، - دېدى ئۆردۇنبەگ.

- ئۇ شۇنداق، - دېدى ئەخمەت ئەپەندىم، - ئۇنىڭ مەنىسى مۇنداق: ئۇزاق [illegible] ئىنسانلارنىڭ ياكى ھايۋاناتنىڭ بالىسى تۇغۇلىدىغان دېيلوق. تۇغۇلغان بالىغا سۈت كېرەك. سۈت ئانىنىڭ كوكرىكىدىن چىقىدۇ. سۈت چىقىش ئۈچۈن ئانا نان، گوش، مېۋە، چىۋە كوكتات ئىستېمال قىلىشى، چاي ئىچىشى كېرەك. نان تېرىقچىلىقتىن بۇغداي، مېۋە - چىۋە كوكتاتلارمۇ يەردىن (توپىدىن) چىقىدۇ. گوش، سۈت - قايماق مالدىن چىقىدۇ. مال ئۆتلارنى يەپ ياشايدۇ (توپىدىن) چىققان چۆپلەرنى ھايۋانلارغا بېرىدۇ. سۇ تاغلاردىن چۈشىدۇ. [illegible] لار يەنە كېلىپ يەرگە چۈشىدۇ. دېمەك، توكتىلارمۇ يەرنىڭ مەھسۇلى.

ئادەم [illegible] يەرنىڭ مەھسۇلاتى [illegible] ئادەم بولۇپ [illegible] دېگەن سوز ئەسلى ھەقىقەتتۇر. ئادەمنىڭ ياشاش جەريانىدا چىقارغان ھەممە چىقىندىلىرى يەرگە كېتىدۇ. ئادەم ئۆز ئۆمرىنى ياشاپ بولغاندىن كېيىن، ئىنساننى يەر ئۆز قوينىغا ئالىدۇ. يەر ئانا دېگىنىمىز شۇ.

بىز ھەممىمىز ئەخمەت ئەپەندىنىڭ قىسقىلا قىلىپ بۇ مۇرەككەپ مۇئەممانى چۈشەندۈرۈپ بەرگىنىگە ئاپىرىن دېيىلا قالدۇق.

ئەينە شۇنداق سوزلەر بىلەن كەگايغىمۇ يېتىپ كەلدۇق. شاتىراپ ئېقىپ تۇرغان كەگاي سۈيىنىڭ بويىدا ئەخمەت ئەپەندى بىر پەس دەم ئېلىشنى تەكلىپ قىلدى. مەن سايغا سويۇقتىن چىلاپ شاپتۇلىنى يۇدۇم.

- سېۋەتنى مۇنۇ تاشنىڭ ئۈستىگە قويۇڭ، - دەپ يوغان بىر تاشنى كورسەتتى ئەخمەت ئەپەندىم ۋە ھەممىمىز شاپتۇلا يېيىشكە ئولتۇردۇق. بىز ئورە تۇرۇپلا شاپتۇلا يەپ تۇرۇشىمىزغا تاغدىن بىر ئاتلىق قازاق بوۋاي چۈشۈپ كەلدى.

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئاتا! - دەپ سالام بەردى ئەخمەت ئەپەندى.

- ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام، - دېدى چال.

- ياخشى بولسۇن؟

- مىناۋ ئاۋۇلدا ئۇراتىن ئوۋۇستارغا كېتىپ بارىم، - دەپ سوغلا جاۋاپ بەردى چال.

- ئەخمەت ئەپەندى، ماكاپلى، كەچ كىرىپ كېتىپ بارىدۇ، كەگايدىن چىقىۋالايلى، - دېدى ئابلەت شوفېر.

- ئوي - باي! ئاتاڭ ئېچكەنغوي، - دەپ ئۇ ئاتتىن چۈشۈپ بىرىنچى بولۇپ ئەخمەت ئەپەندىگە، ئۇ قولىنى ئۇزۇرۇپ كورۈشتى ۋە قولىنى قوشتۇرۇپ تۇرۇپ، - كەشىرىڭىز ئاتا، تانىماي قاپسىن، - دېدى.

- قاي جەيردىن ئاتاسىز؟ - دەپ سورىدى ئەخمەت ئەپەندى.

- مىنا تېپىدىن، سول جەيردى ماللىمىز تۇرشىكەن قىلامىز، - دېدى ئۇ.

- قاتشا ئۇيى بار؟ - دەپ سورىدى ئەخمەت ئەپەندى.

- بەس.

- كوموز بارما؟

- قاراغاي مىن قايىس بارغوي.

- ئۇن، قانت، شايشى؟

- ئۇلارنى دۇكىندىن ئالىپ تۇرامىز.

- دۇكېنگە سىز نېمىنى ئالىپ باراسىز؟

- ئېت، تېرى، قۇرت، ماي، كەيدە مال ئالىپ بارامىز.

- قىينىشلىق جوقپا؟

- جوق، جوق ئاقا، تۇرغان جېرىمىز مال غا جاقسى، ئۈيرىنىپ كېتتىك.

- بۈيۈمتايلارىڭىز بولسا ئايتىڭىز، مېن مىناۋ جېردىكى باستىقتارغا ئايتىپ قوياىمن.

- جوق - جوق ئاقا، ئەۋرى بولماڭىز. ئۆز جاغدايىمىزدان ئۆزىمىز شىغامىز، - دېدى چال.

- كىشكىنى شاپتالى بار، بالالارغا ئالىپ كېتېبسىزبا؟

- ئوي، ئالماغاندا، ئاقاڭىنىڭ قولى تېبېرىك ئېمىسپى، - دەپ سېۋەتنى ئالدى چال.

- ئاسقىياڭىز، بىزدىڭ ئۈيدىي قوناق بولۇپ كېتىڭىز، ئاقا!

- راخمېت، بىز جولداغى ئادام، - دەپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتۇق.

كەگايدىن چىقىپ سايرامغا چۈشتۇق، كېچىسى بىلەن يول مېڭىپ شىخوغا يەتتۇق. شىخودا بىزنى ھەربىي باشلىقلار كۈتۈپ ئالدى. ئەخمەت ئەپەندى شىخو ھاكىمى، ساقچى باشلىقى، ھەربىي باشلىقلار بىلەن سوھبەت ئوتكۈزۈپ ئۇلارغا مۇھىم يول - يورۇقلارنى بەردى.

ئەتىگەنلىكى تۇرۇپ ھويلىغا چىقساق باپتىستلار بىرىچكا ھارۋۇلىرى بىلەن تۇرۇپتۇ، بۇ ھەقتە ئەخمەت ئەپەندىمگە خەۋەر قىلدۇق. ئەخمەت ئەپەندىم ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ ھەربىي باشلىقلار بىلەن سوھبەتلىشىپ بولغان ئىدى. باپتىستلارنىڭ ساقاللىرى ئۆسۈپ كوكرەكلىرىگىچە چۈشكەن، ئۇزۇن يالاڭ چاپانلار كىيىشكەن، بەزى بىرلىرىنىڭ پۇتىدا ئوتۇك، خوتۇنلىرىمۇ ئۇزۇن كوينەك كىيىشكەن، باشلىرىدا ئۇزلىرىنى يېپىپ تۇرىدىغان يوغان ياغلىق، قوللىرىدا بالىلىرى بار ئىدى.

ئەخمەت ئەپەندى چىقىپ ئۇلار بىلەن رۇسچە سالاملاشتى ۋە سوزىنى داۋام قىلىپ، - سىلەرنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە كېلىپ تۇرغانلىرىڭلاردىن خەۋەر تاپتىم، سىلەر ئۇزاق ژىللاردىن بېرى غۇلجىدا ياشىدىڭلار، ھەر خىل كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللاندىڭلار، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىجەزخۇلقىغا ئۈگىنىپ قالدىڭلار، ئەندى غۇلجىدا ئەركىنلىك جاكالانغاندىن كېيىن كانادىغا يول ئاپسىلەر.

بىز سىلەرنى ئۇتمايمىز، بىزنىڭ ھوكۇمىتىمىز خەلقچىل ھوكۇمەت، ئەگەر سىلەرگە كانادىغا بېرىپ ياشاش ئوناپ تۇرغان بولسا مەرھەمەت، يولۇڭلار بولسۇن، براق كوپ ژىللار ئىنىنى يېگەن، تۇز - تەمنى تارتقان غۇلجا، ئۇيغۇر خەلقى توغرىلىق ئۇ يەردە سەلبىي گەپلەرنى قىلمايسىلەر دەپ ئويلايمەن. ئوزەڭلارغا مەلۇم، بىز ئۇيغۇرلار دىيارىنىڭ ئۈچ ۋىلايىتىدە ئەركىنلىكىمىزنى، مۇستەقىللىقىمىزنى ئۆز قولىمىزغا ئالغاندىن كېيىن ئىختىسادىي، مەدەنىي ساھالاردا خېلە ئالغا ئىلگىرلەش بولدى. خەلقنىڭ تۇرمۇشى بىر قەدەر ياخشىلىنىشقا باشلىدى. ئەندى بۈگۈندىن كېيىن ئاستا - ئاستا تېخىمۇ كوپلىگەن ئىجابىي ئوزگىرىشلەر يۈز بېرىدۇ. سىلەر مانا شۇ گەپلەرنى ئېيتىپ بېرىڭلار، سىلەرگە يول ئوچۇق. بەزى بىر رەسمىيەتلەرنى ئوتەپ كېتىۋېرىسىلەر، خەيرى خوش، - دېدى ئەخمەتجان قاسىمي.

باپتىستلار بولسا ئۆز مىننەتدارلىقىنى ئىزھار قىلىپ، خوشلاشتى.

باپتىستلار بىلەن بىللە يەرلىك خەلقلەردىنمۇ بىر نەچچىسى ئەخمەت ئەپەندىمنى كورۇمىز، دەپ كەلگەن ئىكەن.

- سىلەرنىڭ نېمە ئىشىڭلار بار ئىدى؟ دېدى ئەخمەت ئەپەندىم.

- بىز سىزنى كورىلى دەپ كېلىۋىدۇق، - دېدى بىرسى.

- ئانداق بولسا، بىرىنچىدىن، سىلەرگە ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! ئىككىنچىدىن، ئىشلەپ چىقىرىشقا ئىجتىھات، سەممىيەت بىلەن ئىشتىراك قىلىڭلار! بىرەر مەسۇلات ئىشلەپ چىقارمىساق، بىز ئۈچۈن ھېچ كىم ئۇنى قىلىپ بەرمەيدۇ.

بىز ئۈرۈمچىدە مۇرەككەپ بىر ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىمىز. بەزىبىر گومىنداڭچىلار ھارۋۇنى پاتقاقتا تارتىۋاتىدۇ، ئەندى بىز بولساق ئۇنى توغرا يولغا تارتىۋاتىمىز، خەيرى خوش، ئامان بولۇڭلار، - دەپ رەھبىرىمىز ئۇلار بىلەنمۇ خوشلاشتى.

تاڭ سەھەردە يولغا چىقتۇق. يولدا ئەخمەت ئەپەندىم: «شىخودا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا نېفت كوپ. ئۇنى تېخىنكىلاشتۇرساق، كادىرلىرىمىز يېتىشىپ چىقسا، دۇنيادىكى باي مەملىكەتلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىشىمىز سوزسىز» دەپ نېفتنىڭ سانائەت تەرەققىياتى ئۈچۈن قانچىلىك زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكى ھەققىدە سوزلەپ بەردى.

ئەخمەت ئەپەندىم يولدا غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ قوياتتى.

- ئۇيغۇر باللىرى ناخشىنى ياخشى ئېيتىدىغۇ، راياز، سىزمۇ ناخشا ئېيتسىڭىزچۇ، - دەپ قوياتتى.

ئۆردۇنبەگ ماشىنىنىڭ ئالدىدا ئابلەت شوفېر بىلەن قاتار ئولتىراتتى. ماناسقا كېلىپ قالدۇق. يول توسۇق بىلەن تورالغان ئىكەن. ئابلەت ماشىنىنى توختاتتى. بىر ئازدىن كېيىن بىر ئوفىتسېر چىقتى. ئەخمەت ئەپەندىم ئالدىدا ئولتارغان ئۆردۇنبەگنى كورسىتىپ: «ئافۇجۇشى» دېدى. ئوفىتسېر توسۇقنى ئېچىشقا بۇيرۇق بەردى، بىز ئوتۇپ كەتتۇق.

- ئوزىمىزنىڭ يېرىدىن چىقىپ كەتتۇق، - دېدى ئابلەت شوفېر.

- بۇمۇ بىزنىڭ يەر، - دېدى ئەخمەت ئەپەندىم. خېلە ۋاقىت سۈكۈناتتا ماڭدۇق.

ماناسنىڭ ئىچىدە كىچىك - كىچىك دۇكانلار، ئاشپۇزۇللار بار ئىدى. دۇكانلاردا ئولتارغانلار ۋە كوچىلاردىكى كىشىلەرنىڭ كوپچىلىكى خىتاي ۋە تۇڭگانلار ئىدى. ئۇيغۇرلار بىلەن قازاقلار كوزگە ئاز چېلىقاتتى.

- ئۈرۈمچىدە كورگەنلا ئادەملەرگە ئارىلىشىپ ژۈرمەڭلار، گەپ سوزۈڭلارمۇ دۇرۇس، مەدەنىيەتلىك ۋە دىپلوماتىك بولسۇن، كىيىم - كېچەكلار تازا ۋە تەرتىپلىك بولسۇن، غۇلجىدىن كەلگەن ئۈچ ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئۈرۈمچىدە ھەر تەرەپتىن ئىبرەتلىك بولۇپ ژۈرۈشى كېرەك، - دەپ بىزگە ئىپسەھەت، يول - يورۇق بەرگەندەك بولدى رەھبىرىمىز ئەخمەتجان قاسىمي. سوز ئارا ژىقىلغان تاشقا كېلىپ قاپتىمىز. ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ ئۈسى جىددىيلىشىپ قالدى: «ئۈرۈمچىدە بىر نەچچە پارتىيەلەر، گۇرۇھلار: ئوزلىرىنى پان تۈركستلار، چىنى تۈركستانچىلار، پان ئىسلامىستلار دەپ ئاتايدىغانلار، سودىگەرلەر جەمىيىتى، قاسساپچىلار جەمىيىتى، خادىۋاگچىلار ۋە ھاكازىلار بار، ئۇلارنىڭ ھېچ قايسىسىنىڭ ئىچىدە بىز بولماسلىقىمىز كېرەك، بايقاپ، ئوزەڭلارغا ساق بولۇپ ژۈرۈڭلار، باشقىلارغىمۇ شۇنداق دەڭلار!» دەپ تاپىلىدى رەھبىرىمىز.

بىز ئەينە شۇنداق مۇھىم يول - يورۇقلارنى ئاڭلاپ ئولتىرىپ ئۈرۈمچىگىمۇ يېتىپ كەلدۇق.

راياز سابىتوۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

○ تەشۋىشلىك ئەھۋال

دەل - دەرەقلەرگە كەلگەن قىرغىن

دەل - دەرەق — يۇرتىمىزنىڭ كوركى. زىننىتى ۋە سالامەتلىكىمىزنىڭ كاپالىتى ئىكەنلىكىنى ئوقۇتمىغان ئەۋلادلىرىمىزمۇ ياخشى بىلگەن ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بىرەر يەرگە جاي سېلىش بىلەنلا زىننەتلىك ۋە مېۋىلىك دەرەقلەر تىكىپ، ئوستۇرىشكەن. ياركەنت شەھىرىمۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلارمۇ ئەينە شۇنداق بەرىكارلىق ئەمگەك نەتىجىسى دالادا ۋۇجۇتقا كەلگەن يۇرتلاردۇر. ئۇنىڭ تاتلىق - شېكەر مېۋىلىرى، بۈك - باراقسان باغلىرى تىللاردا داستان ئىكەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ. شەھەرنىڭ ژېپەك سوزۇلغان تۈز كوچىلىرى بويلاپ ئىككى قاتار بولۇپ سولەت توكۇپ تۇرغان سوۋادانلىرىغا ھەۋەس قىلمىغان ئادەملەر بولمىسا كېرەك. ھازىرچۇ؟

ئەڭ ياخشى يۇرتىمىزغا كەلمىگىنىڭىز ئەۋزەل. ئۇنداق دېگىنىم دەرەقلىرىمىزگە كېلىۋاتقان قىرغىننى كورۇپ، قان بېسىمىڭىز ئورلەپ كېتىشى ئېھتىمالدىن ژىراق ئەمەس. ئەۋلادلىرىمىز بالىسى كەبى پەرۋىش قىلىپ ئوستۈرگەن دەرەقلەر شەپقەتسىز، تەييارتاپ ئەۋلادلىرى تەرىپىدىن يوقىتىلماقتا. دەرەقلەرنىڭ چىرىگىنىمۇ، چىرىمىگىنىمۇ، قېرىغىنىمۇ، يېشىمۇ ئوخشاشلا ئوتۇنغا ئايلانماقتا. شۇ سەۋەپلىك ئورغۇزۇلغان ئائىلىلەرنىڭ ئىشىك ئالدىلىرى چولگە ئايلىنىۋاتىدۇ. بۈگۈن كوركەن دەرەق ئەتە يوق. ياركەنتكە كېلىپ قالسىڭىز، كېسىلگەن دەرەقلەرنىڭ كوتەكلىرى ژىغلاپ، ناله قىلىۋاتقاندەك تەسرات قالدۇرىشى تۇرغان گەپ.

بۇ دەھشەتنى ناھىيە، شەھەر ۋە ئېگىلىكلەرنىڭ، مەھكىمىلەرنىڭ رەھبەرلىرى كورمەيۋاتامدۇ؟ كورمەمدىغان. ئۇلارمۇ بۇ ئىشتىن ياقا تۇتۇۋاتىدۇ. كىم بىلىدۇ، بەلكى ئۇلار ئاھالىنى ئوتۇن - كومۇر بىلەن تولۇق تەمىنلەلمىگىنىگە خىجىل بولۇۋاتىدىغاندۇ...

كوپچىلىككە ياخشى مەلۇمكى، جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋ قازاقستان خەلقىگە يوللىغان ئۆز مەكتۇپىدە يۇرتىمىزنى كوكەرتىش، گۈللەندۈرۈش، ئەتراپ مۇھىتىنى قوغداش، تەبىئىي ئاسراش ۋەزىپىلىرىنى ئالغا سۈرگەن ئىدى. شۇنىڭغا باغلىق موشۇ ژىلى ناھىيەنىڭ ئاھالىلىق جايلىرىدا مىللىون تۈپ ھەر خىل دەل - دەرەقلەر كوچەتلىرىنى تىكىپ، ئوستۇرۇش كوزدە تۇتۇلماقتا. بۇنىڭ قانچىلىك ئەمەلگە ئېشىشىنى ئەمەلىيات كورسەتەر. شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئوسۈپ جانغا ئەسقاتقىچە ئەھۋال موشۇنداق داۋام قىلىۋەرسە، يۇرتلىرىمىزنىڭ خارابىلىقىقا يۈز تۇتۇشى چوقۇم. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. ھازىرغىچە قولغا چۈشكەن تەبىئەت دۈشمەنلىرى جەرىمانە تولەش بىلەنلا چەكلىنىۋاتىدۇ. زىيانكەشلىك بولسا داۋام قىلىۋاتىدۇ.

يۇرتىمىزنىڭ كوركىنى ھىمايە قىلىش، ئۇنى كوكەرتىش، گۈللەندۈرۈش ھەر بىرىمىزنىڭ مۇقەددەس بورچى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇمايلى!

○ ۋاقە

بىر ئائىلىنىڭ پاجەسى

يېقىندا پانفىلوۋ ناھىيەسىنىڭ نادەك يېزىسىدا يۈز بەرگەن پاجەلىك ھادىسە ئادەملەرنىڭ ژۈرەك - باغرىنى موجۇيلا قالماي، بەلكى ئۇلارنى ھەر قانداق ئىشتا ناھايىتى ئېھتىيات بولۇشقا يەنە بىر قېتىم دەۋەت قىلغاندەك بولدى. نادەكلىك ق. ئېلجانوۋلار ئائىلىسىدە ئۈچ ئادەم (ئانىسى، ئوغلى، قىزى) كومۇر ئىسى ئېلىپ كېتىپ قازا بولدى. ئانىسى ھامىلدار بولۇپ، ۋاقىت - ساناتى يېتىپ قالغان ئىكەن. پەقەت ئائىلىنىڭ ئاتىسىلا ئىمجان ھالەتتە ياركەنت شەھىرىدىكى ئاغرىقخانىنىڭ رېئانىماتسىيە بولۇمىگە يەتكۈزۈلگەن. ئۇ دوختۇرلارنىڭ جىددىي كۈچ چىقىرىشى نەتىجىسىدە ئۆلۈمدىن ئامان قېلىپ، ئەس - ھوشىغا يېڭىدىن كەلدى.

پاجە قانداق يۈز بەرگەن؟ 11 - فېۋرال كۈنى ياركەنت تەۋەسىدە قاتتىق بوران - شۇۋۇرغان بولدى، تاغ باغرىدىكى نادەكتە سوغ شۇۋۇرغان تېخىمۇ ئو ۋ ج ئالغان. ئوي ئېگىلىرى نارىنقول ناھىيەسىدىن كەلتۈرۈلگەن كومۇرنى پەچكە يېقىپ يېتىپ قالغان. تۇرخۇنغا شامال قاپلىشىۋالغانىمۇ، ياكى پەچنىڭ تۇرخۇنلىرى توربىلىپ قالغانىمۇ، بۇ نامەلۇم، لېكىن ئۇنىڭدىن چىققان ئىس ئۈچ ئادەمنى زەھەرلەپ ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كەتتى. ئائىلىنىڭ ئاتىسى بولسا ئىشكىنى ئېچىشقا تەمشەلگەن، بىراق ماغدىرسىزلىقتىن شۇ يەردە بىھوش ژىقىلغان. پەقەت ئەتىسى ئۇقانلىرىنىڭ بىرى كەلگەندىن كېيىنلا بۇ پاجەنى كورگەن.

بىر ئائىلىنىڭ بۇ پاجەسىگە كىم ئەيىبلىك؟ ھەر ھالدا نارىنقولدىن كەلتۈرۈلۈۋاتقان كومۇردىن زىيانلىق ھىد - گاز چىقىدىغانلىقى توغرىلىق ئادەملەر ئارىسىدا سوز بولۇپ تۇرىدۇ.

ئابدۇكېرىم ياركەندىي.
پانفىلوۋ ناھىيەسى.

ئىنكاس

قانائەت ھاسىل قىلىۋاتىمىز

قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتىنىڭ غەمخورلىقى نەتىجىسىدە 1993 - ژىلدىن باشلاپ بىشكېك شەھىرىدە ئۇيغۇرچە رادىو ئاڭلىتىش خەۋەرلىرى يولغا قويۇلغان ئىدى. شۇنىڭدىن بېرى جۇمھۇرىيىتىمىزدە، ئومۇمەن ئۇيغۇر خەلقى ھاياتىدا يۈز بېرىۋاتقان يېڭىلىقلارنى ئۇنىڭدىن ئاڭلاپ بەھرىمەن بولۇپ كېلىۋاتىمىز. ئۇ، ئەلۋەتتە، ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش تەھرىراتىدا ئىشلەپ كېلىۋاتقان شائىرە خەيرىنىسا تۇردىيېۋا بىلەن قادىر ئەلىنىڭ ئۆز ئىشلىرىنىڭ ھوددىسىدىن مۇۋاپىيەقىيەتلىك چىقىپ كېلىۋاتقانلىقىغا باغلىق بولۇۋاتىدۇ.

ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش پروگراممىسى يولغا قويۇلغان بەش ژىل ئىچىدە بىز مىللىتىمىز ھاياتىغا ئالاقىدار كوپلىگەن يېڭىلىقلاردىن خەۋەردار بولۇۋاتىمىز. ھەپتىسىگە دۈشەنبە كۈنى بىر سائەتلىق بېرىلىپ، سېشەنبە كۈنى تەكرارلىنىدىغان ئاز ۋاقىت ئىچىدە خەلقىمىزنىڭ ئىستىقلالىيىتى يولىدىكى كۈرەش تارىخى، ئۇنىڭ بۈگۈنكى ئېچىنارلىق تەغدىرى، مىللىي سەنئەت، ئەدەبىيات ۋە مەدەنىيىتىمىز، دىنىي ئېتىقاتىمىز، جامائەتچىلىك تەشكىلاتلىرىمىزنىڭ پائالىيىتى ھەققىدىكى ماتېرىياللارنى ناھايىتى ئىخچام تۈردە ئورۇنلاشتۇرۇپ، خەلقىمىزگە يەتكۈزۈشتىكى ئاڭلىتىش خادىملىرىنىڭ ئاتقۇرۇۋاتقان ئىشلىرىغا قانائەت ھاسىل قىلىش بىلەن مىننەتدارلىق ئىزھار قىلىشقا ئەرزىيدۇ. ئۇ خەۋەرلەرنى ئاڭلاش مۇمكىنچىلىكىگە ئىگە چەت ئەللەردىمۇ تەھرىرات نامىغا تەشەككۈرلەر بىلدۈرگەن خەتلەر كېلىپ چۈشمەكتە. كەلگۈسىدە مولىيىپ كېلىۋاتقان ئىش - تەجرىبىلىرىگە ئاساسلىنىپ، جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش پروگراممىسىنىڭ يەنىمۇ خەلقىمىزنىڭ كوڭلىدىن چىققىدىغان خەۋەرلەرنى بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

تۇرسۇن ھاجىم قۇربانى.
بىشكېك شەھىرى.

تارىخىمىز سەھىپىلىرىدىن

شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى دەۋرىدىكى ئالاقە خىزمىتىنىڭ شەكىللىنىشى

1944 - يىلى 7 - نويابىر كېچىسى غېنى باتۇر رەھبەرلىكىدىكى ئىنقىلابى پارتىزانلىرى گومىنداڭچىلاردىن غۇلجا شەھىرىنى ئازات قىلىش جېڭىنى باشلىغاندا مەنمۇ پېدائىي بولۇپ شۇ جەڭگە قاتنىشىپ كەتتىم... شۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتۈپ بىر ئىش بىلەن نوۋپى گورودتىكى پارتىزانلار شتابىغا بېرىپ قالغىنىمدا شتاب باشلىقى ماۋاروۋ مېنى كورۇپ قالدى. (ئۇ ئىلگىرى مېنى رۇسچە ئوقۇتقان ئىدى) ئۇ يېنىغا چاقىرتىپ مېنىڭدىن ھال - ئەھۋال سورىدى. نېمە ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقىنىمغا قىزىقتى.

— قۇربانوۋ، سەن ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي، سايرامىيە مەكتىپىدە رادىستلىق كۇرسىغا بالا قوبۇل قىلىنىۋاتىدۇ، دەررۇ شۇ يەرگە بېرىپ ئوقۇشقا يېزىلغىن، — دېدى.

مەن ئۇستازىمنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئەشۇ كۇرستا ئوقۇشقا ئىمتىھان تاپشۇردۇم. نەتىجىدە 50 بالىدىن 11 ئۇيغۇر، بىر قازاق، بىر تاتار، 12 رۇس، ھەممىسى بولۇپ 25 بالا مەزكۇر كۇرسىغا قوبۇل قىلىندى. بىزنى شۇ يىلى 18 - دېكابىر كۈنى چىلپەگۈزىگە ئېلىپ كەلدى. ئۇ يەردە كۇرس باشلىقى چايكا (مۇمكىن تەخەللۇسى بولسا كېرەك) ئىسمىلىك رۇس، پەيزىراخمان (قازاق)، نازارېنكو (ئۇكرائىن) لار بىزگە دەرس بېرىشكە باشلىدى.

بىز ۋەتىنىنىڭ مۇستەقىل بولۇشىنى كوزلەپ تىرىشىپ ئوقۇدۇق. پروگراممىدا رۇس تىلىدا بولغانلىقتىن بىر - بىرىمىزگە ياردەم قىلىشتۇق. مەندە 5 - سىنىپنىڭ رۇسچە گراماتىكىسى بىلەن ئوزبەكچە تەرجىمە كىتاپلار بار ئىدى. دەرىستىن كېيىن ھەممىمىز يىغىلىۋېلىپ رۇسچە ئۆگىنەتتۇق. رۇسلارمۇ كوپ ياردەم قىلدى. ئۇيغۇر بالىلىرى بولسا رۇس سوزىنىڭ ئېيتىلىشىنى ئەينى بويىچە يېزىۋېلىپ ياتقا ئالاتتى. بىر نەچچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بىز بىلەن ئوقۇۋاتقان مەسۇمجان زۇلفىقاروۋ، مۇھەممەتجان مۇزەپپەروۋ، نۇرەخمەت ئىبدىمىنوۋ، ماناپ قادىرىي، ھاشىم فازىلوۋلار رۇس تىلىنى ئوبدانلا سوزلەيدىغان بولدى. رۇسچىنى ئاز - ماز بىلىدىغان تۇرسۇن مەھەممەت ئەخمەتوۋ، نۇرمەھەممەت باراتوۋ، ئەكرەم مەنسۇروۋلارنىڭ ياردىمى بىلەن خەمىت غاپپاروۋ، تۇرسۇن ئابۇبەكرىيېۋلارمۇ سوزلەرنى بىر - بىرىگە قاتالايدىغان، ئۇستازلارنىڭ سوزلىرىگە چۈشىنەلەيدىغان دەرىجىگە يەتتى. ھەربىي مەشقنى بولسا نازارېنكو ئېلىپ باراتتى. ئۇ بىزنى تىزىلدۇرۇپ، تاماقىقا ئاپىراتتى، تەن - ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللاندۇراتتى.

يېڭى يىلدىن كېيىن بىر كۈنى رادىئو ئانتېننىسىنى قۇلاققا كىيىۋېلىپ، ئالدىمىزدىكى كلاۋىشلار بىلەن ئۇستازىمىزنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرىۋاتاتتۇق. تۇيۇقسىز پەيزىراخمان ئەپەندىم رۇخسەت بىلەن تورت مېھماننى باشلاپ كىردى. باشلىرىغا قۇلاقچا، ئۇستىگە خرۇم چاپان كىيىۋالغان رەھبەرلەرگە دەست تۇرۇپ سالام بەردۇق. باشتا ئەخمەتجان قاسىمىي ئاندىن ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، غەنىي كەرىموۋ، ئىۋان ئىۋانوۋىچلار بىز بىلەن قول ئېلىشىپ كورۇشتى. ئەخمەتجان ئەپەندى چايكىدىن بىزنىڭ ئوقۇش ئەھۋالىمىزنى رۇسچە سوراپ جاۋاپ ئالدى. رۇسچىنى راۋان سوزلىگىنىگە خۇرسەن بولدۇق. ئاندىن ئۇ بىزگە - ۋەتەنگە سىلەردەك مۇتەخەسسىلەر سۇ بىلەن ھاۋادەك كېرەك. ھازىر گومىنداڭچىلارغا قارشى ئازاتلىق كۇرىشى كەڭ يەمەكتە. خۇداخالىسا ئاز كۈن ئىچىدە زېمىنىمىز باسقۇنچىلاردىن تازىلىنىدۇ. ئېزىلگەن خەلقىمىز ھورلۇككە چىقىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن بىرىنچى ئاللانىڭ قوللىشى، خەلقىمىزنىڭ بىرلىكى، خالىس دوستلارنىڭ ياردىمىگە مۇھتاجمىز... دېدى.

مىللىي رەھبەرلەر كەتكەندىن كېيىن ئوقۇش - ئۆگىنىشكە ئالاھىدە كوڭۇل بولدۇق. بىز رادىئو تېورىيەسىنى پۈتتۈرۈپ، ئۈچ ئايدىن كېيىن پراكتىكىغا چىقتۇق. ھەر ئىككى ئوقۇغۇچىغا بىر داندىن «بېلكا» ناملىق دالا رادىئو ئاپپاراتىنى بەردى. پروگراممىدا بويىچە ھەر كۈنى بەش كىلومېتىر چەتلەرگە چىقىپ، بىر - بىرىمىز بىلەن رادىئو ئارقىلىق سوزلىشىمىز. باشقىلاردىن قوبۇل قىلىمىز. قايتىپ كەلگەندە لېنتىغا يېزىلغان تېكستلارغا قاراپ ئۇستازىمىز باھا بېرىدۇ. قالغانلىرىمىز بۇزۇلغان ئاپپاراتلارنى جوندەيمىز. شۇنداق ئۆگىنىش نەتىجىسىدە 1945 - يىلى 20 - ئاپرېل كۈنى كۇرسنى تامام قىلدۇق. بىزگە ئۆزتېر - ئوفىتسېر ئۇنۋانىنى بەردى. مەن بىلەن خەمىتنى، نۇرەخمەتنى، ۋولودىيە تىموشېنكونى ئالتۇنلۇقتىكى مەركىزىي رادىئو ستانسىيەگە، قالغانلىرىنى بولسا فرونتقا ئەۋەتتى.

بۇ ۋاقىتقىچە شەرقىي تۈركىستان پارتىزانلىرى مۇنتەزىم ئارمىيە بولغان ئىكەن. مىللىي ئارمىيە غۇلجا شەھىرىنى تولۇق ئازات قىلىپ، شۇنداقلا سۈيدۈڭ، توققۇز تارا، چاپچال، قىزىلكۇرە، بورىتالا، جىڭ، شىخولارنى ئىشغال قىلىپ ماناس ئارقىلىق ئۈرۈمچى شەھىرىنى ئېلىشقا بەل باغلىغان ئىكەن. بىز كېڭەش رادىستلىرى بىلەن بىر ئاز ئىشلىگەندىن كېيىن يەنى كېڭەش ھوكۈمىتىنىڭ ھەربىي سىياسىي مۇتەخەسسىلىرىنى، نەچچە مىڭلىغان ھەربىي قۇرال، ماشىنىلارنى قورغاسقا ئېلىپ كېتىپ قايتۇرۇپ بەرمىدى. شۇ چاغدا بىزدىنمۇ كېڭەش ئىتتىپاقىدىن كەلگەن كاپىتان كوزنېكوۋنىڭ ئورنىغا مېنى پراپورتچىك ئۇنۋانى بىلەن گومىنداڭچىلاردىن ئولجىغا چۈشكەن ئەسكىي ئاپپاراتىغا باغلاپ قويدى. مەن بۇ ھەققە ماۋاروۋقا - بۇ نېمە دېگەن گەپ، - دېسەم، بۇ ۋاقىتلىق ھەربىي - سىياسىي تاكتىكا. ئاز ۋاقىتتا ھەممە ئىش جايىدا بولىدۇ، دېگەن جاۋاپنى بەرگەن... بىزنىڭ مىللىي ئارمىيەنىڭ ئالاقە ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئەينە شۇنداق بولۇپ، 1949 - يىلغا كەلگەندە كوممۇنىست خىتايلارنىڭ قولىغا ئوتۇپ كېتىدۇ. توكۇلگەن قانلار، ۋەتىنىمىز مۇستەقىللىقى ئۈچۈن قىلىنغان ھەققانى كۇرەشلەر نەتىجىسىز قالدى.

تۇرسۇن ھاجىم قۇربانىي.
بىشكېك شەھىرى.

سەپەرنامە

ئانا ۋەتەنگە بېرىپ، كورگەن - بىلگەنلىرىم

مېنىڭ ۋەتەندىن ئايرىلىپ كەتكىنىمگە ئوتتۇز بەش يىل بولدى. موشۇ جەرياندا ئۈچ قېتىم ۋەتەنگە بېرىپ قايتتىم. ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ مۇقەددەس شەھەرلىرى قەشقەر، غۇلجا، تۇرپان، كورلا، ئۈرۈمچى ۋە باشقا جايلىرىنى، بۇنىڭ ئىچىدە بۇيۈك ئەللامە بوۋىلىرىمىز مەھمۇت قەشقەرىينىڭ ئۇپالدىكى قەبرى بىلەن قەشقەردىكى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ياتقان مۇبارەك جايلىرىنى تاۋاپ قىلىپ كورگەنلىكىم ئۈچۈن ئوز - ئوزەمگە مىڭ بىر شۈكرانىلار كەلتۈرىمەن.

ئوتكەن يىلى ۋەتەنگە يەنە بېرىشقا نەسىپ بولدى.

ۋەتەن تۇپرىقىنى باسقان بىرىنچى قەدىمىڭدىلا ھاياجانلانماي تۇرالمايسەن، ۋەتىنىنىڭ پۇرىقى ساڭا ئالاھىدە زوق بېغىشلايدۇ. شۇ تاپتا ئوزەڭنى خۇددى قەپەزدىن ئۇچۇپ چىققان ئەركىن قۇشتەك ھېس قىلىسەن. كوزلىرىڭنى كەڭ دالا، ژىراقتىكى ئېگىز تاغ، ئاسمانغا ژۇگەرتىسەن، ھاياجانلىنىسەن! ۋا، پەلەكنىڭ گەردىشى، بىر چاغلاردا ئانا يۇرتۇڭنى تاشلاپ، ياقا - يۇرتلارغا چىقىپ كېتىشىڭنى ئويلاپ باقامسەن؟! ياق... ۋە لېكىن بېشىڭغا چۈشكەن ئېغىر كۈلپەتلەر ۋاقتى، سائاتى كەلگەندە سېنى ھەممىنى ئويلاشقا مەجبۇر قىلىدىكەن...

بۇنىڭدىن تورت - بەش يىل ئىلگىرى چېگارا ياقىسى ھازىر بىز كورۇپ تۇرغاندەك يېڭى ئوي - ئىمارەتلەر بىلەن ئادەملەرگە مۇنچىۋالا لىق تولغان ئەمەس ئىدى. بۇ ئەھۋال خىتايلارنىڭ مىڭلىغان كوچمەنلەرنى بىزنىڭ يېرىمىزگە ئەكىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى.

بىز غۇلجىغا قاراپ كېلىۋاتىمىز. ئارىدىن يېرىم سائات ۋاقىت ئوتۇپ، ئاۋتوبۇسنى ھەربىيلەر بىلەن قۇراللىق ساقچىلار توختاتتى. ئۇلار ئاۋتوبۇسقا چىقىپ ھوججەتلەرنى تەكشۇرۇپ كوردى. بايانداينغا بارغىنىمىزدىمۇ موشۇ ئەھۋال تەكرارلاندى. غۇلجا قاتناش بېكىتىدىمۇ 4 - 5 ھەربىي كېلىپ يۈك - تاقىلىرىمىزنى تىتىپ ئاختۇرۇپ چىقتى ۋە ھوججەتلەرنى تەكشۇردى. ئىلى دەريا كورۇكىدىن ئوتكىچىمۇ قاتتىق گۇمان بىلەن تەكشۇرۇپ ژۇقۇرىغا تېلېفون قىلىپ ئاندىن ئارانلا ئوتكۇزۇشتى. شۇنىڭ بىلەن تۇققانلار بىلەن سالامەت كورۇشتۇق.

غۇلجا خەلقى 1995 - يىلقى مەشرەپ ئويۇنىنىڭ دەھشەتلىك ئاقىۋەتلىرىدىن كېيىن بەش - ئون ئادەم بىر يەرگە يىغىلىپ ئويۇن - ئارا ئولتىرىپ پاراڭلىشالمايدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن غۇلجىدا بولۇۋاتقان ھەقىقىي ئەھۋالنى كىشىلەر بىر - بىرىگە ئېيتالمايدىكەن. خىتاي جامائەت خەۋپسىزلىك ئورۇنلىرى كوچىدا ئىشسىز ژۇرگەن بەزى ۋىجدانسىز ئادەملەرنى سېتىۋېلىپ، خەلق ئىچىدە كىم قانداق، نېمە دەۋاتقانلىقلىرى توغرىلىق ئىشقا سېلىپ مەلۇمات ئېلىپ تۇرىدىغان بولغان. بۇنىڭدىن تاشقىرى غۇلجا ناھىيەسىنىڭ يېزىلىرىدا ھەر ئون ئويىنى بىر گرۇپپا قىلىپ، ئۇلارغا بىردىن ئاكتىپنى مەسئۇل قىلغان. شۇڭا ھەر ئون ئويدە نېمە بولدى، كىم كەلدى، كىم كەتتى ۋە باشقا ئىشلار توغرىلىق مەسئۇل خادىم ساقچىلارغا شۇ كۈنى دوكلاد قىلىپ تۇرۇشى كېرەك. شۇڭا ئۈچ ئادەم يىغىلغان يەردە گەپ - سوز قىلماسلىق، خوشنىلار بىر - بىرىگە ئارىلاشماسلىق، ھەر قانداق ئەھۋالدا ئېھتىياتچان بولۇش، دىققەت قىلىشتەك ئەھۋاللار كېلىپ چىققان. موشۇ سەۋەپتىن يېقىن تۇققان، دوست، بۇرادەرلەر بىلەن كورۇشۇشكە ئېھتىيات بىلەن قارىدىم. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى ئىزدىمىدىم. ئۇلارمۇ مېنى ئىزدەپ كېلىپ كورۇشەلمىدى.

ئۈرۈمچىدە بولغاندا شەھەرنى ئارىلاپ كوردۇم. 40 - يىللىرى ئۈرۈمچى كوچىلىرى ئادەم ماڭغۇسىز توپا، چاڭ ئىدى. شەھەر ئىچى ئەنمىنىڭ بىلەن بىي مۇڭدا سودىگەر خىتايلار تۇراتتى. ھازىر بولسا ئۈرۈمچى شەھىرى كەڭىيىپ زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان. قەۋەت - قەۋەت ئىمارەتلەر قەد كوتەرگەن. يوللار ئاسفالت قىلىنغان ۋە باشقىلار.

«تووۋا، - دەيمەن ئوز - ئوزەمگە، - ئاتا - بوۋىلىرىمىز «ئوڭكۇر بولسىمۇ ئوز ئويۈڭ بولسۇن...» دېگەن ئىكەن. مەن كورگەن ئۈرۈمچى، غۇلجا شەھەرلىرىدىكى كارامەت ئوزگىرىشلەر يەرلىكلەرى بولغان مېنىڭ خەلقىمنىڭ كوڭلىنى خوش قىلالمىدى. ئوزەم ئەدەبىيات، سەنئەت ساھاسىنىڭ خادىمى بولغانلىغىم ئۈچۈن غۇلجا، ئۈرۈمچىلەردە چىقىۋاتقان گېزىت، ژۇرناللار بىلەن مەدەنىيەت ئوچاقلىرىغا كوپىرەك سەپ سېلىپ قارىدىم. ئۈرۈمچىدە بىر نەچچە يەردە كىتاپخانىلار بار ئىكەن. شۇلارنىڭ ئىچىدە ياڭخاڭ (ياۋروپاكوچىسى) دىكى «شىنخۇا كىتاپخانىسى» ئۇيغۇر يازغۇچى، شائىرلىرى بىلەن ئالىملىرىنىڭ ئەسەرلىرى ئەڭ كوپ سېتىلىدىغان چوڭ كىتاپ دۇكىنى ئىكەن. بىراق، ئەشۇنداق كىتاپ دۇكانلىرىغا كىرىپ چىقىۋاتقان ئۇيغۇرلارنى ئازچە كورەلمەيسەن...

گېزىت - ژۇرناللاردا ھېمىشەم دېيىلىدىغان گەپ: «جۇڭگوچە سوتسىيالىزم بىزنى پاراۋان تۇرمۇشقا يەتكۈزىدۇ»، «پارتىيە باشلىغان يولدا ئېغىشماي ماڭساقلا بەخت - سائادەتكە ئېرىشىمىز»، «شىنجاڭ جۇڭگونىڭ ئايرىلماس ئۆلكىسى»، «ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنسۇلارسىز ياشىيالمايدۇ»، «مىللىي بولگۈنچىلىك، قانۇنسىز دىنىي پائالىيەتلەرگە بارلىغىمىز روشەن ھالدا قارشى تۇرايلى» دېگەندىن ئىبارەت بولغاچقا، بۇنداق ساختا جاراڭلىق بىمەنا سوزلەردىن تويغان خەلق گېزىت ئوقۇمايدىغان بولغان ئىكەن.

22 - ئىيۇل - شەنبە كۈنى غۇلجا خەلقى ئۈچۈن بىر قېتىملىق قايغۇلۇق ماتەم كۈنى بولدى. 5 - فېۋرال غۇلجا ۋاقەسىدە قولغا ئېلىنغان 29 ئادەمنىڭ ھوكۈم جازاسى ئېلان قىلىندى. مەيدانغا يىغىلغان توپنىڭ ئىچىدە مەنمۇ بار ئىدىم. ئەتراپىقا دىققەت بىلەن قاراتتىم. ئولۇمگە ھوكۈم قىلىنغان ئادەملەرنىڭ ئالدىغا ئالا - يېشىل تاختىلار ئېسىپ قويۇلغان، ئۇلارنى قورشاپ تۇرغان قۇراللىق ھەربىيلەر بەكمۇ سۇرلۇك كورۇنەتتى. بۇ يەردە ئۇيغۇرلار ئاز، خەنسۇلار كوپ ئىدى. «جىنايەتچىلەر» سېلىنغان ماشىنىلارنىڭ ئالدى كەينىگە ئورنىتىلغان لوزۇنكىلاردا «مىللىي بولگۈنچىلەر»، «زوراۋان تېررورچىلارنىڭ ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى پارچىلاش سۇيىقەستى مەڭگۇ ئەمەلگە ئاشمايدۇ» دېگەن چوڭ خەتلەر كورۇنەتتى. يۈزلىگەن قۇراللىق خىتاي ھەربىيلىرى ماشىنا ۋە ئەتراپىنى قورشاۋلىغان ئىدى. مەيدانغا توپلانغانلار تامامەن دېگىدەك ھوكۈمەت كادىرلىرى، ھەربىي، ساقچىلار بولۇپ، يەرلىك پۇخرالار يوقنىڭ ئورنىدا ئىدى. بۇنىڭ سەۋەۋىنى يېنىمدىكى كىشىدىن سورىدىم، ئۇ: «بۇ دەھشەتلىك پاجىئەلەرنى كورۇشكە خەلقنىڭ رايى بارمايدۇ. ئولۇمگە ھوكۈم قىلىنغانلارنىڭ ئىچىدە تىلى كېسىلىپ، كوزلىرى ئويۇپ ئېلىنغانلار بار. قاراڭا، ئۇلارنىڭ بېشى توۋەنگە ساڭگىلاقلىق. ئۇلار ياغاچقا قاتتىق باغلانغاچقا ئورە تۇرغاندەك كورۇنىدۇ. بىسىل ئاپرېلدا ئولۇمگە ھوكۈم قىلىنغانلارنى مەيداندا خەلق ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ: «سىلەر شېھىت. بىز سىلەرنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمىز» دەپ ئۇلارغا قاراپ قول سوزغاندا، ھەربىيلەر خەلقنى ئوققا تۇتۇپ بەش ئادەمنى ئېتىپ ئولتۈرگەن ۋە بىر نەچچە ئادەم يارىدار بولۇپ يوللاردا يېتىپ قالغان. مانا موشۇنداق ياۋۇزلۇقلاردىن ئادەملەر قورقۇپ قالغان. كوردىڭىزغۇ ئۇلارنىڭ قېشىغا ھېچ كىم يېقىن بارالمايدۇ»، — دېدى.

«بولگۈنچى، تېررورچىلار...» دەپ ئاتالغان 29 ئادەمنىڭ 9 غا ئولۇم جازاسى 3 كە كېچىكتۈرۈپ ئولۇم جازاسى، 7 سىگە مۇددەتسىز قاماق جازاسى، بىر كىشىگە 18 يىللىق قاماق جازاسى ھوكۈمى ئېلان قىلىندى. ئولۇم جازاسىغا ھوكۈم قىلىنغانلار: غاپپار تەلئەت، ھەسەنجان ئىمام، ئالىمجان يولۋاس، ئابدۇكېرىم تۇداخۇن، ئابدۇرېھىم مەھەممەت، سىدىق روزى، مەھەممەتجان نۇرمەھەممەت ۋە باشقىلار ئىدى.

ئىلى ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئىلى مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ ۋالىيسى قۇربانجان ھوكۈم ئېلان قىلىش سوت يىغىنىدا سوز قىلىپ: «ئىلى قازاق ئاۋتونوم ئوبلوسلۇق، ئىلى ۋىلايەتلىك ۋە غۇلجا شەھەرلىك پارتكوم، خەلق ھوكۈمىتى، جامائەت خەۋپسىزلىك، تەپتىش، سوت ئورگانلىرى، قۇراللىق ساقچى قىسىملار پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ شىنجاڭنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداش توغرىسىدىكى يول - يورۇقلىرىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، دۇشمەنلەرنىڭ خورىكىگە يەنە بىر قېتىم كۈچلۈك زەربە بەردى...»، — دېدى.

شۇ كېچىسى غۇلجا ئەتراپىدىكى خىتايلار خوشاللىق بايرام تەنتەنىسى ئوتكۈزۈپ ھاراق ئىچىپ، كوچىلارغا چىقىشتى، پوجاڭزا ئېتىشتى. روھى ئازاپتا تىت - تىت بولۇۋاتقان يەرلىك خەلق كېچىسى تالاغا چىقالمىدى.

ئىلىدىكى خاتىرجەمسىزلىكلەردىن چوچىگەن پۇلدار خىتايلار ئىچكى ئولكىلەرگە قاراپ ئاستا كېتىۋېتىپتۇ. بىزگە غۇلجىدىكى ئالتۇن دۇكانىنىڭ سېتىقچىسى ئۇيغۇرچە تىل بىلىدىغان بىر خەنسۇ ئايال: سودا يوق، باي خەنسۇلار ئىچكىرىگە كېتىشتى. بانكا بىزگە ئالتۇن بەرمەيدىغان بولۇپ قالدى» دەپ ئەھۋالنى ئېيتتى. ئەھۋالغا قارىغاندا غۇلجىدىن بىر خىتاي كەتسە ئىچكىرىدىن يۈزلەپ خىتاي كېلىپ بالا - چاقىلىرى بىلەن ئورۇنلىشىۋېتىپتۇ. غۇلجىدا بولغان ئىككى ئاي ئىچىدە خەلقىمىزنىڭ ئىنتايىن ئېچىنىشلىق ئەھۋالدا ئېكەنلىكىنى ئوز كوزۇم بىلەن كوردۇم. دەككە - دۈككە ئىچىدە ياشاۋاتقان غۇلجا خەلقى ۋە دېخانلارنىڭ ئەھۋالى ئېغىر بولۇپ، قىش - ياز ئىشلەپ ئالغان ھوسۇلنىڭ تەڭ يېرىمىنى ھوكۈمەتكە ھەر خىل باج - سېلىقلار ئۈچۈن تولەيدىكەن. بۇنىڭدىن ئون يىل ئاۋۋال بىز بېرىپ كورگەن تۇققانلىرىمىزنىڭ تۇرمۇشىدا ھېچ بىر ئوزگىرىش يوق. بايىقىدەكلا نامراتچىلىقتا ياشاۋېتىپتۇ.

قەشقەردىن كېلىپ كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئۇ يەردىمۇ خۇددى غۇلجىدىكىدەك زوراۋانلىق ھەرىكەت داۋام قىلماقتا ئىكەن. قاماش، تۇتۇش، ئېتىش - چېپىشتەك ئەھۋال توختىمايۋېتىپتۇ. قەشقەر ھېيتكا مەسچىتىدە جامائەت جۈمە نامىزىنى ئوقۇشقا يىغىلغاندا، قۇراللىق ساقچىلار ئۇلار نامازىنى ئوقۇپ تارقالغىچە شۇ ئەتراپىنى قورشاپ بايىقاپ تۇرىدىكەن.

ئۇمۇمەن، ش ئۇ ئا ر دا غۇلغۇلا، ئەنسىزچىلىكلەر كۈندىن - كۈنگە ئۇلغىيىپ، بېجىنىڭ ئەندىشىگە سېلىپ قويغانلىقى شىنجاڭدا چىقىدىغان گېزىت، رادىئو، تېلېۋىزىيەلەردە ھەر كۈنى خەۋەر قىلىنماقتا. بۈگۈن ئانا زېمىنىدا خەلقىمىزنىڭ ئاھۇ - زارى پەلەككە يەتمەكتە.

ئىبراھىم بارات،
ئالمۇتا شەھىرى.

نامى ئۆچمەيدىغان سەنئەتكار

(قازاقستاننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىستى توختاخۇن بەختىبايېۋ تەۋەللۇدىغا 75 ژىل)

قۇلاقنى يېرىپ ئۆتىدىغان زەمبىرەك پۈلىمـيوتلارنىڭ ئۈنلىرى بېسىلىپ قالغان بىر پەيتتە سولداتلارغا كۆڭۈل ئارام، روھى مەدەت بېغىشلاش ئۈچۈن كونسېرتلاشقان كونسېرت نومۇرلىرى بىرىدىن كېيىن بىرى داۋاملىشىپ، ئۇلارغا خۇش كەيپىيات بەخش ئەتمەكتە ئېدى. نۆۋەت توختاخۇنغا يېتىپ بولغاندا، ئاتېلىتى چاقلانغان كەلگەن ئۇيغۇر يىگىت كىيىنىپ، ئۇ چاق پەلەكتەك تېز ۋە ئۇيغۇن ھەرىكەت بىلەن «چېچەكتەك» (ئۇتلىرى بىلەن مۇزىكىلىق ئون ئورنىدىم ھاسىل قىلىپ ئوينىدىغان ئۇسسۇل) ئۇسسۇلىنى چىر ئايلىنىپ ئويناشقا باشلىدى. ئۇرۇش زەرداۋىدىن چارچىغان سولداتلار بۇ قاراقوچاق يىگىتنىڭ ھەرىكەتلىرىگە بېرىلىپ ئويۇنلىرىنى ئۇرۇش مەيدانىدا ئەمەس، بەلكى تىنچ بىلەن بىللە كونسېرت كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. كونسېرت تازا قىزىۋاتقان بىر مەزگىلدە كىمدۇر بىرسىنىڭ «ھاۋا!» دەپ ئەنسىرەشلىك ۋاقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ھەر كىم قوغدىنىش جايلىرىغا ماكۇنلىشىپ ئۈلگۈرمەي ئاسماندىن تۆككەن بومبىلار ئوتتىن ئالدىن سەھنىگە يېتىپ كەلگەن ۋە كونسېرت ئەمىلىيەتتە توختىدى. ھەر بىرسى بىر تۈرلۈك ئېغىر ۋەزىيەتكە دۇچ كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن بېسىمىنى يوقاتمىغان بىر نەرسىگە ئېسىلىپ تۇرغان توختاخۇن قۇتۇلۇپ كېلىپ ژەقلۇپ چۈشتى.

توختاخۇن ئېغىر كونتۇزىيە ۋە جاراھەتتىن كېيىن داۋالىنىپ، گوسپىتالدىن چىققان ۋاقتىدا ئۇرۇش ئاياغلىشىپ، ئۇنىڭ ھەربىي خىزمەتتىن ئازاد بولغان ۋاقتى ئىدى. مىللىي ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئىلى دىۋىزىيەسى قاتارىدا توختاخۇن ئۆزى ئىزدىگەن ئۇيغۇر تىياتىرىغا بېرىپ قوشۇلدى. ئۇ بىر كۈنى تىياتىر سەھنىسىدە بولغاندا، ئارتىستلاردىن بىرى ئۇنىڭغا ھەيران قېلىپ «سەن ئۇسسۇل ئويناشنى بىلەمسەن؟» دەپ سورىدى. ئۇ تەييارلىق قىلىپ سۆزلىگەن ۋاقتىدا، ئۇسسۇلنى باشقىلارغا كۆرسىتىشكە باشلىدى. شۇ قېتىم ئۇ ئوينىغان «چېچەكتەك» ئۇسسۇلى سەھنىدىن يەنە سەپلىرىگە ئۈلگە بولدى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ تىياتىرنىڭ ئارتىستى بولۇپ قالدى. بۇ پەيتىر توختاخۇنغا ياقتى، شۇ كۈنلا چېلەككە قاراپ يول ئالدى.

توختاخۇن ئارتىستلار ئالدىداچوڭ ئىشتىياق بىلەن «چېچەكتەك» ئارتىسلىنىپ، ئۇوزۇنى كاغ ئوڭغا ساللىغا تاشلاپ ئويناشقاتا. يەنە قانداق ئۇسسۇللارنى بىلىسىز؟ - دەپ سوراپ قالدى شۇ ئارىدا ئارتىستلارنىڭ بىرسى. توختاخۇن مەغرۇر ھالدا مانروس ئۇسسۇلىغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا قايىل بولۇشقان تىياتر ئارتىستلىرى شۇ كۈنلا ئۇنى ئۆز سەپلىرىگە قوبۇل قىلىش قارارىغا كېلىشتى. بۇ 1946-ژىلى ئىدى.

توختاخۇن بەختىبايېۋنىڭ كېلىشى بىلەن تىياتىرنىڭ كونسېرت پروگراممىسى جانلىنىپ كەتتى. كونسېرتقا بۈگۈن توختاخۇن قاتنىشىدىكەن دېگەن خەۋەر ئاڭلانسا شۇ كۈنى تىياتر كاسسىدا بىلەت قالماي سېتىلىپ كېتىدىغان بولدى. ئۇيغۇرچە تىلنى ياخشى بىلمەيدىغانلىقى بىلەن ئۇ دەسلەپ قىيىنالغان بولسىمۇ تىرىشچانلىقى بىلەن ئۆگىنىشى نەتىجىسىدە ئۇ تېز كەسپىچىلىكنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈۋالدى. ئارىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، ئاكتيور رېتىدىكى ئۆز قىر - سىرلىرى بىلەن كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بۇنى بايقىغان تىياتر رېژىسسيورى س. باشىيان ئۇنىڭغا ئۆزبېك دراماتورگى ھەمزە ھەكىمزادە نىيازىينىڭ «بايلار ۋە باتراق» سەھنە ئەسىرىدىكى خالمەت روللىنى تاپشۇردى. بۇ ئوبرازنى ئۇ كاپپىيەقىيەتلىك چىقىرىش بىلەن ئۆز كەلگۈسىدە قابىلـيەتلىك ئاكتيور بولۇپ چىقىدىغانلىقىدىن دېرەك بەردى.

تىياتر كوللېكتىۋى ئارىسىدا ئىشەنچىگە ئېرىشىپ، دراما ئارتىستى كەسپىگە يول سالغان ت. بەختىبايېۋ شۇنىڭدىن بېرى تىياتر سەھنىسىدە يۈزلىگەن ئوبرازلارنى ياراتتى. ئاكتيورلار ياراتقان ئوبرازلارنىڭ تىياتر مۇخلىسلىرىنىڭ كۆز ئالدىدا، خاتىرىسىدە مەڭگۈ قالىدىغان بولۇپ شەكىللىنىشى، ياكى ئەكسىچە بىر ۋاقىت پال - پۇللا قىلىپ كۆرۈنۈپ، بىر ئاز مەزگىلدىن كېيىن ئېسىدىن كۆتىرىلىپ كېتىشى ئۇ ئاساسى جەھەتتىن ئاكتيورنىڭ تالانتىغا باغلىق. شۇ تۈرغىدىن پىكىر قىلغىنىمىزدا، ت. بەختىبايېۋنىڭ ياراتقان ئوبرازلىرىنىڭ كۆپى دېگىدەك تاماشىبىن قەلبىدىن ئورۇن ئېلىپ قالغانلىقى ھەق. دېمەك، بۇ ئۇنىڭ ھەر بىر ئوبرازنى ياراتقاندا ئۇنىڭ ئىچكى ماھىيىتىگە چوڭقۇر چۆكۈپ، ماھارەت بىلەن ئەكس ئېتىپ بېرىدىغانلىقىنىڭ ئىپادىسىدۇر. شۇڭلاشقا تاماشىبىنلاردىن بەزىلىرى: «پاھ توختاخۇن بەختىبايېۋ ئۇسسۇل دېگىنىڭنى چىقىۋىتىدىدە دېسە، بىرلىرى ئۇ ئوينىغان «ئانارخان»دىكى» سوپاخۇن ھاجى، بەختىيار مەزىنلەر ھېلىغىچە كۆز ئالدىمىزدا تۇرىدۇ دەپ، ئىللىق ئىنكاسلىرىنى ئېيتىشىدۇ. توختاخۇن بەختىبايېۋھەر قانداق ئەسەردىكى ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ئوبرازنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى مۇكەممەل ئېچىپ بېرەلىگەنلىكى ئۈچۈن يالغۇز ئۇيغۇر تاماشىبىنلىرىنىڭلا ئالقىشىغا سازاۋەر بولماي، ئۆزبېك تاماشىبىنلىرىنىڭ خاتىرىسىدىمۇ ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەر قانداق رول چوڭ - كىچىك بولۇپ بولۇنمەيدۇ. ئۇ قوشۇمچە ئېپىزوتلاردىكى كىچىك روللارنىمۇ تەلەپ دەرىجىسىدە ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىشكە تىرىشىدۇ.

ت. بەختىبايېۋنىڭ تىياتر سەھنىسىدىلا ئەمەس، كىنو سەنئىتىدە ئىجرا قىلغان روللىرى ئۇنىڭ بۇ ساھادىكى قابىلىيىتىنىڭ يەنە بىر قىر - سىرىنى نامايەن قىلدى. ئۇنىڭ قىرغىز كىنوستۇدىيەسى ئىشلىگەن «بورە ئۆكسى» فىلمىدا ئوينىغان سەلىم لەگمەن رولىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققانلىقى ھەققىدە شۇ مەزگىلدە تەنقىدچىلار ژۇقۇرى باھاسىنى بەرگەن. شۇنداقلا ئۇنىڭ قاتنىشىشى بىلەن كۆپلىگەن فىلملار ئۇيغۇر تىلىغا دۇبلەژ قىلىنغان.

ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ سابىق رېژىسسيورى ت. باشايان تىياتىرىمىزنىڭ تارىخى ھەققىدە يازغان «قەلب خاتىرىسى» ناملىق كىتاۋىدا ئۇنىڭ پائالىيىتى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەپ يازىدۇ: «توختاخۇن بەختىبايېۋ دەسلەپ ئۆزلۈچى رېتىدە ئۆزىنى كورسىتەلىگەن سەنئەتچىلىرىمىزنىڭ بىرى بولدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەۋرىشىم ئۇسسۇللىرى، يېقىملىق قىياپىتى بىلەن تاماشىبىنلارنى مەپتۇن قىلىۋالاتتى. ئۇسسۇللىرى ۋە كۈلدۈرىدىغان قىزىق روللارنىڭ ئىجراچىسى سۈپىتىدە خەلق ئۇنى ياخشى كورەتتى. بىز قەيەردە بولمايلى كىشىلەر بەختىبايېۋنى ئالاھىدە ئىللىق قوبۇل قىلىدىغان. ئۇنى يېقىن كورۈپ، ئەركىلەتكەن ھالدا «تولىك» دېيىشەتتى. ئۇ ھەقىقىي ئارتىست سۈپىتىدە ھاياتىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىگىچە تىياتىرغا سادىق بولۇپ قېلىپ، ئىجادىي كۈچ - قۇۋۋىتىنىڭ كامالەتكە يەتكەن چېغىدا سەھنىدە مەشغۇلات ئۈستىدە ۋاپات بولدى...»

تىياتر سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا مۇناسىپ ئۈلۈش قوشقان قازاقستاننىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستى توختاخۇن بەختىبايېۋ 75 ياشقا تولغان بۇ كۈنلەردە نامى ئوچمەيدىغان سەنئەتكارنىڭ يارقىن قىياپىتى، ئەمگەك پائالىيىتى تىياتر كوللېكتىۋى ۋە شاگىرتلىرى تەرىپىدىن قىزغىن خاتىرلىنىۋاتىدۇ.

زەينۇللام سېتەكوۋ،
جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياتىرى
دىرېكتورىنىڭ مۇئاۋىنى.

ئەجايىپ تالانت ئىگىسى ئىدى

توختاخۇن بەختىبايېۋ تىياتىرىمىز تارىخىدا نامى پەخىرلىنىش بىلەن ئاتىلىدىغان تالانتلىق ئارتىستلىرىمىزنىڭ بىرى ئىدى. ھېلىمۇ ئېسىمدىن كەتمەيدۇ. مەن مەكتەپتە ئوقۇپ ژۈرگەن مەزگىللىرىمدە يېزىمىزغا تىياتر كەپتۇ دېگەن سوز تارالسا، ئارىسىدا تولىك چورنى (توختاخۇن) بارمىكەن دېگەن سوئاللار ئوزلىگىدىن تۇغۇلاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرى، بولۇپمۇ كۈلكىلىك لەپەرلىرى كىشىلەرگە خۇش كەيپىيات بەخش ئېتىدىغان. شۇنداقلا ئۇنىڭ ماھارەت بىلەن ئوينايدىغان «چېچەكتەكسى» ھەممىنى ھەيران قالدۇراتتى. كېيىنىرەك ئوزىمىمۇ تىياتر سېپىگە قوشۇلۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىشلەپ ژۈرگىنىمدە ت. بەختىبايېۋنىڭ تالانتىغا قايىل بولۇپ ژۈردۇم. ئۇ باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىدى. كوپلىگەن سپېكتاكللاردا پارتنيور بولۇپ ئوينىغانلىقىمىز بىزنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى. ئۇ كىچىككىنە بىر ئېپىزودنى تاماشىبىن كوڭلىدە قالغىدەك دەرىجىدە ئىجرا قىلىشقا تىرىشاتتى. ئۇنىڭ ھوددىسىدىن چىقالاتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن رولنىڭ چوڭ - كىچىكى بولمايدىغان. توختاخۇن بەختىبايېۋنىڭ ياراتقان يارقىن ئوبرازلىرى ياشلار ئۈچۈن سەنئەت مەكتىۋى بولۇپ قالغۇسى.

قۇرۋانجان ئابدۇراسۇلوۋ،
قازاقستان خەلق ئارتىستى.

سۈرەتلەردە ھايات كۆرۈنۈشلىرى

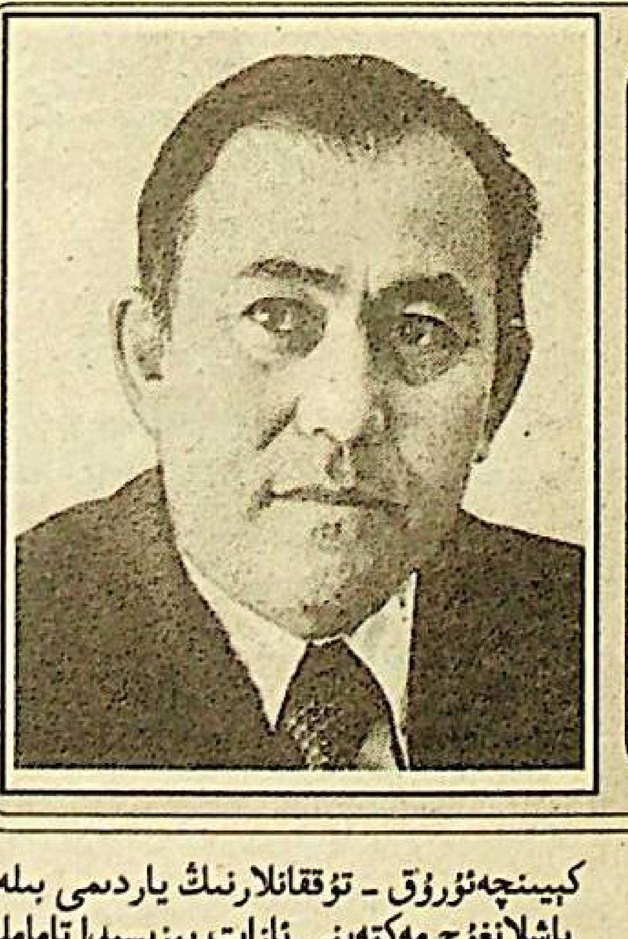

ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» ھەم باشقىمۇ گېزىتلار سەھىپىلىرىدە پات - پاتلا «رۇستەم يۈسۈپوۋنىڭ چۈشەرگەن سۈرىتى» دېگەن نام بىلەن فوتوسۈرەتلەرنى كورۇشكە بولىدۇ. ئۇلاردا ئاساسەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كوزگە كورۈنگەن ئەمگەك ۋەكىللىرى، مەشھۇر كىشىلەر، ئالىملار، سەنئەتچىلەر، تۈرلۈك ھۈنەر - كەسىپ ئېگىلىرى ۋە باشقىلارنىڭ قىياپىتى تەسۋىرلەنگەن.

ئەينە شۇ ھەممىنىڭلا قولىدىن كېلىۋەرمەيدىغان ئۆزىگە خاسلىغى بار كەسىپتە قىرىق ژىلدىن ئارتۇق ئەمگەك ئەجرىنى سىڭدۈرۈپ، ئەچچە مىڭلىغان سۈرەتلەرنى گېزىتخانلار بىلەن ئۈز كورۈشتۈرگەن رۇستەم ئاكا يۈسۈپوۋ بۈگۈنكى كۈندە ھاياتنىڭ يەتمىش باھارىنى قارشى ئالماقتا.

1928 - ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ چېلەك تەۋەسىدىكى بايسېيت يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن رۇستەم تېخى ئون ياشقا تولمىغان ۋاقىتتا، كولخوز رەئىسى لاۋازىمىدا ئىشلەۋاتقان دادىسى يۈسۈپ ئىسھاقوۋنى «خەلق دۈشمىنى» دەپ بىر كېچىدە تۇتۇپ كېتىدۇ. شۇ كەتكەنچە، ئاتا ئائىلىسىگە قايتمايدۇ.

موشۇنداق چىرايلىق قېرىغانغا نېمە يەتسۇن!

مەكتەپتە ئوقۇشنى قايرىپ قويۇپ، ئېتىزغا سەھەر چىقىپ، قاراڭغۇ چۈشكەنگە قەدەر ئىشلەپ، سوقا ھايداش، سۇ تۇتۇش، چوپ چېپىش، ئاشلىق توشۇش ئىشلىرىنى بەجىرىدۇ.

بەش پەرزەنت بىلەن تۇل قالغان رۇقىيەم ئانا ئۇلارنى چوڭ قىلغىچە، تۇرمۇشنىڭ ئوتتىدىن كىرىپ، سۇيىدىن چىقىدۇ. ئائىلىسىگە ئېغىر كۈن چۈشكەنلىكىنى كورگەن رۇستەم

كېيىنچە ئۇرۇق - تۇققانلارنىڭ ياردىمى بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپنى ئازات يېزىسىدا تاماملىغان رۇستەم يۈسۈپوۋ 1947 - ژىلى تۇرگىنىدىكى بىر ژىللىق مال دوختۇرلۇق كۇرستا ئوقۇپ، ئۇنى تۈگەتكەندىن كېيىن شۇ كەسىپ بويىچە ئىشلەپ ژۈرۈپ 1950 - ژىلى ئارمىيە سېپىگە چاقىرتىلىدۇ ۋە ھەربىي ۋەزىپىسىنى ئابرويلۇق بىلەن ئۆتەيدۇ...

ئادەم بالىسى بولۇپمۇ ياشلىقتا نېمىلەرگە قىزىقمايدۇ، ھەۋەس - ئارزۇ قىلمايدۇ دەيسىز. رۇستەممۇ ھەربىي سەپتە ژۈرگەندە، خىزمەتدىشى - لاتىش بالىسى نىكولاي ۋاسلىيېۋىچ تېمنوۋ فوتو ئاپپاراتى بىلەن دوستلىرى ۋە تۈرلۈك مەنزىرىلەرنى سۈرەتكە ئېلىپ ژۈرۈپ ئۇنى بىللە باشلاۋالىدىغان بولدى. ئىجدىھاتلىق ژىگىت ئۇنىڭ قىر - سىرلىرىنى ھەش - پەش دېگىچە ئۆگىنىۋالدى.

ھەربىي خىزمەت تاماملىنىپ، ھەر قايسىسى ئۆيلىرىگە قايتقان چاغدا، «مەندىن موشۇ فوتوئاپپارات ساڭا دوستلۇق يادىكارى بولسۇن» دەپ دوستى رۇستەمگە سوغا قىلىۋەتكىنى، بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭ كوزگە كورۈنگەن فوتو - مۇخبىرى بولۇپ قېلىشىغا سەۋەپ بولغان ئېدى.

رۇستەم يۈسۈپوۋ ئارمىيەدىن قايتىپ، موسكۋادا س س س ر ژۇرنالىستلار ئىتتىپاقىنىڭ يېنىدا ئېچىلغان ئىككى ژىللىق كۇرسىنىڭ فوتوژۇرنالىستىكا فاكۇلتېتىغا سىرتتىن ئوقۇشقا چۈشتى. سوبىگەن ئوقۇشنى قىزىل دىپلوم بىلەن تاماملىدى ۋە شۇ چاغدا ئۆزى ئىستىقامەت قىلىۋاتقان تاجىكستاننىڭ پايتەختى دۇشەنبە شەھرىدە چىقىدىغان «پاختىكار» گېزىتىدە ئىشلەشكە باشلىدى. بۇ گېزىتتا يورۇق كورگەن كوپ سۈرەتلىرى ژۇقۇرى باھالىنىپ، مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى. 1977 - ژىلى رۇستەم ئاكا قازاقستانغا كوچۈپ كېلىپ، ئۇيغۇر تىلىدا چىقىۋاتقان «كوممۇنىزم تۇغى» - (ھازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە ئىشقا كىردى. ئۇنىڭ سۈرەتلىرى «ئالمۇتا ئاخشىمى»، «ئوگنى ئالاتاۋ» ئوخشاش قازاق ۋە رۇس گېزىتلىرىدىمۇ ئۇزلۇمەي بېسىلىشقا باشلىدى.

ر. يۈسۈپوۋ 1988 - ژىلى ھورمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان بولسىمۇ، ھازىرغىچە گېزىتلاردىن قول ئۈزگىنى يوق. سۈرەتلەر ئارخىۋىغا نەزەر سالسىڭىز، ئۇيغۇرلاردىن باشقىمۇ قېرىنداش - دوست خەلقلەرنىڭ ئەمگەك ۋە مەدەنىيەت، سەنئەت ۋەكىللىرىنىڭ قىياپىتىنى كورۈپ قايىل قالىسىز.

- مەن كوپ ياخشى كىشىلەر بىلەن دوست، ئاكا - ئۇكا بولدۇم. شۇڭلاشقىمۇ بەزى بىر يامان نىيەتلىك ئادەملەردىن ھەسرەت چېكىپ قالامدۇ، ئۇزەمنى يوقاتمايمەن. سەۋدۇيى، ياخشى كىشىلەرنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتى، رەھمىتى ئۇنىڭدىن ئۈستۈن كېلىدۇدە، مەمنۇن ژۈرۈۋېرىمەن، - دەيدۇ ئۇ.

- چىرايىڭىزدىن كۈلكە كەتمەيدىغانلىغى شۇنىڭدىن ئېكەندە. ھەقىقەتەن بەختلىك ئادەمسىز، - دېدىم مەن.

- ھە، نەق تاپتىڭىز. مەن بەختلىكمەن، - دەيدۇ ئۇ.

كوپ ژىللىق ئەمگەك - ئەجرى، پەم - پاراسىتى ئارقىلىق خەلق ھورمىتىگە، ئەل ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان رۇستەم ئاكا ئەمگەك ۋېتېرانى، ماددىي ۋە مەنىۋىي مۇكاپاتلارنىڭ ساھىبى. ئومۇر يولدىشى ھەنىپە ھەدەم بىلەن قىرىق ژىلدىن بېرى خاتىرجەم ھايات كەچۈرۈپ، پەرزەنتلىرىنى بىلىملىك ۋە ئەدەپ - ئەخلاقلىق قىلىپ قاتارغا قوشقان.

ھاياتنىڭ يەتمىشىنچى داۋانىغا قەدەم باسقان رۇستەم ئاكىغا ساغلام سالامەتلىك، ئائىلىسىگە خاتىرجەملىك تىلەيمىز.

مومىنجان ھەمرا.
ئالمۇتا شەھرى.

تۆۋەندىكى بۇ سۈرەتلەرنى رۇستەم ئاكا چۈشەرگەن.

ئېلىپبە بىلەن خوشلىشىش.

شايىم شاۋايېۋ

ئىلھام چەشمىلىرى

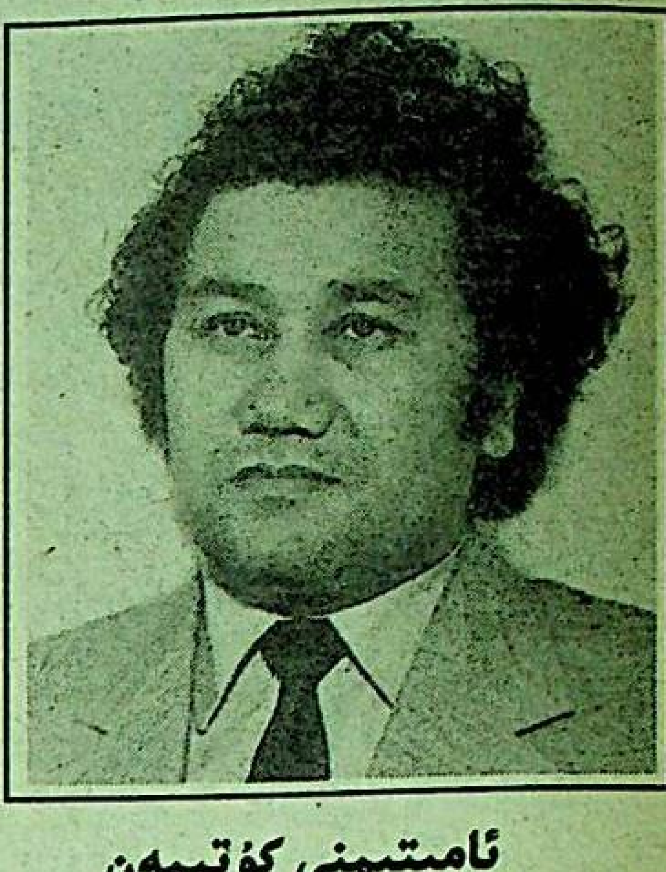

ئامىتىمنى كۈتىمەن

خىياللىرىم چارلاپ ئىلى ۋادىسىن،
بۈركۈت كەبى بەزەن پەرۋاز قىلىمەن.
ھەممە دەرتنى ئىچىمگىلا سىغدۇرۇپ،
خانتەڭرىنىڭ چوققىسىغا قونىمەن.
قول يەتكەندەك مەخسىتىمگە مەمنۇن بوپ،
ئانا يەرگە تەكرار تازىم قىلىمەن.
جۇشەندىمەن گەرچە قۇياش نۇرىمەن،
ئانا يەرنىڭ تۇپىسىمەن، گۇلىمەن.
ھەقنى ئېيتسام، پەستكەنمەن ھېلىكەم
بەك سېغىنىپ ئامىتىمنى كۈتىمەن.
ئادالەتنى پىر تۇتقاچقا ھاياتتا،
ئادالەتكە قول بولۇپ مەن ئۆتىمەن.
ئادالەتنى دايىم مەن پىر تۇتىمەن،
دىيانەتنى مەن كىملەردىن كۈتىمەن.
شۇ ئادالەت گەرچە بولسا جاھاندا،
نېمە ئۈچۈن ئاچچىق ئەلەم ژۇتىمەن؟
ئۆزگىلەردەك قاچانمۇ مەن كۈلىمەن،
دولىتىم يوق ژىتىمسىراپ تۇرۇمەن.
بۇ پانىيدا بار ھالاۋەت شۇ ئېكەن،
مۇستەقىللىق ئامىتىم دەپ بىلىمەن.

دوستنى شەيدا قىلغايسەن

ۋاپادارغا ئەزىز جاننى پىدا قىلغايسەن.
دىلراباڭنىڭ بەختىن تىلەپ نىدا قىلغايسەن.
قۇياش نۇرى، ئانا يەرنى خورلىغان مۇرتەد –
نامەرت، نەسنى نىيىتىدىن جۇدا قىلغايسەن.
بىلىمسىزدۇر نادان ئەھلى، رەسۋا قىلغايسەن،
بېۋاپانى ئايىماستىن پەشۋا قىلغايسەن.
دۈشمەنلىكنى غەلىبەڭ بىلەن قانلار ژۇتقۇزۇپ،
دوستلىرىڭنى كەمتەرلىكتە شەيدا قىلغايسەن.

بىلمىگىنىڭ تەس

بىلمىگىنىڭ تەس بۇ ھاياتنىڭ سىرىنى،
بىلمەي تۇرۇپ ئۇي – چوڭقۇرى، قىرىنى.
تاغ سۈيىنىڭ بىلمىسەڭ گەر ئېپىنى،
غەرىق قىلار ئازغىنا شوق ئېقىنى.
مەشەقەتنىڭ كورمەستىنلا چېتىنى،
ھار – ئۇياتنىڭ پەرىق قىلماي چېكىنى.
سېسىق دەيمىز ھەجەپ مەغرۇر تېكىنى،
ئاچچىق دەيمىز ئالما – ئورۇك قېقىنى.
ئاتىماستىن ئۇچ كورگەننىڭ ئېتىنى،
تىللاپ – قاغاپ، چۇشۇرۇمىز پېتىنى.
تۇتماي تۇرۇپ كەتمەن – ئوغاق سېپىنى،
قول قاپىرار تۇتقاندا قوش چوكىنى.
بىردەك ئەمەس ئادەملەرنىڭ سىقىمى،
تاپاۋەتنىڭ بار ئاز – تولا چىقىمى،
ئەڭ يامىنى يامانلارنىڭ يامىنى،
يالغۇزنىڭ دەرت قىلىدۇ چىقىمى.
بىلۋالسا بولدى ئاجىز يېرىڭنى،
ھەيۋە قىلار تاراقلىتىپ تېرىنى،
بىلمىگىنىڭ تەس بۇ ھاياتنىڭ سىرىنى،
پايلىمىساڭ ئۇي – چوڭقۇرى، قىرىنى.
ياخشى شاگىرت ئۇنتۇمايدۇ پىرىنى،
ژۇيۇۋەتسەڭ قالغان كوڭۇل كىرىنى.
ساخاۋەتنىڭ شۇدۇر ئېسىل ھېكمىتى،
ئېيتسام ئەگەر ساڭا مىڭدىن بىرىنى.

مەن ئۇنتۇلۇپ قاپتىمەن

تۈن – كېچىدە ئۇيقا قېچىپ ياتىمەن،
ئېغىر خىيال گىردابىغا پاتىمەن.
كوكرىگىمگە سانچىلىدۇ غېرىپلىق،
تەنھالىقنىڭ ئازاۋىنى تارتىمەن.
تۈن – كېچىدە ئۇيقا قېچىپ ياتىمەن،
ئىلاھىمدىن ھىممەت سوراۋاتىمەن.
جىسمىمدىكى شىپاسى يوق بۇ دەرتنىڭ،
قاچانغىچە ئازاۋىنى تارتىمەن؟
تۈن كېچىدە ئۇيقا قېچىپ ياتىمەن،
مۇڭ تارتقان مەن ساتارنىڭ تارىمەن.
مەن كېرەكتە دوست كوپ ئېدى، ھە، ئەندى،
كېرەكسىز بوپ مەن ئۇنتۇلۇپ قاپتىمەن.
تۈن – كېچىدە ئۇيقا قېچىپ ياتىمەن،
كىملەرگە مەن بۇ مۇڭىمنى چاقىمەن.
مەندىن بەزگەن دوستلىرىمغا نېمە دەپ،
مەن يالۋۇرۇپ ئوز ژۇكۇمنى ئارتىمەن؟
تۈن – كېچىدە ئۇيقا قېچىپ ياتىمەن،
بۇ ھەسرەتنى كىمگە ئەندى ساتىمەن.
بىر نا ئۇمۇت ۋۇجۇدۇمنى كويدۇرەر،
نەپرىتىمنى كىمگە ئوق قىپ ئاتىمەن؟
تۈن – كېچىدە ئۇيقا قېچىپ ياتىمەن،
ئېغىر خىيال گىردابىغا پاتىمەن.
ساداقەتلىك، مۇراۋەتلىك ھېچ كىم يوق،
مەن ئوزەمنى – ئوزەم ئۇنتۇپ قاپتىمەن.

* * *

سوپ – سۆزۈك شار، ئەينەكتىندۇر بۇ زىمىن،
بەخىس بولۇڭ ھەي بۇرادەر، ئىلتىماس.
قولدىن چۈشسە بولار ئەينەك تولۇمپىكۈم،
ئۇنتۇماڭلار بۇ ئانا يەر، ئىلتىماس.

بۇ زىمىندۇر نازۇك تەمبۇر سىم تارى،
قاتتىق تارتسا تار ئۈزۈلەر، ئىلتىماس.
بۇ زىمىندا كويتۇر دەرتمەنلىك زارى،
ئۇنتۇماڭلار بۇ ئانا يەر، ئىلتىماس.

بۇ زىمىندۇر كوزنىڭ نازۇك قارچۇغى
كۆزەر ئاقسا كىم ئەيپىكار، ئىلتىماس.
ھەممىمىزگە سېچى ئۆتىڭ ئۆچىغى،
ئۇنتۇماڭلار بۇ ئانا يەر، ئىلتىماس.

* * *

دېرىزەمنى چېكەر بىرسى، مەن ھەيران،
چېكەر بىرسى، ئاندىن ئاھ، بىر قانچىسى.
ئاڭا مېۋىس باققىنىمدا، تارس – تارس قىپ،
چېكەر تاستا، تەكرار يامغۇر تامچىسى.
ئاناڭ كوكتىن سۆزۈك چاچتەك تۆكتىماي،
ئانا يەرگە ئالدىرايدۇ بارچىسى.
شامال بىلەن چايقىپ، خۇددى غەزىپلىك،
بىردە شاق – شۇق ئۇرار يەرنى قامچىسى.

ئامەتسىزنىڭ مونولوگى

چىرايمىغا باقساڭ سەن،
سولغان كۈلگە ئوخشايمەن.
پاتقاق، لايغا تاپىلانغان،
سۆسۈز كۈلگە ئوخشايمەن.

ھاياتلىقتىن نىشان يوق،
دەشتى چولگە ئوخشايمەن.
ئوچۈپ كەتكەن خەتلىرى،
كونا موركە ئوخشايمەن.

چاشقان تەشكەن توۋنى،
قۇرۇق قاپقا ئوخشايمەن،
ئوغان بىلەن سادا يوق،
يېرىق داپقا ئوخشايمەن.

كەتمەن ئۆچۈن يارىماس،
سۇنۇق ساپقا ئوخشايمەن،
مەنتىقسىز، مەنىسىز،
كىتاب – باپقا ئوخشايمەن.

جىگەرىدىن ئايرىلغان،
خالتا توكتە ئوخشايمەن،
قايمىقىدىن ئايرىلغان،
مەن كوك سوتكە ئوخشايمەن.

راسا ئۆزۈپ تاشلانغان،
مەن كېپەككە ئوخشايمەن،
ئوز تۈزۈمدىن تىشلەنگەن،
مەن ئېپەككە ئوخشايمەن.

غاجاپ – غاجاپ تاشلانغان،
مەن كومچەككە ئوخشايمەن،
توختام سۆدا يارالغان،
مەن كولچەككە ئوخشايمەن.

بوياق بىلەن بويالغان،
سۈنئىي قاشقا ئوخشايمەن.
سۇ توختىماس داتلاشقان،
توشۇك داسقا ئوخشايمەن.

ئۈزۈك – ئۈزۈك ئۇلانغان،
ئاغامچىغا ئوخشايمەن،
راست گېپىنىڭ تايىنى يوق،
يالغانچىغا ئوخشايمەن.

ئوتەر شۇنداق ھەركۈنۈم،
جۇدا بولۇپ ھەممىدىن.
شور پېشانە ژۈرگىنىم،
ۋەتەنسىزلىك دەردىدىن.

سانچىپ كېتەر ژۈرىگى

ھەيۋە قىلىپ بىر – بىرىگە كودەكلەر،
ئويۇنچىغى تاپانچىسىن ئاتىدۇ.
شۇندا بىرى يارىدار بولۇپ قالغاندەك،
ژىقىلغان بوپ سوزايلىنىپ ياتىدۇ.
دېرىزىدىن ئاق ساقاللىق بىر بوۋاي،
دىققەت بىلەن كودەكلەرگە باقىدۇ.
كەچمىشلىرى ئېلىپ كېتەر ژىراققا،
خاتىرىسى قۇش بوپ قانات قاقىدۇ.
ملتىق بىلەن تاپانچىدىن چوچۇيدۇ،
ئۇرۇش ئۇنىڭ ژۈرىگىنى موجىغان.
ملتىق قولغا ئېلىنمىسۇن ئۇنىڭسىز،
بىر – بىرىگە بولسۇن ئىنسان مېھرىۋان.

يارغا مەدەت

ژىغلىما يار، ژىغلىما،
سەۋرى – تاقەت قىلغىنا.
ئارام ئېلىپ بىر مەھەل،
كوزۇڭنى سەن ئىلغىنا.

ژىغلىما يار، ژىغلىما،
پاك قەلبىڭنى تىلغىما.
ئېچىشتۇرۇپ يارائىنى،
بىكارغا سەن تىرنىما.

ژىغلىما يار، ژىغلىما،
ھەسرەت چېكىپ تولىما.
چىدامسىزلىق ئوي بىلەن،
ئۈمۈتىڭنى بۇلغىما.

ژىغلىما يار، ژىغلىما،
قەددىڭ پۈكمەي تۇرغىنا.
قېچىپ ژۈرگەن بەختىڭنى،
ئاۋارە بوپ قوغلىما.

ژىغلىما يار، ژىغلىما،
ئوز – ئوزەڭنى خورلىما.
كوز يېشىڭنى كول قىلىپ،
ئىككى كوزگە زورلىما.

ياخشى كىشىلەر يېنىڭىزدا

يول ژىراقى بولسا بولسۇن...

ئۇ بۈگۈن مېنى يەنە «بارمۇسەن؟ يوقاپ كەتتىڭمۇ؟» دېگەن سوزلەر بىلەن كۇتۇۋالدى. بوم ئاۋازىدىن يۇمشاق كوڭلى، ئاق نىيىتى ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان ئاغىنەم بىلەن يەنە ئۇزاق ژىللاردىن بېرى ئۇچراشمىغاندەك سەممىيەت ئېچىدە كورۇشتۇق. بولمىسا بىز بۇنىڭدىن بىر ئاي بۇرۇنلا دىدارلىشىپ، مۇڭداشقان ئېدۇق.

دوستلۇقنىڭ قەدرىگە يېتىدىغان كىشىلەردە ئەينە شۇنداق بىر سەممىي سېغىنىش ھېسسىياتلىرى بولسا كېرەك. مەن ئۇنىڭ بىلەن ژىگىرمە ژىل ئاۋال بىشكېك شەھىرىدە تونۇشقان ئېدىم. شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى ئالتاغ ئېتىكىگە بىر توپ ژىگىتلەر بىلەن دەم ئېلىشقا چىققىنىمىزدا ئابدۇغوپۇر تۇردىيېۋ ماڭا لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ «مۇھەببەت ۋە نەپرەت» ناملىق كىتاۋىنى تەغدىم قىلىپ، چىن ژۈرىگىدىن ئىجادىيىتىمگە مۇۋاپپەقىيەتلەر تىلىگەن ئېدى. ئادەتتە ئۇنداق بىر قېتىملىق ئۇچرىشىشتىن كېيىن دوستلىشىپ كېتىش ئاز ئۇچرايدىغان ئەھۋال. بىز بولساق قەدىناسلاردىن بولۇپ كەتتۇق.

ئۇنىڭ كوڭلىدە شائىرلارغا نىسبەتەن ھورمەت ۋە مۇھەببەت، ئىشەنچ ۋە ئېتىقات كۈچلۈك ئېدى. ئۇزىمۇ شېئىرلارنى يېزىپ ژۈرىدىكەن. بىراق ئومۇر سەۋداسى ئۇنىڭ ئىجادىيەتتە روناق تېپىشىغا يول قويمىغاچقا، شېئىرىيەتتە چوڭقۇر مۇھەببىتىنى ساقلىغان ھالدا شائىرانە بىر ئۇچۇق كوڭۇللۇك بىلەن ياشاشنى داۋام ئەتتۇردى. مېنىڭ بايقىشىمچە، شائىرلارنىڭ دوستلىرى ھەممە كەسىپ ئېگىلىرىنىڭ ئارىسىدا بار. ئۇلارنىڭ شېئىرىيەتكە ئىخلاسى بۇ دوستلۇقنى ھەقىقىي توغرا مۇناسىۋەتلەر بىلەن چېكىتىپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئەينە شۇنداق توغرا سوزلۇك، ساددە ۋە كويۇمچان ئاغىنىلىرى بولمىغىنىدا شائىرلار، بەلكىم، ئىلھامدا بىر كامىلىقنى ھېس قىلىپ قالار ئېدى.

ئابدۇغوپۇر مېھرىۋان، كويۇمچان كىشى بولغاچقا ئۇنى بىشكېكتىكى ئاغىنىلىرى «تاغا» دەپ ئاتىشىدۇ. بۇ ئىبارە ئۇنىڭ يېشىنى چوگايتىپ كورسەتكەن بىلەن ئوزى ئەندىلا 60 قا كىرگەن ئاغىنىمىزغا بولغان ھورمەت ئەينە شۇ سوزدە مۇجەسسەملەشكەندەك بولىدۇ. ئۆزگىلەرنىڭ ئىشىغا كويۇنۇش، توغرا مەسلىھەت بېرىش، باشقىلارمەنپىيىتىنى ئوزىنىڭكىدىن ژۇقۇرى قويۇش ئابدۇغوپۇرغا ئوخشاش ئاز ساندىكى كىشىلەرگە خاس پەزىلەت دېسەم خاتا بولماس. بىز دوستلاشقان ژىگىرمە ژىل مابايىندا مەن بۇ پەزىلەتنىڭ ئىپادىلىرىنى كوپ كوردۇم. شۇنىڭ بىرى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە مۇشتىرى توپلاش پەيتلىرىدە بايقالدى.

مەلۇمكى، مۇشتىرى توپلاش ئىشى ئاخىرقى ۋاقىتلاردا ژىلدىن – ژىلغا ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا، ئەلۋەتتە، ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار سەۋەپ بولماقتا. بەزىدە مەسلىنى قول ئىلكىدە بار تىجارەتچىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، دوستلارنىڭ ياردىمىدە ھەل قىلىشقا توغرا كەلدى. ئەينە شۇنداق چاغلاردا ئابدۇغوپۇر ئوزىنى خۇددى گېزىت خادىمى سۈپىتىدە ھېس قىلىپ، ئوچۇپ – يېنىپ، گېزىتكە مۇشتىرى بولۇش ئىشىنى ئۇنۇملۇك ئاياقلاشتۇرۇشقا ھەسسە قوشقانلىقىنى تەكىتلىمەسلىك مۇمكىن ئەمەس، بۇنداق مىساللار كوپ. چەت ئەللەردىن ۋەتەنداشلىرىمىز كەلگەندە ئۇلارنى كۇتۇۋېلىش، ئالمۇتا ياكى تاشكەنت شەھەرلىرىدىن ئارتىستلىرىمىز ئويۇن قويۇش ئۈچۈن بىشكېككە بارغاندا ئۇلارنىڭ كاستروللىرىنىڭ ياخشى ئوتۇشى ئۈچۈن كويۈنىدىغانلارنىڭ بىرسىمۇ ئەينە شۇ «تاغام» بولدى.

بۇنىڭدىن ئىككى – ئۈچ ژىل بۇرۇن ئاتاقلىق يازغۇچى زىيا سەمەدىينىڭ «ئەخمەت ئەپەندى» رومانى بېسىلىپ چىقىپ بىشكېككە تارقىتىلغاندا، ئۇنىڭ كىتاپخانىلار قولىغا يېتىپ بېرىشىدا چوڭ رول ئوينىغان كىشىلەرنىڭ بىرى يەنە موشۇ ئاغىنىمىز ئابدۇغوپۇر بولدى.

بىز ھاياتتا ھەر خىل ئەھۋاللارنى كورۇپ تۇرۇۋاتىمىز. بەزىلەر ئاقچا تاپقان بىلەن دوست تاپالمايدۇ. يەنە بەزىلەرنىڭ پۇلى بولسىمۇ كىشىلەر ئالدىدا ئابرويى يوق. يەنە شۇنداق كىشىلەر باركى، توي – تۆكۈنلەرگە، ئولتۇرۇشلارغا ئوزىنى كورسىتىدىغان ھەر خىل سورۇنلارغا دۇنياسىنى چېچىۋەتكەن بىلەن خەلقىمىزنىڭ مەنىۋىياتىنى ساقلاپ قېلىشقا ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە قىلچە كوڭۇل بولمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئەكسىچە شۇنداق ئالىيجاناپ ئادەملەر باركى، ئۇلار ئوزلىرىنى خەلقسىز، ئۇنىڭ مەنىۋىي بايلىقىسىز ھېس قىلالمايدۇ. بېيىپ كەتكەندىمۇ، ئاچ قالغاندىمۇ ئۇيغۇرلىقىنى ئۇنتۇمايدۇ. ئابدۇغوپۇر ئەينە شۇنداق كىشىلەرنىڭ بىرسى. ئۇنى ھازىر بىشكېكتىكىلەرلا ئەمەس، ئالمۇتىدىمۇ بىلىدىغان ۋە ھورمەت قىلىدىغانلار كوپ. قەشقەردە ئۈچ ژىل تۇرۇپ تىجارەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇياقتىكى قېرىنداشلارنىڭ بۇ ئىنساننىڭ كەمبەغەللەرگە قىلغان غەمخورلۇقلىرى ھەققىدە سەممىي تەشەككۇرلىرىنى ئىزھار قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرۇۋاتىمىز. ئابدۇغوپۇرنىڭ رەپىقىسى زەينەپمۇ ھېمىشەم چېھرىسىدىن تەبەسسۇم كەتمەيدىغان مېھرىۋان ئايال. پەرزەنتلىرى ئابدۇمېجىت بىلەن ئابدۇكېرىممۇ دادىسىغا ئوخشاش ئوز خەلقىنىڭ غېمى بىلەن ياشايدىغان، ئۇنىڭ خىزمىتىگە ھېمىشەم تەييار تۇرغان ژىگىتلەر.

مەن يېقىندا ئاغىنەم بىلەن كورۇشكەندە چاقچاق ئارىلاش، «سەنمۇ قېرىپ قالدىڭ، بېيىل 60 ژىللىقىڭنى تويلايمىزغۇ» دېۋىدىم، ئۇ بىر ئاز قىمىزغاندەك بولدى، دە: «سەلەرگە ئوخشاش شائىر – يازغۇچىلارنىڭ ياكى ئالىم – سەنئەتكارلارنىڭ تۇغۇلغان كۈنلىرىنى تويلىساق بولىدۇ. بىز ئاددىي ئادەملەرغۇ» دەپ جاۋاپ بەردى. مەن ئۇنىڭغا ئادەملەرنىڭ قاندىقلىقىنى ئۇلارنىڭ كەسپى ئەمەس، بەلكى، ھەر كىمنىڭ مۇجەز خۇلقى، خەلقىگە قولىدىن كېلىشىچە خىزمەت قىلىشى ۋە شۇ ئارقىلىق ئەل ئارىسىدا تاپقان ئابرويى بەلگۈلەيدۇ. ئىنساننىڭ تۇغۇلغان كۈنى – ئۇلۇق كۈن، – دېدىمدە، سەن قانچە باش تارتقان بىلەن بىز ئاغىنىلىرىڭ بەربىر تۇغۇلغان كۈنۈڭنى تويلايمىز دەپ چاقچاق قىلدىم.

ياخشى ئادەملەرنىڭ خوشاللىقىغا شېرىك بولۇشقا نېمە يەتسۇن. بىز ئالمۇتىدىكى دوستلىرى ئاغىنىمىزدىن ژىراقتا بولساقمۇ «يول ژىراقى بولسا بولسۇن، كوڭۇل ژىراقى بولمىسۇن» دېگەن تۇيغۇ بىلەن دوستىمىزنى تەبرىكلەيمىز.

دولقۇن ياسىن.

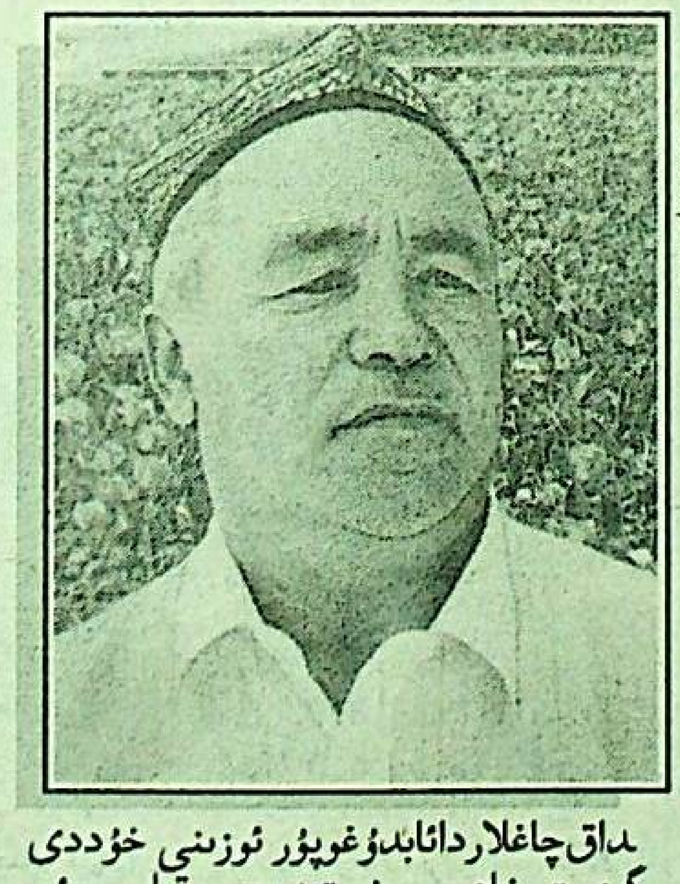

ئېلان
ئىسلامنىڭ مۇقەددەس دەرگاھلىرىغا
ھەجگە تەكلىپ!
«جەزىرە» شىركىتى قازاقستان تەۋەسىدە ۋاقىتلىق ئىستىقامەت قىلىۋاتقان چەت ئەللىك پۇخرالارنىڭ مۇقەددەس مەككە – مەدىنىگە ھەج قىلىپ كېلىشىگە ياردەمدە بولىدۇ.
سەپەر ئالمۇتا – جىددە مارشرۇتى بويىچە چارتېر رېيسى بىلەن بېۋاستە ئەمەلگە ئاشىدۇ. مۇددىتى 14 كۈن.
ئالاقە قىلىش تېلېفونلىرى: 48-21-81
32-44-89،
23-73-04.

ئەلۋىدا، كەسىپداش

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى، گېزىتلىرىمىزنىڭ يۈزلىگەن ئوقۇغۇچىلىرى ئېغىر جۇدالىققا ئۇچرىدى. ھاياتىنىڭ 45 - داۋانىغا ئۇلاشقان پەيتتە تالانتلىق ژۇرنالىست، دىلكەش ئىنسان نازات قۇربانوۋ بىمەزگىل ئۆمۈر بىلەن خوشلاشتى.

نازات قۇربانوۋ 1953 - ژىلى تۇغۇلغان. ياركەنت شەھرىدە ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئارمىيە سېپىگە خىزمەتكە چاقىرىلىدۇ. ھەربىي خىزمىتىنى ئادا قىلىپ، ۋورونېژ دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. 1981 - ژىلى مەزكۇر ئۇنىۋېرسىتېتنى تۈگىتىپ كېلىپ، «كوممۇنىزم تۇغى» (ھازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») گېزىتى رېداكسىيەسىگە مۇخبىر بولۇپ ئىشقا ئورۇنلىشىدۇ.

نازات ئۆزىنىڭ گېزىتتىكى ئىش - پائالىيىتىنى مەدەنىيەت بۆلۈمىدىن باشلىدى. بۇ بۆلۈمدە ئىشلىگەن ژىللىرى ئۇنىڭ مەدەنىيىتىمىزگە، تارىخىمىزغا ئائىت ئۇنىلغان پروبلېمىلىق ماقالىلىرى يورۇق كۆردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىختىسات بۆلۈمىگە يېتەكلىگەن ژىللىرى ئۇ گېزىتخانىلار ئالدىدا قەلەمنىڭ تېخىمۇ ئۆتكۈرلەشكەنلىكىنى، پىكىر قىلىش دائىرىسىنىڭ كەڭىيگەنلىكىنى نامايىش قىلدى. ئۆز ئىشىغا جان دىلى بىلەن بېرىلگەن ژۇرنالىست 1990 - ژىلدىن باشلاپ ئىختىسات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇپ تايىنلاندى. [illegible]

قەلبىمىزدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى.

سەنئەت ئالىمىدە

مويقەلەمدە ئەكس ئەتكەن ھايات كورۇنۇشلىرى

تالانتلىق رەسسام رۇسلان يۇسۇپوۋنىڭ شەخسىي كورگەزمىسى ئېچىلىشىنى ئاڭلاپ، قاستېيېۋ نامىدىكى قازاقستان دولەت سەنئەت مۇزېيىغا كەلدىمۇ، ئىشىكتىن كىرىپلا ئوزەمنى قايسى بىر مەشھۇر ئارتىستنىڭ كونسېرتىغا - تىياتىرغا كەلگەندەك ھېس قىلدىم. بۇ يەردىكى سەنئەت مۇخلىسلىرىنىڭ كوپلىكى مەندە شۇنداق تەسىرات پەيدا قىلدى.

كوپ ئوتمەي كورگەزمە ئالدىدىكى تەنتەنە باشلاندى. ئەينە، مۇزېي دىرېكتورى بايتۇرسۇن ئومارېكوۋ سوزلەۋاتىدۇ. مېنىڭ دىققەت نەزەرىم مىكرافون ئەتراپىدىكىلەرنىڭ بىر چېتىدە گۈلدەستە تۇتقانچە ئادەتتىكىدەك ئۇيېچان قىياپەتتە تۇرغان رۇسلاندا. شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ ئاتىسى، تونۇلغان رەسسام مەرھۇم زەينىدىن ئاكىنىڭ تەقىي - تۇرقى كوز ئالدىمدا نامايەن بولغاندەك بولدى.

70 - ژىللارنىڭ ئاخىرلىرى ئوتتۇرا ئىبلىس تاشكەنتتىن ئالمۇتىغا كەلگىنىمدە يازغۇچى ھۇسەيىن ھەسەن مېنى ئۇنىڭ ئويىگە باشلاپ بېرىپ تونۇشتۇرغان ئىدى. كېيىنىرەك بىلسەم بىرى ئەدىپ، بىرى رەسسام بولارنىڭ دوستلىقى، بىرىنى ئىككىنچىسىدىن ئايرىپ قاپرىشقا بولمايدىغان ئەدەبىيات - سەنئەتكە ئورخشايدىكەن. ھازىر رۇسلانغا قاراپ تۇرۇپ زەينىدىن ئاكىنىڭ شۇ چاغدىكى قىياپىتىنى كورگەندەك بولدۇم. ئۇ ئادەمنىڭ كورۇنۇشى، كىيىنىشىدىكى ئاددىيلىق، مۇئامىلىدىكى مۇلايىملىق خۇددى رۇسلانغا كوچكەندەك. شۇ چاغ بىر دانانىڭ «كىم ئوزىنى چوڭ تۇتمىسا، ئۇ ئوزى ئويلىغاندىنمۇ دۇرۇسىراق ئادەمدۇر» دېگەن ھېكمىتى يادىمغا يېتىپ، ئۇنى سوز بولۇۋاتقان ئاتا - بالىغا قىياس قىلدىم. بۇ ماقالىغا بولا ئېيتىلىۋاتقان تۇرۇق مەدھىيە ئەمەس. ئوچىغى، زەينىدىن ئاكىنىڭ تالانتى، ئادىمىلىكى ھەققىدە ئۇنى تونۇغان، بىلگەنلەردىن پەقەتلا ئىجابىي خاتىرىلەرنى ئاڭلاپ كېلىۋاتقان بولسام، رۇسلاننى ئۇ تاشكەنت دولەت تېياتر ۋە رەسساملىق ئىنستىتۇتىدا تەھسىل ئېلىۋاتقان ژىللاردىن بىلىمەن. شۇندىن بۇيان ژىگىرمە ئىككى ژىلدەك ۋاقىت ئوتۇپ كېتىپتۇ. بۇ جەرياندا رۇسلاننىڭ ئىجادىي پائالىيىتىدە تالاي ئوزگىرىشلەر، يۇز بەرگەنلىكىنى كورۇۋاتىمىز. بىراق، ئۇنىڭ مىجەز - خۇلقىدا ئالاھىدە ئوزگىرىشنى بايقاش تەس. ئۇ ھامان ئەشۇ مەن دەسلەپ تونۇشقان دەۋردىكى ئاددىي - ساددى، كەمتەر، خىيالچان رۇسلان. بۇ ئوز كەسپىگە پۇتۇن بارلىغىنى بېغىشلىغان ھەقىقىي تالانت ئېگىلىرىگە خاس پەزىلەت. بۇ تائىپىدىكى ئادەملەر ئۇچۇن ھايات مىزانى پۇل، بايلىق، ئەمەل، ياخشى يەپ، ياخشى كىيىنىش ئەمەس، ئىجات قىلىش ۋە يەنە ئىجاتتۇر. رۇسلاننىڭ ئەمەلىيىتىدىن مەن شۇلارنى كورگەندەك بولىمەن.

تەنتەنە جەرياندا قازاقستان رەسساملار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى س. مامبېتوۋ، ئۇيغۇر رەسساملىرى «مىڭ ئويي» كالېرىيەسىنىڭ باشلىغى ئۇ. جەلىلوۋ، سەنئەتشۇناس ئا. غالىمژانوۋا، تاشكەنتتىن كەلگەن مېھمان ئوزبەكستان خەلىق رەسسامى مېدەت قاھاروۋلار تەبرىك سوزلىرىنى ئېيتىۋاتقاندىمۇ ئەينە شۇ ژۇقۇرقىدەك مۇلاھىزە، خاتىرىلەر خىيالىمدىن ئوتتى.

نىھايەت، تەسۋىرى سەنئەت مۇخلىسلىرى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن دەققە - كورگەزمە زالىنىڭ ئىشىگى ئېچىلدى. ئېكسپوناتلار بىلەن تونۇشىۋاتىمىز. ھەممىسى «ۋەتەن تەسىراتلىرى» تۈركۈمىدە ماي بوياقتا سىزىلغان رەسىملەر، بىر قارىماققا بەكمۇ ئاددىي، ھەتتا چۈشىنىكسىزدەك سېزىلىدۇ كىشىگە. دىققەت قىلىپ قارىسىڭىز، ئۇنىڭ ھەر بىرىدە خەلقىمىزنىڭ ئوتمۇشى بىلەن بۈگۈنى شۇ قەدەر تاپقۇرلۇق ۋە ماھىرلىق بىلەن بېرىلگەنكى، نەتىجىدە ئۇ رەسىملەرگە ئاشىق بولۇپ قالغانلىغىڭىزنى سەزمەي قالىسىز. مىسال تېرىقىسىدە «ئوتۇنچى» رەسىمنى ئېلىپ كورەيلى. بوۋاي شاخ - شەمبىلەر ئارىسىدا غېرىبانە ھالەتتە ئولتىرىدۇ. سوغ تەسىرىدىن ئىككى قولىنى چەكمىنىنىڭ يېڭىغا تىقىپ ئاپتۇ. تەبىيكى، ئوتۇن - ئىسسىقلىق مەنبەئى، بوۋاي كۆزىنىڭ قاتتىقلىغىدىن ئوتۇنچىلىق قىلىپ كۈن كورىدۇ. شۇنىڭغا قارىماي، يەنى ئوزگىلەرنىڭ ئويىنى ئىسسىتىشقا زەمىن يارىتىپ بەرگىنى ھالدا، ئوزى دۈگدەرەپ قالغان. بۇنىڭدىن، ۋەتىنىمىزنىڭ بايلىغىنى كەلگىندىلەر تالان - تاراج قىلىش ھېساۋىغا يەر ئېگىلىرىنىڭ نامراتلىقتا قالغانلىغىنى كورۇۋېلىش تەس ئەمەس. بۇ رەسىم ماڭا ئوزبەك شائىرى ھەمەت ئالىمجاننىڭ:

بەخت تېپىلماس ھېچ بىر زاماندا،
ئەل ئاچ بولسا، بولسا يالاڭغاچ.
بايلىقلارنى ياراتقان ئادەم
نەتىجىدە ئوزى قالسا ئاچ، -

دېگەن شېرىنى يادىمغا سالدى.

دەرھەقىقەت، تەسۋىرى سەنئەت رەڭلەر، سىزىقلاردىن ھاسىل بولىدىغان نەزىم، نەسىر ناخشا، تارىخ دېمەكتۇر. ھە، تەسۋىرى سەنئەتنى ھېسسىي ئىدرەك قىلىش ئىقتىدارىغا ئېگە ئادەملەر رەسىملەرنى خۇددى كىتاپ كەبى ئوقالايدىكەن. مەن كورگەزمە داۋامىدا مېدەت قاھاروۋنىڭ مۇخلىسلارغا بىر رەسىمنى چوڭ ھاياجان بىلەن شەرھىلەۋاتقىنىنى كورۇپ شۇ پىكىرگە كەلدىم.

رۇسلاننىڭ ئېيتىشىچە، بۇنداق «ئوقۇغۇچىلار» ئوزىمىزنىڭكىلەرگە قارىغاندا، چەت ئەللەردە كوپ ئىكەن. شۇ سەۋەپلىك ئۇنىڭ بىرقاتار ئەسەرلىرىنى چەت ئەللىكلەر سېتىۋېلىپ، ئېلىپ كېتىپتۇ. بىز بولساق ئويىمىزنىڭ تاملىرىغا كىشىنىڭ بەھرىنى ئاچىدىغان تەسۋىرى سەنئەت نەمۇنىلىرىنى ئەمەس، ھېچ كىمگە پايدىسى تەگمەيدىغان گىلەم ئېسىشنى ئەۋزەل كورىمىز. بۇ ئېيتىپتىك دىتىمىزنىڭ چەكلىكلىگىنىلا ئەمەس، ئەينى ۋاقىتتا بۈگۈنكى دەۋرىمىزدىن ئەۋلاتلىرىمىزغا مىراس بولۇپ قالغۇسى بايلىقلىرىمىزغا بېپەرۋا قاراۋاتقانلىغىمىزنىمۇ ئىپادىسىدۇر.

رۇسلان ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسى بولمىسىمۇ، كوپچىلىگى ئەينە شۇنداق بايلىق دېگىم كېلىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ھەر بىر ئەسەرى ۋەتىنىمىز، خەلقىمىز باشتىن كەچۈرگەن، كەچۈرۈۋاتقان قىسمەتلەر، تارىخدۇر. شۇ ئورۇندا يەنە بىر رەسىمگە مۇراجەت قىلايلى. بىر بوۋاي چوپ - سامانلارنىڭ ئارىسىدا بويىنىنى قىسىپ، مۇساپىرانە قىياپىدا ئولتىرىدۇ. بۇنىڭدىن بوياقلار تەسۋىرىنى كورۇش ئەمەس، «مېھمان» دېگەن ناخشىنى تىڭشىغاندەك بولىسىز:

مېھمان باشلىدىم ئويگە،
ئاستىغا سېلىپ كورپە.
ئەندى مەن كىرەلمەيمەن،
ئوزەم ياسىغان ئويگە...

قىسقىسى، رۇسلاننىڭ بۈگۈن كورگەزمىدە نامايىش قىلغان رەسىملىرى، ئۇنىڭ تالانتىدىن پەخىرلەنسەك ئەرزىيدىغانلىغىنى كورسەتتى.

ھە، ئىجات قىلىش - تاتلىق مەشەقەت دېمەكتۇر. ئۇنىڭ تاتلىقلىغى - قەلبىڭدىن سىرىگەن ساھاغا ئوزەڭنى بېغىشلاش بولسا، باشلىغان ئىشىڭنى ئاخىرىغا چىقىرىش - تەسەۋۋۇرلارنىڭ كەڭلىكىدە تۈنىنى كۈنگە ئۇلاپ ئىزدىنىش، ئېزىلىشلار ئىجاتكار ئوزىدىن باشقىلار ھېس قىلىشى مۇمكىن بولمىغان مەشەقەتلەردۇر.

رۇسلان مانا شۇنداق گۈل بىلەن تىكەننىڭ ئارىسىدا ژۇرۇپ ئىجادىدا كامال تاپقان رەسسام. بىراق، ئۇ بۈگۈنكى پەللىگە يەتكىچە ھاياتىنىڭ قايسى بىر چىغىر يوللىرىدىن ئوتمەدى دەيسىز؟ رەسساملىق شۇنداق ئىجات تۈرىكى، قانچە كوپ ئىجات قىلساڭ، شۇنچە كوپ چىقىمدار بولىسەن. ئېنىغى، بوياق، رەخت، ئەسەر پۈتكەندىن كېيىن رامكا ئوچۇن ياغاچ، مىق كەبىلەر كېرەك. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىختىساتنى تەلەپ قىلىشى تەبىي.

دۇرۇس، ئاتىسى زەينىدىن ئاكا چوڭ رەسسام بولغان. ئامما، ئۇنىڭدىن ئالتۇن - يامبۇ، مال - دۇنيا قالمىدى. مىراس قالغىنى ئىجاتخانىسى بىلەن موي قەلىمى. بۇ ئىجاتخانىنى ئامبارغا، موي قەلەمنى ئىشىك - دېرىزە مايلايدىغان شۇتكىغا ئايلاندۇرۇش رۇسلان ئوچۇن ئاتا روھىنى دەپسەندە قىلىش بىلەن باراۋەر ئىدى. شۇڭلاشقىمۇ ئاتا كەسپىگە سادىق بولۇپ قېلىشنى مۇقەددەس بورچ دەپ چۈشەندى. شۇ مەخسەتتە كېچە - كۈندۈز ئاتا تەبەتتىن رەڭلەر ئىزدەشنى داۋام قىلدى. بىر پارچە ناننى كام يېسە يېدىكى، ئىجادىدا ئۈزۈلىش، كاما قالدۇرماي، ئوزىنىڭ پۇلاتتەك ئىرادىسىنى نامايىش قىلدى.

رۇسلان بىلەن سوھبەتتىن ماڭا مەلۇم بولىشىچە، زەينىدىن ئاكا كورنىي - گىگانتتا دىت بىلەن بىر ئويي سالغانىۋ، بىراق، ئۇنى بېزەش ئوچۇن دىۋان، سىرۋانت ئوخشاش بىر جىھازا ئالماي ئوتۇپ كەتكەن ئىنسان. تاپقىنى بەش ئوغۇل، بىر قىزنى قاتارغا قوشۇشتىن ئېشىنمىغان. ھاياتىدا باي بولاي، دەپ تالانتى - ئالتۇننى تاشقا ئورغان ئەمەس. بۇ ئوخشاشلىقنى قاراكى، رۇسلاندىمۇ بايلىققا ئاشقلىق يوق.

- موشۇ كورگەزمىگە تەييارلىق قىلىمەن دەپ ئاخىرقى بىر ژىل ئىچىدە ئائىلىگە بىر تىيىن ياردەم قىلالمىدىم، - دەيدۇ رۇسلان. بۇنداق «دارامەتسىز» ئەرگە ھەممىلا ئايالنىڭ بەرداش بېرىشى ھازىرقى زاماندا كام ئۇچرايدىغان ھادىسە. شۇئورۇندا رۇسلاننى رەسسام سۈپىتىدە شەكىللەندۈرگەن بىرىنچى ئۇنىڭ تالانتى بولسا، ئۇنىڭ قانات قېقىشىغا بىباھا ھەسسە قوشقان جۈپتى ھالالى گۈلنازغا ئاپىرىن، دېگىمىز كېلىدۇ. كورنىي - گىگانتتىكى 77 - مەكتەپتە ئۇيغۇر سىنىپلىرى بويىچە ئىلمىي مۇدىر بولۇپ ئىشلەۋاتقان گۈلنازنىڭ بىز سۈيەتلىگەن ھەسسى - ئۇنىڭ ھەممە ئېغىرچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ سۈكۈت ساقلىشى «بارىغا بەركە» دەپ قانائەت بىلەن ياشىشى، ئەڭ مۇھىمى ئىجاتكارنى چۈشىنىشى، بۇ ھەممىلا ئىجات ئەھلىگە نەسىپ قىلىۋەرمەيدىغان ئائىلەۋىي بەخت دېگىنىم شۇ بولسا ھەجەپ ئەمەس.

شۇنىڭغا قارىماي، رۇسلاننىڭ بىر ژىل داۋامىدىكى جەمئەرمىسى كورگەزمە ئېچىشقا كەتكەن تورت يېرىم مىڭ دوللارغا يېقىن چىقىمغا كىچىككىنە «ياماق» بولالىدى. خالاس. بەختىگە خەلقىمىزنىڭ ئارىسىدا سەنئەتنى، تالانتنى مىللىتىمىزنىڭ بايلىغى مەنىسىدا چۈشىنىدىغان، قەدىرىگە يېتىدىغان ئادەملەر بار ئىكەن. شۇلارنىڭ جۈملىسىدىن بولمىش «پاراسەت» ئاكسىيونېرلىق جەمىيىتىنىڭ دىرېكتورى تەلەت ھەمرايېۋ، «ئاگرىس كونتراكت» فىرمىسىنىڭ باشلىغى ئابدۇللام ھوشۇروۋلارنىڭ ھامىيلىغى، يار - بۇرادەر، قوم قېرىنداشلارنىڭ مەدىتى بولمىغاندا، رۇسلاننىڭ بۈگۈنكى كورگەزمىنى ئېچىشى ئەمرى مەھەل ئىدى. ھەر جەھەتتىن ياردەم بەرگەن شۇلارغا رەخمەت!

- مەن جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى پەرھات ئاكا ھاسانوۋتىن بەك رازى بولۇپ كەتتىم، - دەيدۇ رۇسلان ئوزىگە ھېسداشلىق بىلدۈرگەنلەرنى قانائەتلىنىش بىلەن تىلغا ئېلىۋېتىپ، - بىلەمسىز، موشۇ كەمگىچە بىرەر مەدەنىيەت جەمئىيىتى، ياكى مەركىزىي رەئىسى مېنىڭ ئىجادىمغا ئېبە بىلەن نەپەس ئېلىۋاتقىنىمغا قىزىقىپ، رەسساملار ئىتتىپاقىدىكى ئىجادخانامىغا قەدەم باسقان ئەمەس ئىدى. پەرھات ئاكا بولسا بۇ قېتىمقى كورگەزمەم ھارپىسىدا چوڭ ئېشىنى كىچىك قىلىپ كېلىپ ئەسەرلىرىمنى كورۈپ، بۇندىن كېيىن ئالاقە قىلىپ تۇرۇشنى ئېيتىپ كەتتى. ئۇ كىشىنىڭ بۇ كەمتەرانە مۇئامىلىسى ماڭا ئىلھام بېغىشلىغاندەك بولدى.

خەلقىمىزدە «ئارپا ئېيىنىڭ بولمىسا، بۇغداي سوزىنىڭ يوقمۇ؟» دېگەن ئەقلى بار. ئىجات ئەھلى ياخشى سوزنىڭ قولى. رۇسلان ئەينە شۇنداق ئوزىگە ھەمنەپەس ئادەملەرنىڭ بارلىغىدىن ئىختىسادى توسقۇلارنى ئاتلاپ ئىجادىنى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان ئىجاتكار. ھە، ھازىر ھايات ئېقىمى بىزنىڭ خاھىشىمىز بىلەن ھېساپلاشماي ھەممە نەرسىنى ئىختىساتقا ئاپىرىپ تاقاۋاتىدۇ. بۇنداق شارائىتتا ئىجاتتىن قول ئۈزمەسلىكنىڭ ئوزى بىر جاسارەتتۇر.

رۇسلان ئەينى كۈنلەردە ئىجادى ئىش بىلەن بىللە قازاقستان رەسساملار ئاكادېمىيەسىنىڭ ماي بوياق بولۇمىدە دوتسېنتلىق ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى ئۇستاز سۈپىتى بىلەن شاگىرتلار تەييارلىماقتا. ئائىلىدىكى ئىككى پەرزەندىمۇ سەنئەت شەيدالىرى. ئۇلار ئالمۇتىدىكى 46 - كلاسسىك سەنئەت گىمنازىيەسىدە تەھسىل كورمەكتە. قىزى مۇزىكا، ئوغلى رەسساملىق سىنىپىدا. «ئات ئىزىنى تاي باسار»، دېگىنى شۇ بولسا كېرەك. ئىلاھىم، شۇنداق بولسۇن!

رۇسلاندىن قىلىنغۇسى ئىشلىرى ھەققىدە سورىغىنىمدا شۇنداق دەيدۇ:

- خۇدا خالىسا، يېقىن كېلەچەكتە ئالمۇتىدا «گالېرىيەلەر پارادى» نامىدا كورگەزمە ئېچىلىدۇ. ئۇنىڭغا قازاقستان بويىچە 17 گالېرىيە قاتناشماقچى. بۇنىڭغا «مىڭ ئويي» گالېرىيەسىدىن ماي بوياقتا ئىجات قىلىۋاتقان رەسساملاردىن ئا. ئىسا، ئە. زۇلپىقار، ھ. قۇربانوۋ، ئە. ئەھەتباقىيېۋ، م. ھېتاخونوۋا ۋە مەن قاتنىشىمەن. ھازىر بىز شۇنىڭغا تەييارلىق قىلىۋاتىمىز.

ئوز ئىجادىمغا كەلسەك. 1992 - ژىلى ئانا ۋەتەنگە بېرىپ كەلگەندىن باشلاپ پائالىيىتىمنى «ۋەتەن تەسىراتلىرى» تۈركۈمىگە بېغىشلىدىم. بۇ ئومرىمنىڭ ئاخىرىغىچە سىزىپ تۈگىتىش مۇمكىن بولمىغان ماۋزۇ. يەنە بىر ئاساسى ئارزۇيۇم تونجا ئۇستازىم - دادامنىڭ ئويىدە ساقلىنىۋاتقان ئەسەرلىرىنىڭ كورگەزمىسىنى تەشكىل قىلىش. ئىلاجى بولسا، كىتاپ قىلىپ چىقىرىش...

كورگەزمە زالىدىن چىقىپ يېزىلغىنىم، ئالمۇتا مەدەنىي ماتېرىياللار كومبىناتىنىڭ سابىق دىرېكتورى، ھازىر مەلۇم فىرمىنى باشقۇرۇۋاتقان تۇرسۇنجان ھاسانوۋ بىلەن ئويگە قاراپ كېلىۋاتىمىز.

- تەسىراتلار قانداق؟ - دەيمەن تۇرسۇنجانغا قاراپ.

- تەسىراتتا كەپ يوق، - دەيدۇ ئۇ، - بىراق كورگەزمىگە كەلگۈچىلەرنىڭ ئارىسىدا ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ئازلىغى كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدۇ...

سەپەرداشىم بۈگۈنكە نىسبەتەن ھەق گەپنى قىلدى. ئامما كورگەزمىنىڭ 6 - مارتقىچە داۋام قىلىشىنى نەزەردە تۇتساق، بۇ نىسپى چۈشەنچە. ئويلايمىزكى، زىيالىلىرىمىزلا ئەمەس، تەسۋىرى سەنئەت مۇخلىسلىرىمۇ رۇسلاننىڭ ئىجادى بىلەن تونۇشۇشقا ئۈلگۈرىدۇ.

ھە، «مىڭ ئاڭلىغاندىن، بىر كورگەن ئەلا». كورگەزمىگە مەرھەمەت قىلىڭ، ئەزىز قېرىنداشلار؟!

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

سۈرەتتە: كورگەزمە زالىدا.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык, 7/4

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33،
مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33،
كاتىبات بولۇمى - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسى بولۇمى 06 - 86 - 33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى - 81 - 86 - 33،
ئىختىسات بولۇمى 17 - 86 - 33.

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمئىيەتلىك رازىمەنلىك مىنىسترلىگى.

تىراژى 2092
زاكاز 9488

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.